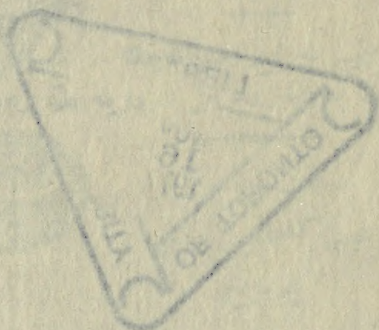
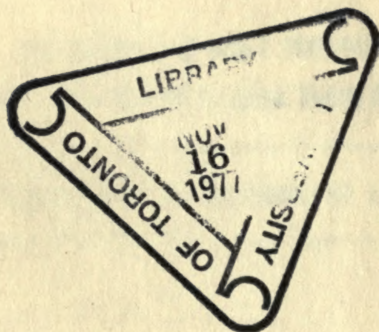

(ایکنجی سنه‌یه مخصوص)

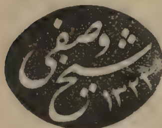
مفصل

یکی صرف عثمانی

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سی جانب عالیسندن
رشدیه‌ده اوقوتدیرلمق اوزره قومیسیون مخ
ایتدیرلمشدر

نظارت جلیله‌نك مهر رسمیسی ایله شیخ وصفی افندینك مهر مخصوصی
بولنمیان نسخه‌لره ساخته نظریله باقیلیر وهرحقی محررلرینه عائد ومحفوظدر

صاحب و ناشری

تفیض کتبخانه‌سی صاحبی

پارسیخ

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۷ تموز سنه ۳۲۱ تاریخلی و ۲۳۷/۱۳۶۱
نومرولو رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

یدنجی طبعی

استانبول

(قره‌بت) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده
۱۳۲۳

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ لفظ ﴾

لفظ — ایکی قسمدر : حرف، کلمه .

﴿ حرف ﴾

حرف — کلمه‌لری تشکیل ایدن اشارت مخصوصه‌یه

لسان عثمانی‌یی تشکیل ایدن حروف اوتوز ایکیدر :

[ا ب پ ت ث ج چ ح خ د ذ ر
ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف
ق ك ل م ن و ه لا ی]

بونلره « حروف هجا » اطلاق اولنور .

« ك » حرفی دورت درلو تلفظ اولنور .

برنجیسی [کلام — تکلم — استملاك] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که بونلره « کاف عربیه » ، ایکنجیسی : [گل - بارگیر - ریگ] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که بونلره‌ده « کاف فارسیه » دینور . اوچنجیسی : [اوك - یوك] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که

بونلره « کاف نونیه »، دردنجیسی: [اکری — بك] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که بونلرده‌ده « کاف یائیه » تعبیر اولنور .

الف ایکی نوعدر : حرکه‌لی، حرکه‌سز.

حرکه‌لی الف — عربی، فارسی، ترکی کلمه‌لرك اوللرنده بولنوب بوکا الف نامی ویریله‌رك شویله یازیلیر : « ا »

مثال : [الیق — اسکلت — اشتر]

عربی کلمه‌لرك اورته ویا آخرنده بولنورسه همزه تعبیر اولنوب بویله تحریر اولنور : « ء »

مثال : [مؤمن — جزء]

همزه‌نك صورت املاسی قاعدهٔ آتیه‌یه تابعدر :

همزه آخرده بولنوب‌ده کندندن اولکی حرف، حرکه‌سز ایسه بلاکرسی یازیلیر .

مثال : [بدء — شیء]

کلمه‌نك اورته‌سنده بولنان همزهٔ ساکنه‌نك اوست طرفنده‌کی حرف مفتوح ایسه [ا]، مکسور ایسه [ی]، مضموم ایسه [و] یازیله‌رق همزه اوزرلرینه قونور :

رأس — بئر — رؤیت

همزه اورته‌ده وصوکده کسره‌دن باشـقه بر حرکه ایله متحرك بولندیغنه کوره اوست طرفنك حرکه‌سی جنسندن بر حرف ایله یازیلیر :

مثال : [مؤخر ـ سؤال]

همزه مکسور ایسه کندی حرکه‌سنه تبعاً یازیلیر .

کندی مفتوح، ماقبلی ساکن بولندیغی زمان کرسی اوله‌رق یازلمسی لازم کلن الف ترکده اولنه‌بیلیر : (مسأله) دن (مسئله)، (هیئات) دن (هیئت) کبی .

§

حرکه‌سز الف — کلمه‌نك اورته‌سنده ویا آخرنده بولنور، صداسی‌ده یوقدر. ماقبلنده بولنان حرفك فتحه‌سنی مد ایدوب شویله یازیلیر : « ا »

مثال : [تمام — بقا — بجا]

§

حرف — یدی نوعدر : حروف انفصال — حروف اتصال — حروف املا — حروف مد — حروف رسمیه — حروف قمریه — حروف شمسیه .

١ — حروف انفصال — کندیلرندن اول کلن حرفلره بیتیشه‌بیلوبده کندیلرندن صکره کلن حرفلره بیتیشه‌مین : [ا د ذ ر ز ژ و] حرفلریدر .

مثال :

[الطف — داق — ذهب — ربط — زغن — ژنك — وصلت] کلمه‌لرینك برنجی حرفلری حروف انفصالدندر .

§

۲- حروف اتصال — کندیلرندن اول و صکره کلن حرفلره بیتیشه بیلن : [ب پ ت ث ج چ ح خ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن ه ی] حرفلریدر .

مثال :

[بسیط — پست — ثبت — جید — چنگ — حجر — سبب — شجر — صیقل — ضمیمه — طشت — ظفر — علم — فتحه — قمر — کشف — کل — اکلی — اکمك — لب — مشهر — نعمت — همت — یمین] کلمه‌لرینی تشکیل ایدن حرفلر حروف اتصالدندر .

§

۳- حروف املا — ترکجه کلمه‌لرده تلفظ اولنمیوب فتحه یه، ضمه یه، کسره یه علامت اوله‌رق یازیلان : [ا — ه — و — ی] حرفلریدر .

حروف املایه «حرکهٔ حرفیه» ده دینور .

الف — فتحهٔ ثقیله یه، ها — فتحهٔ خفیفه یه، واو — ضمه یه، یا — کسره یه علامت اوله‌رق یازیلیر .

اخطار — حروف املانك خدمتی اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنی کوسترمکدر ، مد ایتمك دکلدر .

مثال : [یاز — قیش — صو — کچی]

§

٤- حروف مد — عربی، فارسی کلمه‌لرده تلفظ اولنمیوب ماقبلنك حرکه‌سنی مد ایدن : [ا - و - ی] حرفلریدر .
الف — فتحه‌یی، واو — ضمه‌یی، یا — کسره‌یی مد ایدر.

مثال : [جبال - سبو — کشتی]

اخطار — حروف مدك خدمتی اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنی کوسترمکله برابر مد ایتمکدر .

§

٥ حروف رسمیه — عربی، فارسی کلمه‌لرده اوقونمیان [و — ه] حرفلریدر .

مثال : [اولوالامر — دلخواه]

حروف هجادن : [پ - چ - ژ] حرفلریله کاف فارسیه، کاف نونیه، کاف یائیه چیقدقدن صکره قالان یکرمی سکز حرف ایکی‌یه آیریلوب بر قسمنه «حروف شمسیه»، بر قسمنه‌ده «حروف قمریه» دینور .

٦ — حروف شمسیه شونلردر :

[ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن]

٧ — حروف قمریه‌ده بونلردر :

[ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ی]

فائده — اسمای عربیه‌یه حرف تعریف دینیلن « ال »

لاحق اولدیغی وقت او کلمه‌نك برنجی حرفی حروف شمسیه‌دن ایسه « ال » ك لامی اوقونماز .

مثال : [الرحیم ـ الصلاة ـ النجاة]

حروف قمریه‌دن ایسه « ال » ك الفی ده لامی ده تلفظ اولنور .

مثال : [الاکرام ـ الغنی ـ الباقی]

اخطـار — حرف تعریفلی اسملر ترکیبده واقع اولدیغی وقت داخل اولدیغی کلمه‌نك برنجی حرفی حروف شمسیه‌دن ایسه «ال» تلفظ اولنماز .

مثال : [دارالتعلیم ـ قبل‌الدخول ـ مشکاةالنجاة]

حروف قمریه‌دن ایسه « ال » ك الفی تلفظ اولنمیوب لامی اوقونور .

مثال : [کعبةالعلیا ـ دارالعلوم ـ نورالهدی]

§

« لسان عثمانی » نك اصلی ترکجه اولوب عربی وفارسیدن آلنان کلمه‌لر ایله هردرلو صور افاده‌یی ادایه کامل بر لسان نازك اولمشدر .

فرانسزجه ایله السنهٔ اجنبیهٔ سائره‌دن آلنان لغتلره کلمات ترکیه‌یه ایدیلن معامله کبی معامله اولنور . یعنی ترکجه کلمه‌لرده نصل حرکه مقامنده حروف املا قوللانیلیرسه بونلرده‌ده حرکه مقامنده حروف املا استعمال اولنور .

مثال :

ـ باراقه · فرانسزجه‌دن

ـ بالو . ایتالیانجه‌دن

﴿ حرکه ﴾

حرکه — [اوستون ـ اسره ـ اوتوری] دینیلن اشارت خطیه‌یه دینور. بونلره [فتحه ـ کسره ـ ضمه] ده تعبیر اولنور. فتحه‌یه علامت اوله‌رق شو ــَــ کسره‌یه علامت اوله‌رق بو ــِــ ضمه‌یه علامت اوله‌رق‌ده شو ــُــ اشارتی قوللانیلیر.

مثال : [اَلزم ـ اِکرام ـ اُفق]

کلمات عربیه‌یه مخصوص اوله‌رق ــًــ ــٍــ ــٌــ اشارتلری استعمال اولنور. برنجیسنه ایکی اوستون، ایکنجیسنه ایکی اسره، اوچنجیسنه‌ده ایکی اوتوری دینور. لسانمزده ایکی اولکیلر مستعملدر، اوچنجیسی جمل عربیه‌ده بولنور.

مثال : [خلقةٌ — بحقٍ]

شو اشارات خطیه‌یه [حرکهٔ رسمیه] تعبیر اولنور. لسانمزده عربی عبارات وکلماته وضع اولنور، ایجابنه کوره فارسی، ترکی کلماتده دخی قوللانیلیر.

کلماتی تشکیل ایدن حروفه، بو حرکه‌لردن بری آلیرسه متحرك، آلمازسه ساکن دینور. مثلا «حق» کلمه‌سنده‌کی (ح) حرفنه — حرکه‌سی اولدیغی ایچون — متحرك، (ق) حرفنه‌ده — حرکه‌سی اولمدیغی ایچون ساکن اطلاق اولنور.

حرکه‌سز دیمك، جزملی دیمکدر. جزم اشارتی‌ده شودر: (ْ)

مثال: [اَنْ — عُمْرْ]

برده «شدّه» واردر. اوده شویله رسم اولنور: (ّ) بو حرفی ایکی کره اوقودر.

مثال: [مُبَجَّل — بلّور] —

شدّه‌لی حرف عربی کلمه‌لرده بولنور. فارسیده [برّان — برّان] کبی شدّه‌لی برقاچ کلمه کوریلورسه‌ده ترکجه‌ده هیچ یوقدر.

کلمه

کلمه — معنالی لفظه دینور. بش نوعدر: اسم، صفت، ضمیر، فعل، ادات.

(اسم)

اسم — اشخاص وحیواناتی و سائر کافهٔ موجوداتی کوستەرن کلمه‌یه دینور.

اسملر، بر وصف ایله متصف اولمدیغی کبی زمانه‌ده مقارن اولمازلر.

مثلا : [چوجق — اسماعیل — قوش — یاپراق — دکز — دکان — قلب] کلمه‌لری هپ موجود برر شیئك اسملری ایسه‌ده بونلر زمانه یعنی ماضی‌یه، حاله استقباله مقارن اولمدقلری کبی یالکز مسمالرینی کوستردکلرندن و دیکر برشیئی توصیف ایتمدکلرندن اسمدرلر.

اسم ایکی قسمدر :

برنجیسی — آیری آیری هر شخصه ویرلمش اولان اسملرله مملکت و بللی باشلی طاغ، نهر، دکز اسملریدرکه بونلره [اسم خاص] دینور.

[ابراهیم — بروسه] اسملری برر اسم خاصدر، چونکه «ابراهیم» نامی یاد ایدیلنجه اونامك مسماسی اولان بر شخص خاطره کلیر. «بروسه» دینیلنجه‌ده بو اسمله طانمش برمملکت تخطر اولنور.

§

ایکنجیسی — برشخص، برحیوان، برمملکت ویابر نهرله بونلر کبی بللی باشلی بر شیئك اسمی اولمیوب ده معاسنده عمومیت اولان یعنی جنس و افرادی اولدیغی آکلاشیلان اسملردرکه آنلره‌ده [اسم جنس] تعبیر ایدیلیر : [قلم — کاغد — حقه — صو] اسملری برر اسم جنسدر. چونکه معنالرنده‌کی دلالتدن هر برینك نوعلری، جنسلری نه اولدیغی آکلاشیلیر.

مثلا بو اسملردن «قلم» ك [دمير قلم — آغاج قلم — قورشون قلم] اولمق احتمالی بولنـدیغی کبی [کاغد — حقه — صوبا] اسملرینك دخی بر چوق نوعلری واردر .

اخطار [ـ اسم خاص] ه علم ، [اسم جنس] ، ده اسم عام دینور .

§

﴿ مفرد — جمع ﴾

مفرد — واحده دلالت ایدن کلمه‌یه دینور .

جمع — واحددن زیاده دلالت ایدن کلمه‌یه دینور .

قاعده — ترکجه‌ده مفرد کلمه‌یی جمع یاپمق ایچون آخرینه جمع اداتی اولان (لر) علاوه اولنور .

مثال :

مفرد	جمع
صو	صولر
آغاج	آغاجلر
کمی	کمیلر

§

﴿ اسم جمع ﴾

اسم جمع — مفرد اولدیغی حالده کثرت افاده ایدن بو درلو کلمه‌لره دینور .

مثال : [سوری ـ اوردو ـ آلای ـ بلوك ـ فرقه ـ طاقم ـ صنف]

§

﴿ مرکب اسملر ﴾

ایکی اسمدن ویا براسم، بر صفتدن، بعضاده ایکیدن زیاده کلمه‌دن ترکب ایدوب بر معنی افاده ایدن لفظه تعبیر اولنور.

مثال: [ساقز قاباغی ـ سیوری سینك ـ قرق آیاق]

﴿ اسم خاصلرك جمعی ﴾

اسم خاصلرك (لر) علاوه اولنه‌رق جمعی جائز دکلسه‌ده بعضاً [غزالیلر ـ زمخشریلر ـ ابن سینالر] کبی مشاهیر اسملری جمع حالنده استعمال ایدیله‌بیلیر . بر اسم خاصك بویله جمع یاپلمسی یا بر اسمده اولان اعاظمه تشبیه معناسنی افاده ایدر ویا کلامده مبالغه و شدته دلالت ایلدیکی کبی حرمتی‌ده متضمن اولور .

مثال : [غزالیلر ، زمخشریلر ، ابن سینالر ،] بیوك بیوك خدمتلرلهناملرینی ابقا ایتمشلردر .

دیکر مثال [فضوایلر . باقیلر . شناسیلر] پك نادروجوده کلن ذواتدندر .

§

اخطـار — [قارتال — معلم] کبی بعض اسملر واردرکه دلالت ایلدکلری معنالره کوره بعضاً [اسم جنس]. بعضاً ده [اسم خاص] و بعض وقت دخی بر لسانه کوره [صفت] دیکر لسانه کوره [اسم] اعتبار اولنور. مثلا بوایکی اسمدن (قارتال) کلمه‌سی بواسمده اولان قصبه معناسنی افاده ایدرسه [اسم خاص] اولمش اولور. (معلم) کلمه‌سی دخی عربجه‌ده تعلیم ایدیجی معناسنده صفت اولوب ترکجه استعمالنه کوره بعضـاً صفت ، بعضاً اسم اعتبار اولنور . اسملرك بو حال و کیفیتلری دقتله آکلاشیلیر .

تمرین

آتیـده‌کی جمله‌لرده نه نوع اسم بولنـدیغی ، هانکیلرینك مفرد ، هانکیلرینـك جمع و اجنبی کلمـه اولوب اولمدیغی ، مرکب اسم بولنوب بولنمدیغی آیری آیری کوستریله‌جك و بونلره دائر اولان قواعـد خبر ویریله‌جکدر :

[سلطان سلیم عثمانلی پادشاهلرینك طقوزنجیسیدر — لسان عثمانی معلمی کچن درسی‌ازبرلدکلری ایچون جبل و شاکرافندیلره بردآفرین ورقه‌سی ویرمش — چیچکلرك الك سویملیسی کلدر . — پدرم کله‌جك یازی کچیرمك ایچون قارتالده براو کیرالامش — فرات، مریج بیوك نهرلردندر — نهر نه قدر بیوك اولسه دکزه نسبتله کوچکدر — کاغد، قلم ، حقه بر شاکرد ایچون دائما لازمدر — کوزل قوقوسی، کوزل رنکی ایله برابر طوپراق اوزرنده ظهور ایلدیکندن منکشـه‌یی تربیه‌لی و کبرسز اولانلره بکزتمشلردر — دون پدرمله اوه کیدر ایکن باب‌سرعسکریده موسیقه چالنیوردی — بزم اوك بالقوننـدن بوغاز ایچنك پك چوق

یرلری کوریلور — حلبده، بروسه‌ده ، شامده پك کوزل قماشلر اعمال اولنور — انسانی ابن سینالر، ابن کماللر، زمخشریلر کبی دنیا طوردقجه نامleri باقی قالان بیوکلردن اولمغه سعی ایتملیدر. — امتحانده موفق اولورسه‌م کله‌جك سنه اوچنجی صنفه ترفع ایده‌جکم — بدرم ... اوردونك ... آلاینك ... طابورینك صاغ قول آغاسیدر]

اجنبی کلمه‌لر :

[آناشه — آمیرال — آنافور — آووقات — آقتور — بالو — بالقون — باراقه — باندو — باندیره — بانکر — پرنس — پروغرام — توالت — دقتور — جنرال] کبی السنهٔ اجنبیه‌دن ترکجه‌یه آلنوب استعمال ایدیلن کلمه‌لرك جمعنده مفعول، مضاف، مضاف الیه حاللرنده و خصوصات سائره ایله املاسنده عینیله ترکجه‌ده جاری اولان قاعده محافظه اولنور .

§

فارسی اسملر :

فارسی بر اسمی مفرد حالندن جمع حالنه کتیرمك ایچون یا ترکجه (لر) علاوه قیلنیر . یاخود فارسی اصولیله جمعلنیر . بونده ایکی قاعده واردر . بو ایکی قاعده‌دن اولکیسی مسماسی ذی‌روح ، یعنی جانلی اولان اسملرك جمعیدرکه ، مفردلرینك صوکنه (ان) علاوه قیلنه‌رق حاصل اولور .

مثال :

مفرد	جمع
زن	زنان
مرد	مردان
شیر	شیران
مرغ	مرغان
اسب	اسبان

اخطار — کوز اسمنك فارسیسی اولان [چشم] ایله آغاج اسمنك فارسیسی اولان [درخت] کلمەلری دخی جانلی اسملرك جمعندەکی قاعدەیەکورە [چشمان—درختان] صورتندە جمعلنیرلر . دها بونلر کبی مستثنالردە واردر .

اخطار

(ان) ایله جمعلنەجك کلمەلرك آخرندە هاءرسمیه بولنورسه هاء مذکورە کاف فارسیەیه تبدیل ایدلدکدن صکرە (ان) الحاق اولنور . مثلا : [بندە ـ خواجە] لفظلرینك جمعی [بندکان ـ خواجکان] صورتندە تحریر اولنور . کذلك اسمك صوکندە حروف مددن (ا ـ و) بولنورسە بر (ی) زیادە قیلنەرق جمعلنیر :

[کدا ـ کدایان ، سخنکو ـ سخنکویان] کبی .

[ابروان] بونلرە بکزەمز .

فارسينك بوقاعده‌سى يعنى مفردلرينك نهايتلرينه (ان) علاوه اولنه‌رق جمعلنمسى يالكز فارسى كلمه‌لره مخصوص دكلدر، [عاقل ـ عاقلان ـ صادق ـ صادقان ـ مشير ـ مشيران ـ ضابط ـ ضابطان] كبى عربى مفرد كلمه‌لر دخى بو قاعده‌يه توفيقاً جمعلنيرلر.

قاعده

فارسى اسملرى جمع حالنه كتيرمك ايچون موضوع اولان قاعده‌نك ايكنجيسى مسماسى جانسز اولان اسملرك جمعيدر. بوده مفرد براسمك صوكنه شويله بر (ها) علاوه ايتمكدن عبارت ايسه‌ده بويولده‌كى جمعلر لسان عثمانيده مستعمل دكلدر.

اخطار

مسماسى ذى‌روح اولميان كلمات فارسيه عبارهٔ تركيه آره‌سنده (لر) اداتيله جمعلنير. مثلا : [باغ] اسمنك جمعنده تركجه‌ده [باغها] دينه‌ميوب [باغلر] دينور.

تمرين

آشاغيده‌كى اسملردن هانكيلرينك فارسى اولديغنى كوستريله‌جك وبونلرك مفردى، جمعى تفريق ايديله‌رك، قاعده‌لرى خبر ويريله‌جكدر.

[نيسانده درختان يشيلمكه باشلار ــ زنان كبى سوسه، زينته هوس ايتمك مردلكه ياقشماز ــ خانه‌لرك بربرينه صيق و ملاصق اولملرى صحت ايچون مضردر ــ شير و پلنك يبر تيجى حيوانلردر ــ دهان‌وزبانى فنا سوز سويلمكدن محافظه ايتمليدر ــ خواجكانك حقوقنه رعايتله حرمتده قصور ايتمين شاكردان نائل فيض‌ورفعت اولورلر.]

عربی اسملر

« مذکر ـ مؤنث »

بر اسم عربی یا « مذکر » ویا « مؤنث » اولور .

مذکر : یا « حقیقی » ویا « اعتباری » در .

مذکرحقیقی ـ [عمر ـ عبد ـ رجل] کبی عن‌اصل مسماسی ارکك اولان اسملردر .

مذکر اعتباری ـ [شجر ـ سیف ـ قلم] کبی اصلنده ارککلك اولمیوب آنجق مذکر اعتبار ایدیلن اسملردر .

مؤنث دخی یا «حقیقی» ویا «اعتباری» اولور .

مؤنث حقیقی ـ علی العموم دیشی اسملریدر : [زینب ـ فاطمه ـ امرأه] .

مؤنث اعتباری ـ آخرنده علامت تأنیث دینیلن (ت) وا کثریا (ی) ، (ا) حرفی بولنان ومذکور حرفلر بولنمقسزین مؤنث اعتبار ایدیلن اسملردر .

شو تعریفدن آکلاشلدیغی وجه ایله مؤنث اعتباری ایکی قسمدر :

برنجیسی ـ [مؤنث اعتباری قیاسی] ـ ایکنجیسی [مؤنث اعتباری سماعی] در . §

مؤنث اعتباری قیاسی ـ آخرنده علامت تأنیث اولان تاء زائده ایله الف زائده بولنان اسملردر . مثال : [حکایه ـ مرحمت ـ صحرا ـ دعوی] کبی .

تاء زائده ـ عربجه‌ده شو صورتله یازیلیر : « ة ـ ة »
لسانمزده ایسه تاء زائده یا نقطه‌لری آتیله‌رق هاء رسمیه
شکلنه قونور ویا تاء طویله‌یه تحویل اولنور .

مثلا : [دائرة الشمس ـ بلا اجرة] ترکیبلری [دائرهٔ
شمس ـ اجرت ـ سنز] شکللرنده یازیلیر .

§

مؤنث اعتباریٔ سماعی ـ آخرنده علامت تأنیثدن بری
بولنمقسزین مؤنث اعتبار ایدیلن کلمه‌لردر : بونلرك عربجه‌ده مقداری
معدود اولوب لسانمزده قوللانیلانلر نحو عثمانیده تعداد ایدلمشدر .

سائر مثاللر

مذکر حقیقی	مذکر اعتباری	مؤنث حقیقی	مؤنث لفظی	مؤنث سماعی
عثمان	شجر	خدیجه	کبری	ذراع
اسد	باب	ام	صحیفه	قدم
فرس	درس	بنت	علیا	فردوس

§

﴿ مفرد ـ تثنیه ـ جمع ﴾

عربجه‌ده معناسنده برلك اولان کلمه‌یه [مفرد] دینلدیکی کبی
ایکی‌یه دلالت ایدن کلمه‌یه‌ده [تثنیه] تعبیر اولنور.

قاعده — عربجه بر اسمى تثنيه يايمق ايچون صوك حرفى مفتوح قيلنه‌رق ، ا ـنثريا « ى ـ ن » ، بعضاده « ا ـ ن » علاوه اولنور .

مفرد	تثنيه
رجل	رجلين
امرأه	امرأتين
ثلث	ثلثان

عربجـه‌ده جمع اوچ درلودر : برنجيسى [جمع مذكر] ، ايكنجيسى [جمع مؤنث] ، اوچنجيسى [جمع مكسر] در .

§

﴿ جمع مذكر ﴾

[جمع مذكر] صيغه‌سى ذوى العقولدن اولان كلمه‌لرك مذكرلرينـه مخصوص اولوب مفردك آخرينـه صـوك حرفى مكسـور قلينه‌رق « ى ـ ن » ، بعضـاً دخى مضمون قيلنوب « و ـ ن » علاوه اولنه‌رق حاصل اولور .

مثال

مفرد	جمع
معلم	معلمين
مؤمن	مؤمنين ـ مؤمنون

اخطار — جمع مذكر صيغه‌سيله جمعلنن عربى كلمه‌لر عموميتله

صفت یعنی اسم‌فاعل ، اسم مفعول ، اسم منسوبدرلر . یالکز [سنه ـ عالم ـ ارض] کبی اسملر مستثنی اوله‌رق [سنین ـ عالمین ـ ارضین] صورتنده جمعلنیر .

§

﴿ جمع مؤنث ﴾

جمع مؤنث — صوکلرنده (تاء تأنیث) بولنان مفرد مؤنثلردن یاپیلیر .

قاعده — مفرد مؤنثك نهایتنده‌کی (ت) ویا بوندن مقلوب اولان (ه) حرفنی قالدیروب یرینه (ات) حرفلرینی الحاق ایتمکدن عبارتدر .

مثال

مفرد مؤنث	جمع مؤنث
طبقه	طبقات
اعانه	اعانات
شعبه	شعبات

اخطار — [ذراع ـ ذراعات] کبی بعضا مؤنث سماعی اعتبار اولنان عربی اسملر دخی بوصیغه ایله جمعلنه‌بیلیرلر .

§

﴿ جمع مکسر ﴾

جمع مکسر — مذکر اولسون، مؤنث اولسون مفردینك صیغه‌سی بوزیله‌رق یاپیلان جمعه دینور .

جمع مکسرلر [جمع مذکر ، جمع مؤنث] کبی مطرد ومنتظم برقاعده‌یه تابع دکلدر. مختلف وزنلرده جمعلنیر . جمع مکسرلرك وزنلری پك چوق اولدیغندن کتب لغاته مراجعتله بیلنمك لازمدر .

ترکجه‌ده اڭ زیاده مستعمل اولان وزنلردن بعضلرینه مثال:

مفرد	جمع	مفرد	جمع
بیت	بیوت	کتاب	کتب
شوق	اشواق	طریق	طرق
جامع	جوامع	نعمت	نعم
مسجد	مساجد	نفس	نفوس
جواب	اجوبه	قلم	اقلام
عاطفت	عواطف	رتبه	رتب
ادیب	ادبا	مکتب	مکاتب
ارض	اراضی	مکتوب	مکاتیب

اخطار — ترکجه اسملرده جاری اولان احوال اسم، اسمای فارسیه وعربیه‌ده جاریدر .

تمرین

اشاغیده‌کی کلمه‌لردن هانکیلرینڭ عربی اولدقلری کوستریله‌جك ومفردلری، تثنیه‌لری، جمعلری تعیین ایدلدکدن صکره نه درلو قواعده تابع بولندقلری آیری آیری بیلدیریله‌جکدر :

[پوسته‌لرجه قبول ونقل اولنان مکتوبلر ایکی نوعدر : برنوعی مکاتیب عادیه، دیکری مهدلی مکاتیبدر — مکاتب ابتدائیه ورشدیه‌ده تحصیلنی اکمال ایدن اطفال ، علوم وفنون متداوله‌نك اساسنه واقف اولمش اولور — ابوین ومعلمینه حرمت وآنلرك نصایحنه رعایت وتوفیق حرکت ، ایض و فلاحی موجب اولور — حسنین حضراتنك والدهٔ مکرمه‌لری سیدة النسا فاطمة الزهرادر — ذکی وچالشقان برشاکرد هرکون ایکی اوچ صحیفه درسنی پك کوزل‌ازبرلیه‌بیلیر — سایهٔ شاهانه‌ده اناثه مخصوص تأسیس بیوریلان دارالمعلماتدن پك مقتدر معلمه‌لر یتشمکده اولدیغی چشم شکران ایله کوریلیور — دایم دعوا وکیلیدر — عاقل اولان بر قدم اقدم ترقی‌یه چالیشیر — محتاجینه اعانات ایچون تشکیل اولنان دوائر وشعبات ، انسانیته خدمت مقصدیله وجوده کلمشدر] .

§

﴿ اضافت ﴾

اضافت — برکله‌یی دیکر کله‌یه ربط ایدوب بینلرنده‌کی مناسبتی بیان ایلمکدن عبارتدرکه بونلرك بریسنه [مضاف‌الیه]، دیکرینه [مضاف] وایکیسنه بردن (ترکیب اضافی) دینیلیر .

مثلا : [مکتبك مدیری] عبارهسی ترکیب اضافیدر . (مکتبك) کله‌سی مضاف الیه، (مدیری) کله‌سی‌ده مضافدر .

ترکجه‌ده مضاف الیه اداتی (ك) ومضاف اداتی (ی) حرفیدر .

اخطار — مجرد اسمك آخری متحرك اولورسه مضاف‌الیه اداتی(نك)، مضاف اداتی‌ده (سی) اولور: (قپونك بویاسی) کبی.

مستثنی اوله‌رق (صو) کلمه‌سنك مضاف الیهی (صویك)
ومضافی (صویی) دیه مستعملدر : [صویك رنکی ـ حوضك
صویی] کبی .

مضاف ومضاف الیه اولان دیکر کلمه‌لر شونلردر :

« اسم عدد »

اصلیه‌دن مثال : (یکرمینك یاریسی ـ سؤالك بری) کبی .
وصفیه‌دن مثال : (برنجینك مکافاتی ـ صنفك اوچنجیسی) کبی .
توزیعیه‌دن مثال : (ایکیشرك بری ـ دفترلرك یدیشری) کبی .
کسریه‌دن مثال : یالکز مضاف اولور (کره‌نك درتده بری) کبی .

اسم اشارتلر : یالکز مضاف الیه اولور : [بونك سوزی ،
شورانك منظره‌سی] کبی .

ضمیر شخصیلر دخی یالکز مضاف الیه اولورلر . بونلرك
مضاف الیه اداتلری دخی بروجه آتیدر :

[بنم درسم ـ سنك درسك ـ آنك درسی ـ بزم درسمز ـ
سزك درسکز ـ آنلرك درسی] کبی .

حاصل مصدرلر : [کونشك باطیشی] کبی .

مصدر تخفیفلر : [اوقومه‌نك فائده‌سی ـ چوجغك
کولمه‌سی] کبی .

مصدر تأکیدلر : [سویلمکلکك اصولی ـ خواجه‌نك
کورمکلکی] کبی.

اسم مصدر : [آلم صاتمك چوقلغی] کبی .

§

اخطار — صفتلر محذوف اولان موصوفلری اعتباریله مضاف ومضاف الیه اوله بیلیرلر .

مثال:

« ایولرك » نصیحتی (ایو آدملرك) معناسنه .

« بیوکك » سوزی (بیوك آدمك) معناسنه .

آدمك « عقللیسی » (عقللی اولان قسمی) معناسنه .

اسم فاعللر، اسم مفعوللر دخی صفت مقامنده اولدقلرندن محذوف اولان موصوفلری اعتباریله مضاف الیه ، مضاف اولورلر: «کورنك معلوماتی» (کورن آدمك) ، «یازانك خطاسی» (یازان آدمك) ، « خسته‌نك باقانی » (باقان آدمی) ، « صاتیجینك کاری » (صاتیجی آدمك) کبی .

§

قاعده — مضاف الیهی اسم ویا ضمیر غائب اولان مضافلرك مجرد ، مفعول‌به ، مفعول‌الیه ، مفعول‌فیه ، مفعول‌عنه ، مضاف الیه حالی‌واردر. بوحاللردن برینه کیردکده مضافك یاسی حذف وآنك یرینه بر (نون) زیاده قیلنیر .

مثال:

مجرد : چوجغك درسی ، کتابك قابی .

مفعول‌به : چوجغك درسنی ، کتابك قابنی .

مفعول الیه : چوجغك درسنه ، کتابك قابنه .

مفعول فیه : چوجغك درسنده ، کتابك قابنده .

مفعول عنه : چوجغك درسندن ، کتابك قابندن .

مضاف الیه : چوجغك درسنك ، کتابك قابنك .

قاعده — مضافلر، مضاف الیهلرینه کوره متکلم، مخاطب، غائب ومفرد ، جمع اولورلر . اوحالده آخرلرینه آکا کوره ضمیر اضافی کلیر .

مثال :

	مفرد	جمع
متکلم :	بنم درسم	بزم درسمز
مخاطب :	سنك درسك	سزك درسکز

غائب : آنك درسی آنلرك درسلری (یاخود) درسی

اخطار — مضافلرك متکلم ومخاطبلری مفعول ومضاف الیه اولدقده (ی) نك یرینه (ن) کلیوب دائما احوال اسم ادواتی کلیر .

مجرد	مفعول به	مفعول الیه
بنم درسم	بنم درسمی	بنم درسمه
بزم درسمز	بزم درسمزی	بزم درسمزه
سنك درسك	سنك درسکی	سنك درسکه
سزك درسکز	سزك درسکزی	سزك درسکزه

§

مفعول فيه	مفعول عنه	مضاف اليه
بنم درسمده	بنم درسمدن	بنم درسمك
بزم درسمزده	بزم درسمزدن	بزم درسمزك
سنك درسكده	سنك درسكدن	سنك درسكك
سزك درسكزده	سزك درسكزدن	سزك درسكزك

اخطار — مضافلرك مفرد مخاطبلرینی [سنك درسكی — سنك درسكه — سنك درسكده — سنك درسكدن] صورتنده كاف ايله يازمغـه اعتنـا ايتمك وغائب كبی (ن) ايله [سـنك درسنی — سنك درسنه — سنك درسنده — سنك درسندن] ديه يازمق سهوندن صاقنمق لازمدر .

§

﴿ اضافتك انواعی ﴾

اضافت — اوچ درلودر : اضافت لاميه ، اضافت بيانيه ، اضافت تشبيهيه .

اضافت لاميه

مضاف اليه مضافك عينی اولمامقله برابر تملك واختصاصی افاده ايدن اضافتدر : [قومشونك آرابه سی ـ شمسيه نك صابی] كبی كه اولكی مثالده [تملك] ، ايكنجيسنده [اختصاص] معناسی واردر . يعنی (قومشونك ملكی اولان آرابه) و (شمسيه يه مخصوص صاپ) ديمكدر .

بودرلو اضافتلرده هم مضاف اليهك آخرنده (ك) وهم مضافك آخرنده (ی) بولنور .

اخطار — مضاف الیه ضمیر شخصی اولورسه اضافت ، بهمه حال لامیه‌در : [بنم کتابم — سزك کتابکز] کبی .

§

اضافت بیانیه

مضاف الیه ، مضافك نوعنی ویا نه‌دن یاپیلدیغنی کوسترن اضافتدر : [چنار آغاجی — دمیر قلم] کبی که برنجی مثالده (چنار) کلمه‌سی آغاجك نوعنی وایکنجی مثالده (دمیر) قلمك نه‌دن یاپیلمش اولدیغنی کوسترمکده‌در .

§

اضافت تشبیهیه

مضاف ، مضاف الیهك ویا مضاف الیه ، مضافك نه‌یه بکزه‌دیکنی افاده ایدن اضافتدر : [کوکل کعبه‌سی — لیمون ایواسی] کبی که برنجی مثالده مضاف الیه اولان (کوکل) کلمه‌سی مضاف اولان (کعبه) کلمه‌سنه ، ایکنجی مثالده‌ده مضاف اولان (آیوا) کلمه‌سی مضاف الیه اولان (لیمون) کلمه‌سنه تشبیه اولنمشدر . بونلر [کعبه کبی اولان کوکل — لیمون کبی اولان آیوا] دیمکدر .

اضافت اداتلرینك حذفی

قاعده — اضافت لامیه ، تملك واختصاص افاده ایتمیوب‌ده بر صنفه اسم ویا برمحله علم اولورسه مضاف الیه علامتی اولان (ڭ — نك) حذف ایدیلیر :

[محله بکجیسی — چشمه میدانی — امین اوکی — بك اوغلی] کبی .

اخطار — مضاف الیه ، مضافك نوعنی بیلدیرن اضافت بیانیه‌لر ایله اضافت تشبیهیه‌لرده مضاف الیهك آخرنده [ك ـ نك] یوقدر : [سکود آغاجی ـ بروسه شهری ـ ویشنه اریکی] کبی.

اخطار — مضاف‌الیه، مضافك نه‌دن یاپلدیغنی افاده ایدن اضافت بیانیه‌لرده نه مضاف الیهك آخرنده [ك ـ نك] ونه ضمیر اضافی واردر : [باقر قازغان ـ فانیله چوراب] کبی .

اخطار — ترکیب توصیفیلر دخی بعضاً مضاف‌الیه وبعضاً مضاف اولور: [ایی آدمك سوزی ـ پدرك سوکیلی قومشوسی] کبی.

تمرین

آشاغیدکی کلمه‌لرایله برر ترکیب اضافی یاپیله‌جق وهرترکیبك هانکی نوع اضافتدن اولدیغنی کوستریله‌جکدر :

[اوزوم. صالقم ـ قهوه . قاشیق ـ یازی . قلم ـ صو. دستی ـ زقاق . قپو ـ باغچه . دیوار ـ واپور . کمور ـ خواجه . کتاب ـ چنار . آغاج ـ بالطو . رنك ـ کوملك . یاقه ـ سینك . قناد ـ ساعت . آلتون] .

تمرین

آشاغیده‌کی ترکیب اضافیلرك اضافتلری ، وهانکی نوعدن اولدیغی وهانکی اداتلری موجود وهانکیلری مفقود بولندیغی سببلریله بیان اولنه‌جقدر :

[کوپ قایاغی ـ قپو ایپی ـ تقسیم جاده‌سی ـ کموش شمعدان ـ چالشمه‌نك فائده‌سی ـ بنم کتابم ـ طابور کاتبی] .

تمرین

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان ترکیب اضافیلرده و مضاف و مضاف الیهك نه نوع کلمه اولدقلری واحوالی بیلدیریله‌جکدر :

[بنم پدرم غیرتلی برآدم ایدی — اوین اسکدارده‌در — چوق اوقویانك جانی صیقلماز] .

§

﴿ اضافت عربیه ـ اضافت فارسیه ﴾

لسان عثمانیده ترکیب اضافیلر بعضاً عربجه قاعده‌سیله ، بعضاً‌ده فارسی اصولیله تشکیل ایدیلوب استعمال اولنور . اضافت عربیه نادراً ، اضافت فارسیه کثرتله مستعملدر .

﴿ عربی ترکیب اضافی ﴾

عربی ترکیب اضافیلرده ـ ترکجه‌نك خلافنه اوله‌رق مضاف اول ، مضاف الیه صکره کلیر . مضافك صوك حرفی مضموم اوقنوب مضاف الیهك اولنده حرف تعریف بولنور :

[حفظ الصحه ـ شجرالصنوبر — نورالهدی] .

تمرین

آشاغیده‌کی کلمه‌لردن عربی قاعده‌سی اوزره ترکیب اضافی یاپیله‌جق وحرفلو حرکه‌لنه‌جکدر :

[حبیب . الله — دائره . شمس — یوم . قیامت .]

﴾ فارسی ترکیب اضافی ﴿

فارسی ترکیب اضافیلرده ـ ترکجه‌نك خلافنه اوله‌رق ـ مضاف اول کتیریلوب صوك حرفی مکسور اوقنور ومضاف الیه آندن صکره مجرد حالنده ذکر ایدیلیر .

قاعده ـ فارسی قاعده‌سیله مضاف اوله‌جق کلمه‌نك آخرنده حروف مددن (ی) ویاهای رسمیه بولنورسه مکسور بر همزه وحروف مددن الف ویا واواولورسه مکسور بر (ی) علاوه قیلیر:

[مقدمهٔ کتاب ـ شیوهٔ افاده ـ والیٔ حجاز ـ علمای مملکت ـ آرزوی دل]

تمرین

آشاغیده‌کی کلمه‌لردن فارسی قاعده‌سی اوزره ترکیب اضافی یاپیله‌جق وحرفلر حرکه‌لنه‌جکدر :

[نور، خدا ـ رضا، باری ـ آب، حیات ـ آینه، دل ـ دست ، تعظیم ـ حوالی، مملکت] .

تمرین

آشاغیده‌کی ترکیب اضافیلرك هانکیسی ترکجه ، هانکیسی فارسی ، هانکیسی عربی اصولیله یاپلمش اولدیغی بیان اولنه‌رق سببلریله کوستریله‌جکدر :

[آب زمزم ـ بیت الله ـ یازی خواجه‌سی ـ محبت پدر ـ شمس الحق ـ حق ابوت ـ اوقادیغی ـ فدای روح]،

اخطار ـ فارسی قاعده‌سیله ترکیب ایدیله‌جك کلمه‌لرك ایکیسی‌ده عربی ویا فارسی یاخود بری عربی ، دیکری فارسی

اولمق شرطدر . فارسی ترکیب اضافیلرده مضاف مضاف الیهدن هیچ بری ترکجه اولهماز ، مکرکه اولفظ اسم خاص اوله . [بایرام کونی] یرینه [یوم بایرام] ویا [کون عید] دیمیوب [یوم عید ، روز عید] دینور .

§

﴿ صفت ﴾

صفت ـ بر اسمی توصیف ایدن کلمه وترکیبه دینور .

توصیف ، بر شیئك نه حالده ونه صورتده اولدیغنی بیلدیرمکدر . صفتك توصیف ایتدیکی اسمه موصوف تعبیر اولنور . مثلا : [کوزل آدم ـ دلکشا کوشك] عبارهلرنده کی (کوزك) لفظیله (دلکشا) ترکیبی صفتدر . لکن (کوزل) لفظیله (دلکشا) ترکیبی کوزلك ، دلکشالق صفتیله متصف اولان شیئه دلالت ایدر .

صفت ایکی قسمدر : سماعی ، قیاسی .

سماعی ـ ایشیدوب بللهمکله ضبط اولنان وبربرینه بکزهمین صفتلردر :

[صیجاق ـ صوغوق ـ قاره ـ قوری ـ ایی ـ فنا ـ طار ـ بول ـ درین ـ صیغ] .

بونلره صفت سماعیه دینلدیکی کبی (صفت مشبهه) دهتعبیر اولنور .

صفت مشبهه عنوانی آلتنده بر طاقم صفتلر دها واردرکه۔ سماعی اولمقله برابر ۔ مطرددرلر :

[بیلکیج ۔ طالغیج ۔ آلشقان ۔ چالشقان ۔ کسکین ۔ کرکین ۔ یانغین ۔ طاشقین] .

تتمه

عربی صفات مشبهه‌دن بر طاقمی مطرد، بر طاقمی دکلدر .

مطرد اولانلری الوان واشکال وعیوبه دائر اولانلریدرکه (افعل) وزنی اوزره کلیر: [احمر=قیرمزی۔اخضر=یشیل ۔ اسود = سیاه ۔ اسمر = قاره یاغیز۔اشبم=بکلی۔اشهل=الا کوزلو ۔ اعرج = طوپال ۔ احدب = قانبور].

غیر مطرد اولانلری الوان واشکال وعیوبه دائر اولمیا۔ نلریدرکه برطاقم اوزان اوزره کلیر: [صعب =کوج۔صلب= پك قاتی ۔ حسن = کوزل ۔ قبیح ۔ چرکین ۔ سکران ۔ سرخوش] .

§

فارسی صفت مشبه‌لرکده — عربی صفت مشبهه‌لر کبی — برطاقمی مطرد ، بر طاقمی‌ده غیر مطرددر .

مطرد اولانلری

فارسی امر حاضرلرك آخرینه (ا) ویا (ان) علاوه اولنه‌رق وجوده کلنلریدر :

[بينا — روان]

اخطار — امرحاضردن بعضـا بو ايكى صورتله‌ده صفت مشبهه ياپيليرسه‌ده اكثريا (ان) ايله تشكيل اولنور .

مطرد اولميانلرى:

[نيك ـ بد ـ سياه ـ سبز ـ دراز ـ نرم] .

§

قياسى

قاعده ايله ضبط اولنان صفتلردركه بروجه آتى تشكيل اولنور:

١ — (لى ـ لو) لفظلرى الحاق اولنان صفتلردر .

فتحه ويا كسره دن عبارت برحركه‌سى بولنـان ، ياخود صوڭ حركه‌سى فتحه ويا كسره اولان كلمه‌لره (لى) لاحق اولور :

اسم	صفت
هنر	هنرلى
ير	يرلى
سلانيك	سلانيكلى
بر	برلى

ضمه‌دن عبارت برحركه‌سى بولنان ويا صوڭ حركه‌سى ضمه اولان كلمه‌لره (لو) لاحق اولور :

اسم	صفت
طربزون	طربزونلو
استانبول	استانبوللو

اخطار — القاب رسميه‌ده دائما (لو) قوللانيلير :

[فخامتلو-دولتلو-عطوفتلو-سعادتلو-عزتلو-رفعتلو-فتوتلو.]

تنبيه — (لى) بعضاً (مك) ى ياخود (مق) ى آتلمش مصدره لاحق اوله‌رق اسم مفعول معناسنى مفيد اولور : (آلمق) دن (آلِلى) كبى.

(مك) ك، ياخود (مق) ك ماقبلى ساكن ايسه مكسور قيلنير : (آصمق) دن (آصيلى) كبى.

(مك) دن ياخود (مق) دن اول (لا - له) بولنورسه حذف اولنور : (قولالامق) دن (قولالى).

اخطار — (لى) ويا (لو) ايله يازيلان صفتلردن بعضيلرينك منفيلرى (لى) ويا (لو) نك (سز) اداتنه قلبيله حاصل اولور.

[رنكلى - رنكسز، شكرلى - شكرسز].

٢ — (جى) افظى الحاق اولنان صفتلردر.

جى - اسم جنسلره لاحق اولوب بركار ايله اشتغال معناسنى مفيد صفت اولور :

اسم جنس	صفت
قهوه	قهوه‌جى
كتاب	كتابجى
صو	صوجى
كرميد	كرميدجى

﴿ تتمه ﴾

عربیده بومقامده (فَعّالْ) وزنی مستعملدر:

[جمال = دوه‌جی ـ خباز = اتمکجی ـ دباغ = طباق ـ دلال = صاتیجی ایله آلیجی بیننده واسطه اولان ـ صراف = پاره بوزمق ویا فائضله ویرمك کبی ایشلرله مشغول اولان] .

فارسیده ده بو معنایی (بان) لفظنك لاحق اولدیغی کلمه‌لر افاده ایدر :

[شتربان = دوه‌جی ـ باغبان = باغجی ـ دربان = قپوجی].

(بان) بعضاً (لی) معناسنی مفید اولور: مهربان = محبتلی.

[مند ـ ناك] کلمه‌لری‌ده (لی) معناسنی متضمندر:

[هوشمند = عقللی ـ نشئه‌مند = نشئه‌لی ـ غمناك = غملی] .

٣ — (جه) لفظی الحاق اولنان کلمه‌لردر.

جه — اسم جنسلره لاحق اولوب نسبت معناسنی مفید اولور :

[عرب، عربجه ـ ترك، ترکجه ـ فرانسز، فرانسزجه].

اخطار — (جه) اسم جنسلرده بعضاً تشبیه معناسنی افاده ایدر :

[انسان، انسانجه ـ حیوان، حیوانجه ـ مرد، مردجه].

اکثریا بوکا (سنه) لفظی علاوه اولنور:

[انسانجه‌سنه ـ مردجه‌سنه]

(جه) صفت سماعیه‌یه لاحق اولورسه ادات تقلیل اولور :

صفات سماعیه	صفات قیاسیه
آغیر	آغیرجه
کوزل	کوزلجه
چرکین	چرکینجه

بعض صفاته (جه) یرنده خفیف ایسه (مترك) ، ثقیل ایسه (مترق) علاوه اولنور:

[اکشیمترك ـ آجیمترق] کبی که آز اکشی ، آز آجی دیمکدر .

تنبیه ــ شمدی شوایکی اداتك استعمالی لسانمزده بوایکی کلمه‌یه مخصوص کبیدر .

٤ ــ [مسی] لفظی الحاق اولنان کلمه‌لردر .

بو لفظ اسملر ایله سماعی صفتلره لاحق اولوب تشبیه معناسنی متضمن اولور .

[صوبا ، صوبامسی ـ او ، اومسی ـ شاعر ، شاعرمسی].

اخطار ــ بعض کلماته یالکز (سی) لاحق اولور:

[امتحان ـ امتحانسی].

٥ ــ [جك ، جق ـ جكز ، جغز] لفظلری الحاق اولنان کلمه‌لردر . بولفظلرك لاحق اولدیغی کلمه‌لره اسم تصغیر دینور .

قاعده — [جك ، جكز] صوك حركه‌سی خفیف اولان اسملره لاحق اولور :

[پرده‌جك ، پرده‌جكز ـ اوطه‌جق، اوطه‌جغز].

برمجالی اسملره اکثریا خفیف ایسه (جكز) ، ثقیل ایسه (جغز) الحاق اولنور .

[کنججکز ـ چوجقجغز].

[جك ، جق] بعضاً صفتلره لاحق اوله‌رق ادات مبالغه اولور .

[کوربه‌جك] کبی که پك کوربه دیمکدر .

[اوفاق] کبی بعض صفاته، آخرلرینك اسقاطیله الحاق اولنور :

[اوفاجق].

[آز ـ طار] کبی بعض صفاته دخی آخرلرینك تحریکیله الحاق اولنور :

[آزاجق ـ طاراجق] .

(یوکسه‌جك) ده‌کی (جك) ادات تقلیلدر .

عربیده‌کی تصغیر صیغه‌سی [فعیل ـ فعیعل ـ فعیعیل] وزنلری اوزره‌در : [عبید ـ شویعر ـ مفیتیح] .

عربجه‌نك اسم تصغیری لسانمزده پك از قوللانیلیر .

فارسیده ادات تصغیر [چه] لفظی اولوب لسانمزده [تاریخچه ـ دیوانچه] کبی بعض کلماتده استعمال اولنور.

[باغچه ـ بوغچه] کلمه‌لرنده‌کی (چه) ادات تصغیر ایسه‌ده کثرت استعمال ایله حکملری قالمامشدر.

٦ — [لك، لق] لفظلری الحاق اولان کلمه‌لردر .

لك، لق — بعض اسمایه لاحق اوله‌رق نسبت معناسنی مفید اولور :

[کیجه‌لك ـ یازلق].

بعضاً لیاقت معناسنی افاده ایدر : کلینلك کبی .

فارسیده بو مقامده کلمه‌نك آخرینه (انه) لفظی کتیریلیر:

[شاعرانه ـ کدایانه ـ بدخویانه] .

تمرین

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان صفتلر تفریق ایدیله‌جك و هانکیلری سماعی، هانکیلری قیاسی اولدیغی ونه صورتله ترکیب وتشکیل ایدیله‌رك نه معنی افاده ایلدکلری خبر ویریله‌جکدر :

[حسن تعلیم و تربیه انسانك چرکین خویلرینی بوس بتون محو ایده‌مسه بیله آزالتیر ـ بوکون سزی پك کوزل کوریبودم ـ اسعد افندی شاملیدر ـ تحصیل هنر ومعرفتدن بشقه برشیئه هوسناکدکلم ـ وقتنی عطالتله کچیرن، خصوصیله کنجلککی اویون واپشسزلکله بیهوده محو ایدن هیچ برزمان سودمند اولەماز ـ غروب زماننده سماده حاصل اولان آل ، مور ، صاری ، ترنجی ، پنبه ، یشیل و دها بر طاقم رنکلر نه‌قدر کوزل بر منظره تشکیل ایدر ـ والده‌لر مهربان اولورلر

ـ اوجزك دولکر ایشی بیتدی ، ایکی کوندر صواچیلر چالیشیورلر ـ بو کون پك صیجاق ـ شکیب افنـدی عاقل و دانا بر کنجـدر ـ فرانسزجه درسمی ازبرلدم، شمدی ترکجه‌یه چالشه‌جغم ـ قیش کلنجه یازلق ویاز کلنجه قیشلق البسه کیلمز ـ بو اریك براز اکشیمسیدر].

§

﴿ ترکیب توصیفی ﴾

صفت ایله موصوفدن تشکل ایدن مرکبانه [ترکیب توصیفی] نامی ویریلیر.

لسانمزده [ترکی ، فارسی ، عربی] اولـق اوزره اوچ درلو ترکیب توصیفی مستعملدر.

۱

﴿ ترکجه ترکیب توصیفی ﴾

قاعدهٔ ترکیه اوزره یاپیلان ترکیب توصیفیلرده صفت اول، موصوف صکره کلیر. صفت و موصوفدن هر ایکیسی ترکی ، فارسی ، عربی اوله‌بیله‌جکی کبی بری ترکی ، دیکری‌ده فارسی ویا عربی اوله‌بیلیر :

[پنبه کل ـ عالم آدم ـ هنوز کیمسه ـ ذکی چوجق] .

تنبیه ـ ترکجه ترکیب توصیفده موصوف جمع اولسـه‌ده صفت مفرد اوله‌رق ایراد اولنور :

[قیرمزی کللر ـ عقللی چوجقلر] .

تمرين

آشاغيده‌كى كلمه‌لرك ايچنده صفت اولوب اولمديغنى تدقيق و تعيين ايديله‌جك وهانكيلرى عربى، هانكيلرى فارسى اولديغنى خبرويريله‌جكدر:

[بزم سمتك هواسى پك لطيفدر ـ سياه مركبكز وارمى ؟ ـ كلمك سرخنى‌ده ، سفيدنى‌ده سودرم ـ حسن و قبحى ، نيك و بدى بربرندن فرق و تميزه چالشمق عاقل ايچون مدار تمايزدر ـ چيلك لذيذ بر ميوه‌در ـ لسانى تلخ سوزه آلشدرماملیدر ـ صادق اوشاق بر او ايچون بيوك سعادتلردندر ـ تحصيل ايديله‌جك مسائله كوره مدت حيات پك قصيردر ـ كچن سنه عمجه‌زاده‌م اعلى درجه‌ده شهادتنامه آلمشدر — آلتونك رنكى اصفر، كموشك بياضدر] .

§

﴿ فارسى تركيب توصيفى ﴾

قاعدهٔ فارسيه اوزره ياپيلان تركيب توصيفيلرده ـ تركجه‌نك عكسنه اوله‌رق ـ موصوف اول، صفت صكره كلير وموصوفك آخرى مكسور اوقونور: چشم سياه كبى .

اخطار ـ موصوف و صفتدن هر ايكيسى فارسى ، عربى اوله‌بيله‌جكى كبى برى فارسى، برى عربى‌ده اوله‌بيلير :

[خورشيد درخشان ـ باغ واسع ـ بيت رنكين] كبى .

تنبيه — موصوف اوله‌جق كلمه‌نك آخرنده ياء ممدوده ويا هاء رسميه بولنورسه بر همزه ، حروف مددن الف ويا واو اولورسه بر (ى) علاوه قيلنوب مكسور اوقونور :

[ماهیٔ دلنشنه ـ غنچهٔ رعنا ـ دواى آجل ـ بوى مسك].

قاعده - موصوف وه صفتدن هر ایکیسی عربجه اولورسه بینلرنده بروجه آتی مطابقته رعایت لازمدر :

١ - موصوف مفرد مذکر اولورسه صفتیده مفرد مذکر، تثنیه مذکر اولورسه صفتیده تثنیه مذکر اولور :

[صبح صادق — حرمین محترمین] .

٢ - موصوف مفرد مؤنث اولورسه صفتیده مفرد مؤنث، تثنیه مؤنث اولورسه صفتیده تثنیه مؤنث اولور :

[کلمهٔ فصیحه - کلمتین فصیحتین] .

٣ - موصوف جمع مؤنث اولورسه صفتی اکثریا مفرد مؤنث ، بعضاًده جمع مؤنث اولور :

[فیوضات الٓهیه — جنات عالیات] .

٤ - موصوف جمع مذکر اولورسه صفتی جمع مذکر اوله‌بیله‌جکی کبی جمع مکسر ، مفرد مؤنثده اوله‌بیلیر :

[مؤمنین کاملین - مورخین عظام - متکلمین مشهوره] .

٥ - موصوف جمع مکسر عاقل اولورسه صفتی مفرد مؤنث ، جمع مکسر ، جمع مذکرده اوله‌بیلیر :

[علمای اسلامیه - اولیای کرام - شعرای متأخرین - حکمای الهیون] .

٦ - موصوف جمع مکسر غیرعاقل اولورسه صفتی اکثریا مفرد مؤنث، بعضاًده جمع مکسر اولور :

[آثار عالیه ـ مباحث شتی].

٣

﴿ عربجه ترکیب توصیفی ﴾

لسانمزده جریان ایدن عربجه ترکیب توصیفیلرده موصوف اسم خاص ، صفت‌ده معرف باللام اولور . موصوفك آخری مضموم اوقونور :

[شعبان المعظم ـ رمضان المبارك ـ خدیجة الکبری].

تمرین

آتیده‌کی کله‌لردن هانکیلرینك ترکیب توصیفی اولدقلری تعیین وتفریق ایدیله‌رك نوعلری ونه درلو قواعده تابع بولندقلری بیلدیریله‌جکدر : [انسانه الك ایی آرقداش، کتاب نافعه‌در ـ کوزل هوالرده بر ایکی ساعت دولاشوب تنزه ایتمك صحت ایچون پك فائده‌لی برشیدر ـ دائما ایی آدملر ایله مناسباتده بولنان اصلا متضرر اولماز ـ بوغاز ایچنده نه قدر لطیف خانه‌لر ، دلنشین کوشکلر وار ـ مکاتب عالیه‌یه دخول ایچون مکاتب رشدیه و اعدادیه‌دن مأذون بولنمق لازمدر ـ وزرای کرام ، صدور ذوی‌الاحترام ، رجال قلمیه ، امرای سیفیه ، مراسم تشریفاتیه‌جه مؤسس بر اصوله تابعدر ـ بو صباح باغچه‌دن قوپاردیغم کل سفیدن بردمت یاپوب بدرمه تقدیم ایتدم ـ جناب حق شفای عاجل احسان بیورسون ـ بوصباح قالقدیغمده خورشید درخشان هنوز طلوع ایتمش ایدی ـ علمای متقدمین پك چوق آثار مهمه ایله

کتبخانه‌لرمزی تزیین و احیا بیورمشلر ـ عطارلر ، عاصملر ، نعیمالر مورخین کاملیندندر ـ علمای سالفه‌مز ایچندن برخیلی اطبای مشهوره واردر ـ اعمال صالحه اربابی جنات عالیاتده پك چوق الطاف الهیه‌یه مظهریتله نائل مکافات اوله‌جقلردر] .

اسم عدد

اسم عدد ـــ صاییلرك اسمیدر . [عدد طبیعی ـ عدد وصفی ـ عدد کسری ـ عدد توزیعی]ناملریله درت قسمه آیریلیر .

عدد طبیعی

بردن باشلایه‌رق الی نهایه صاییلان عددلر ، عدد طبیعی‌یی تشکیل ایدر .

اخطار ـــ خزینهٔ دولت اصطلاحنجه یوز بیك غروشه [بر یوك] تعبیر اولنور .

§

عدد وصفی

بر شیئك صیره‌سنی کوسترن عددلر اولوب عدد طبیعینك صوکنه (نجی) علاوه اولنه‌رق حاصل اولور : [بش ـ بشنجی ، اون ـ اوننجی] کبی .

قاعده ـ [ایکی ، آلتی ، یدی ، یکرمی ، اللی] عددلری وصفیه حالنه کتیریلنجه نهایتلرنده‌کی (ی) حرفی حذف ایدیله‌رك [ایکی ـ ایکنجی ، آلتی ـ آلتنجی ، یدی ـ یدنجی ، یکرمی ـ یکرمنجی ، اللی ـ اللنجی] صورتنده یازیلیر .

§

عدد کسری

عدد کسری ـ تام بر عـدد اولمیوب قسم ، جزء افاده ایدن صاییدر. معلوم برمقدارك ینه معلوم بر قسمنی کوستر، هانکی عدددن برقسم معین آلنمش ایسه او عدده (ده) علاوه اولنور .

مثال : تقاعد عانداتی یوزده بش ، معزولین یوزده بر غروشدر . هر صورتله تکمل ایده‌بیلمك یوز بیکده بر آدمه میسر اولور .

§

عدد توزیعی

عدد توزیعی ـ بر مقدارك درجهٔ متساویه‌ده آیریلوب طاغدلسنی بیلدیرر. عدد علیبعینك صوك حرفی مفتوح قیلنه‌رق بر (ر) الحاقیله تشکیل اولنور.

قاعده ـ صوك حرفی (ی) اولان عددلرده (ر) دن اول مفتوح بر (ش) زیاده قیلنیر :

[بر ـ برر، بش ـ بشر ، یوز ـ یوزر ، آلتی ـ آلتیشر ، یدی ـ یدیشر، یکرمی ـ یکرمیشر] .

عدد توزیعی ، طاقم طاقم معناسنده استعمال ایدیله‌جك اولورسه تکرار ایدلمك ایجاب ایدر: [ایکیشر ایکیشر کلیکز ـ اوچر اوچر چیققز].

قاعده ـ نهایتده بولنان (ت) حرفی حرکه‌لندکجه (د) حرفنه قلب اولنمق خصوصنده اسملرده جاری اولان قاعـده اسم عددلرده دخی جاریدر . مثلا (درت) اسم عددی حرکه‌لندیکی حالده [دردنجی ـ دردر ـ دردی ـ دردك] صورتنده استعمال اولنور .

اخطار ـ علی‌العموم صاییلرك بر واسمله مناسبتی بولندیغندن هپسی‌ده صفت اعتبار اولنور .

تنبیه ـ اسملرده جاری اولان احوال ، عینیله صاییلرده‌ده جاریدر :

بر	بری	بره	برك
بش	بشی	بشه	بشك
آلتی	آلتی‌یی	آلتی‌یه	آلتینك کبی .

تمرین

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان اسم‌عددلرك هانکی قسمدن اولدقلری سببیله برابر بیان ایدیله‌جکدر :

[دون صحـاف چارشیسـندن ایکی کتـاب آلدم ـ روز خضر هرسنه نیسانك یکرمی‌اوچنجی کوننه تصادف ایدر ـ کیجه ایله کوندز یکرمی درت ساعتدرکه ، اوچه تقسیم اولنور : سکزی سعی وکسبه ، سکزی عبادته ، سکز ساعتی‌ده استراحته مخصوصدر ـ انسان هرکون اوچر بشر غروش تصرف ایدوب بریرده بیراقه‌جق اولورسه برسنه ایچنده الله بردن ایجـه بر پاره کچر ـ النه کچن پاره‌نك درتده برینی

اولسون محافظه ایتمین آدم صوکنده دوچارضرورت ومشکلات اولور ـ صنفـده برنجی ویا ایکنجی اولـق ایستین طلبه هم ذکی ، هم ده پك چالیشقان اولمق اقتضا ایدر] .

تعلیم

آشاغیده‌کی عبـاره‌لرده آچیق بیراقیلان نقطـه‌لی یرلره لازم کلن اسم عددلر یازیله‌جقدر:

[رمضان بایرامی . . . کون ؛ قربان بایرامی‌ده . . . کوندر ـ رمضان بایرامی شوالك . . . کونی ، قربان بایرامی ده ذی‌الحجه‌نك . . . کونی باشلار ـ جنتمکان سلطـان محمد خان حضرتلری عثمانلی پادشـاهلرینك . . . در ـ یکرمی طبقه کاغد بش کشی‌یه مسـاوی درجـه‌ده تقسیم ایدلك ایستنیلیرسه هر نفره . . . طبقه اصابت ایدر ـ دنیانك . . . قسمی قره . . . قسمی‌ده دکزدر] .

اعداد عربیه

(اعداد عربیه)دن یعنی عربجه صاییلردن ترکجه‌یه آلنوب استعمال ایدیلنلری‌ده واردر . عـدد طبیعی نادر قوللانیلیر . استعمالی یالکز رتبـه ، مأموریتلره مخصوص برات ذی شان وفرمانهمایونلرده خاتمه‌لرینی تشکیل ایدن تاریخ قسمنه مخصوصدر ، بردن طقوزه قدر اولانلری شونلردر :

[احد (یاخود) واحد ـ اثنین ـ ثلاثه ـ اربعه ـ خمسه ـ ستّه ـ سبعه ـ ثمانیه ـ تسعه] .

اوندن طقسانه قدر شویله صاییلیر :

(عشره ـ عشرین ـ ثلثین ـ اربعین ـ خمسین ـ سبعین ـ ثمانین ـ تسعین).

یوز عددینك عربجه‌سی (مائه)، بیك عددینك (الف)در.

مثال :

سنه سَبْعَ وَثَمانِینَ وَمِائَةَ وَاَلْف

١١٨٧

سنه خَمْسَة وَسِتّینَ وَمِائَتَیْن وَاَلْف

١٢٦٥

§

عدد وصفی

عربجه‌نك عددوصفیسی لسان‌عثمانیده اونه‌قدر قوللانیلیر، شونلردر :

(اول ـ ثانی ـ ثالث ـ رابع ـ خامس ـ سادس ـ سابع ـ ثامن ـ تاسع ـ عاشر).

بوعددلردن شو وجه ایله ترکیب توصیفی وجوده کتیریلیر:

فارسی	ترکی
باب ثانی	ایکنجی باب
فصل سادس	آلتنجی فصل
قسم رابع	دردنجی قسم
صنف ثالث	اوچنجی صنف

عربجه‌نك اعداد وصفیه‌سی ترکجه‌ده ، برده (اولاً - ثالثاً - رابعاً - سادساً الخ) صورتنده صوکلرینه (ا) وتنوین علاوه اولنه‌رق استعمال اولنور .

§

عدد کسری

عربجه‌نك اونه‌قدر اعدادکسریه‌سی ترکجه‌ده کثرتله‌استعمال اولنور. شونلردر :

(نصف - ثلث - ثلثان - ربع - خمس - سدس
یاریم اوچدبر اوچده‌ایکی دردده‌بر بشده‌بر آلتیده‌بر

سبع - ثمن - تسع - عشر
یدیده‌بر سکزده‌بر طقوزده‌بر اونده‌بر

عربی عدد کسری ، بعضاً ترکجه‌نك عدد طبیعیسیله برلشدیریله‌رك استعمال اولنور :

[ایکی ثلث - بر ثلث - اوچ ربع].

عربینك اعداد توزیعیه‌سی لسان عثمانیده قوللانلماز .

اعداد فارسیه

اعداد فارسیه‌نك لسان عثمانیده بردن طقوزه قدر اولان عدد طبیعیسی ایله «یوز» و «بیك» معناسنی افاده ایدن صاییلر بعض ترکیبده نادر اوله‌رق مستعملدر. او صاییلرده شونلردر:

یك ـ دو ـ سه ـ چهار ـ پنج ـ شش ـ هفت
بر ایکی اوچ درت بش آلتی یدی

هشت ـ نه ـ صد ـ هزار
سکز طقوز یوز بیك

اخطار ـ بو عددلردن دردنجیسی اولان (چهار) لفظی اکثریا تخفیف اولنه‌رق (چار) صورتنده‌ده قوللانیلیر .

فارسی عدد طبیعینك ترکجه‌ده صورت استعماله مثال : [طفل یك ساله = بر یاشنده چوجق — چار چشم = درت کوز — هفت اقلیم = یدی اقلیم — هزار آفرین = بیك آفرین — صد بارك الله = یوز بارك الله].

فارسی اعداد کسریه‌دن ترکجه‌ده یالکز « یاریم » معناسنه اولان (نیم) لفظی قوللانیلیر :

نیم پخته = یاری پیشمش
نیم خواب = یاری اویقو
نیم شب = کیجه یاریسی

فارسینك لسان عثمانیده قوللانیلان عدد توزیعیسی‌ده « برر برر » معناسنی افاده ایدن [یکان یکان] لفظ مکررندن عبارتدر :

[ویردیککز کتابلری یکان یکان نظر مطالعه‌دن کچیردم . صوریلان بختلرك یکان یکان جوابلرینی ویردم].

تمرین

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان اسم عددلرك هانکیسی عربی ، هانکیسی فارسی اولدیغی نوعلریله برابر کوستریله‌جك ومعنالری بیان اولنه‌جقدر :

[صرف عثمانی‌یی بحث ثانی‌یه قدر اوقودق — پدرم رتبهٔ ثالثه اصحابندندر — جمعه‌واثنین کیجه‌لری لیالیٔ مقدسه‌دندر — کچن‌درسی خطاسز یاپدیغم ایچون خواجه افندی طرفندن هزاران آفرینه نائل اولدم — عجبه‌ملك نائل اولدیغی نشان‌ذی‌شان برات‌عالیسنك خاتمه‌سنده «ثلاثه عشرین من‌شهر ربیع‌الاول سنة تسع وتسعین ومأتین والف» عباره‌سی مندرجدر — شهور عربیه‌نك بشنجیسی « جمادی الاولی » در — پدرمك دون آلمش اولدیغی بر طوپ کاغدك نصفنی همشیره‌مه ویردم ، نصنی‌ده بنده قالدی — وکالةً اداره اولنان مأمورینلر معاشاتنك خمسی وبعضاً ثلثی وکیله عائددر — سایهٔ شاهانه‌ده اکتساب فضیلیت وعرفانه چالیشیورم — اوقونان بر کتابك هر سطری یکان یکان نظر تدقیقدن کچیرلدکجه حقیله استفاده حاصل اوله‌ماز .]

§

اسم اشارت

اسم اشارت ـ ترکجه‌ده: [بو ـ شو ـ او ـ بورا ـ شورا ـ اورا ـ اوته‌کی ـ بریکی ـ اشبو ـ ایشته] لفظلریدر .

[بو — شو — او]

بواوچ اسم اشارتدن اولکیسی یقینی، ایکنجیسی آکانسبتله بر آز اوزاغی ، اوچنجیسی‌ده اك اوزاق اولان شیئی کوسترر . جمعلری : [بونلر ـ شونلر ـ آنلر] در .

مفردلرینه مثال :

[بوکتاب نافعدر ـ شو اوطه کنشدر ـ او طاغده هیچ قار اکسك اولماز] .

جمعلرینه مثال :

[آنلر جسیم برر طاغدر . فقط بورادن عادتا کوچك بر تپه کبی کوریلیور] .

اخطار — اسم اشارتلرك کوستردکاری شیلره صرف اصطلاحنجه [مشارالیه] دینور . یوقاریکی مثاللرده [کتاب ـ اوطه ـ تپه] اسملری [بو ـ شو ـ او] اسم اشارتلرینك مشارالیهدر .

بعضا اسم اشارتلر مشارالیهسز استعمال ایدیلیر :

[انسان «او» درکه، سعی وغیرتدن هیچ برزمان فارغ اولماز].

قاعده — بواوچ اسم اشارتك کرك مفردلرنده، کرك جمعلرنده یالکز مضاف حالی یوقدر. فقط اسملرکبی احوال سائره‌سی واردر.

مفرد :

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه
بو	بونی	بوکا	بونك
شو	شونی	شوکا	شونك
او	آنی	آکا	آنك

جمع :

بونلر	بونلری	بونلره	بونلرك
شونلر	شونلری	شونلره	شونلرك
آنلر	آنلری	آنلره	آنلرك

اخطار — اسکی اثرلرده «شو» مقامنده (شول)، «او» مقامنده‌ده (اول) لفظلرینك چوقجه استعمال ایدلدیکی کوریلور. فقط شمدیلرده بو صورت نثرده یعنی دوز عباره آره‌سنده استعمال ایدلمیوب یالکز شعرده نادراً قوللانیلیر :

آدمه قیلدی فرشته‌لر سجود
هم آکا چوق قیلدی اول لطف‌اسی‌جود

[بورا — شورا — اورا]

بواوچ اسم اشارت‌ده برمحل کوسترمك ایچون قوللانیلیر. جمعلری : [بورالر - شورالر - اورالر] در :

[بورانك هواسی لطیفدر — کتابمی شورایه بیراقمش ایدم] .

مفرد	:	اوته‌کی	-	بریکی
جمع	:	اوته‌کیلر	-	بریکیلر

اسم اشارتدن معدود اولان بو لفظلرکده کرك مفردنده کرك جمعنده احوال اسم جاریدر .

اشبو

اکثریتله بر زمان تعیین و ارائه ایدر . اکثریا سندلرده مستعملدر .

مثال :

[اشبو بیك اوچ یوز سکز سنه‌سی مارتنك بشنجی کونی فلاندن . . . . غروش آلدم] .

اخطار — [بو ـ شو ـ بورا ـ شورا ـ اورا] اسم اشارتلری بعضا : [بونجغز ـ شونجغز ـ بوراجق ـ شوراجق ـ اوراجق] صورتنده تصغیر ایدیله‌رك قوللانیلیر .

§

عربجه اسم اشارت

عربجه‌دن لسان عثمانی‌یه آلنوب استعمال ایدیلن اسم اشارتلر شونلردر : [ذا ـ هذا ـ ذلك].

بو اوچ اسم اشارتدن (ذا) بو ، (هذا) ایشته بو ، (ذلك) شو دیمکدر . بونلر ترکجه‌ده اولنه (بعد ـ مع ـ بناءً علی) لفظلری علاوه اولنه‌رق: [بعد ذا ـ مع‌هذا ـ بناءً‌علی ذلك] طرزنده استعمال‌اولنورکه اولکیسی[بوندن‌صکره]، ایکنجیسی [شونکله برابر] ، اوچنجیسی ده [بونك اوزرینه] دیمك اولور .

اخطار — بونلر لسانمزده پك آز استعمال اولنور .

فارسی اسم اشارت

فارسی اسم اشارتندن ترکجه‌ده یالکز شو ایکی لفظ قوللانیلیر:

[این - آن].

بونلردن [این] ترکجه‌نك « بو » لفظنه مقابل اولوب یقینی ؛ [آن] دخی « او » لفظنك مقابلی اولوب اك اوزاغی کوسترر. اکثریا [این] عباره آره‌سنده وبوندن صکره دیه‌جك یرده (بعدازین) صورتنده ترکیب اولنه‌رق استعمال ایدیلیر. [آن] دخی فارسینك (از) اداتیله برلشه‌رك (ازان) طرزنده قوللانیلیر. بونلرده پك آز قوللانیلیر .

تمرین

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان اسم اشارتلر ، مشارالیهلری ایله برابر کوستریله‌جك و عربی ، فارسی اولانلری بیلدیریله‌جکدر :

[او بنی بیلمز، فقط بن آنی پك ایی بیلیرم — بوکون نوروز اولدیغنی تقویمده کوردم - درسلرنده، وظیفه‌لرنده اهمال ایدن شاکردان فیضدن محروم قالیر — بعدذا دوامده قصور ایتمامکه چالیشه‌جغم — بعد ازین ابوینك ، معلملرمك سوزلرینی دیکلیه‌رك یالکز درسلرمله مشغول اوله‌جغم — شونلر نه‌در؟ آغاج اولملی — لسان عثمانی قواعدینی مکملاً تحصیل ایتدیکنی ادعا ایدییورده هنوز (هذا — ذلك) نه دیمك

اولدیغنك فرقنده دكل — بورادەكی هوااورادەاولدیغی كبی اورادەكی منظرەده بوراده یوقدر — شوراسی نەدر ؟ این وآنی فرق وتمیز ایدەبیلمك خیلی تحصیل وغیرته احتیاج كوسترر — بزم محله بورایه اوزاق دكل ، شوراجقده — بونجغز كیمك نەسیدر ؟] .

§

آشاغیده كی عبارەلرده آچیق براقیلان نقطەلی یرلره لازم كلن تركجه ، عربجه ویا فارسی اسم اشارتلر یازیلەجقدر :

[.... دفتر كیمك؟ — .... نك هواسیله وجودم امتزاج ایتمیور — .... چوجق چالیشیرسه ایلریده بیوك آدم اولور — ....تنبللك ایتمیوب چالیشەجغم — خانەمز پك اوزاق دكل، .... در] .

ضمیر

ضمیر ـ متكلمه ، مخاطبه ، غائبه دلالت ایدن كلمەلردر .

ضمیر ـ بش نوعدر: ضمیر شخصی ، ضمیر اضافی،ضمیر نسبی ، ضمیر فعلی ، ضمیر وصفی .

ضمیر شخصی

ضمیر شخصی ـ ذات كوسترن [بن، سن، او] كلمەلریدر .

(بن) متكلمه یعنی سوزی سویلینه ، (سن) مخاطبه یعنی سوز دیكلینه، (او) غائبه یعنی حاضر اولمیوب ده كندندن بحث ایدیلنه دلالت ایدر .

بونلرك جمعلری [بز ، سز ، آنلر] در

	مفرد	جمع
متکلم	بن	بز
مخاطب	سن	سز
غائب	او	آنلر

تنبیه ـ نزاکت مقتضاسندن اوله‌رق سوز سویلین آدم بر کشی دخی اولسه (سن) یرینه (سز) دینور .

اخطار ـ اسملر کبی ضمیر شخصیلرکده مجرد ، مفعول، مضاف الیه حاللری واردر . بونلرك صورت املالری بروجه آتیدر .

مجرد حالی	مفعول‌به حالی	مفعول الیه حالی	مضاف الیه‌حالی
بن	بنی	بکا	بنم
سن	سنی	سکا	سنك
او	آنی	آکا	آنك
بز	بزی	بزه	بزم
سز	سزی	سزه	سزك
آنلر	آنلری	آنلره	آنلرك

قاعده ـ ضمیر غائبلر کندندن اول کچن بر اسمه راجع اولور ، اواسمه (مرجع) دینور .

مثلا : [بویازی‌یی احمد افندیمی یازدی ؟ خیر اویازمدی،

محمد افندى يازدى] عبارەسندەكى (او) ضمير غائبڭ مرجعى كندندن اول كچن (احمد) كلمەسيدر . بوعبارەدن (او) ضمير غائبى قالديريلەرق يرينە (احمد) كلمەسى كتيريلە بيلير .

بعضاً ضميرغائبلر مرجعسزاولەرق ايراد ايديليرە مرجعى اولميان غائب ضميرلرينە (ضمير شان) ويا (ضمير مبهم) تعبير اولنور .

مثلا : [عاقل اودركە وقتنى تحصيل معارفە صرف ايدر] جملەسندەكى (او) ضميرغائبنە ، مرجعىاولمدينى ايچون (ضمير شان) ويا (ضمير مبهم) ديڭيلير .

§

ضمير اضافى

ضمير اضافى — تركيب اضافيلردە مضافە لاحق ومضاف اليهە راجع اولان يعنى مضافڭ صوڭنە كلەرك او كلمەنڭ مضاف اليهنە معنىً مربوط بولنـان ضميرلردر . مفرد متكلمدە [م] ، جمع متكلمدە [مز] ، مفرد مخاطبدە [ك] ، جمع مخاطبدە [ڭز] ، غائبلردە [ى] در :

	مضاف
مفرد متكلم	اوم
جمع متكلم	اومز
مفرد مخاطب	اوك

جمع مخاطب	اویکز
مفرد غائب	اوی
جمع غائب	اولری

ایشته بومثاللرده کی [م ، مز ـ ك ، کز ـ ی] کلمه‌لری ضمیر اضافیدر .

یعنی مضاف الیه ضمیر شخصینك مفرد متکلمی اولورسه مضافنه [م] ، جمع متکلمی اولورسه مضافنه [مز] ضمیر اضافیسی الحاق اولندیغی کبی مضاف الیه، ضمیرشخصینك مفرد مخاطبی اولورسه مضافنه [ك] ، جمع مخاطبی اولورسه مضافنه [کز] علاوه اولنور :

مفرد متکلم	بنم کتابم
جمع متکلم	بزم کتابمز
مفرد مخاطب	سنك کتابك
جمع مخاطب	سزك کتابکز

مضاف الیه، ضمیرشخصیتك غائبی ویا باشقه برکلمه اولورسه مضافنه (ی) لاحق اولور :

آنلرك کتابی

آنلرك کتابلری

احمدك کتابی

اخطار — ضمائر شخصیه‌دن برى مضاف الیه اولدیغی وقت آکا مضاف اوله‌جق کلمه‌لرك مجرد، مفعول به صریح، مفعول به غیرصریح، مضاف الیه حاللری واردر.

مجرد،	مفعول به صریح،	مفعول به غیرصریح،	مضاف الیه
بنم کتابم	کتابمی	کتابمه	کتابمك
بزم کتابمز	کتابمزی	کتابمزه	کتابمزك
سنك کتابك	کتابکی	کتابکه	کتابکك
سزك کتابکز	کتابکزی	کتابکزه	کتابکزك
آنك کتابی	کتابنی	کتابنه	کتابنك
آنلرك کتابلری	کتابلرینی	کتابلرینه	کتابلرینك

تنبیه — بالاده‌کی مثاللرده کوردیکی وجه ایله مضاف الیه ضمائر شخصیه‌دن برى اولورسه اضافت، لامیه‌در.

§

ضمیر نسبی

ضمیر نسبی — [بن چالشقانم]، [سن ذکیسك] کبی فعلی بولنمیان ومعناسی تام اولان عباره‌لره لاحق اولان ضمیرلردر.

مبتدا، ضمیر شخصینك مفرد متکلمی اولورسه خبرینه لاحق اوله‌جق ضمیر (م)، جمع متکلمی اولورسه خبرینه لاحق

اوله‌جق ضمیر (ز) اولدیغی کبی مبتدا ، ضمیر شخصینك مفرد مخاطبی اولورسه خبرینه [سك] ، جمع مخاطبی اولورسه (سکز) ضمیر نسبیسی لاحق اولور :

	مبتدا	خبر
مفرد متکلم	بن	عاقلم
جمع متکلم	بز	عاقلز
مفرد مخاطب	سن	عاقلسك
جمع مخاطب	سز	عاقلسکز

ایشته بو جمله‌لرده کی عاقل کلمه‌لری خبر اولوب آخرلرینه علاوه اولنان [م ـ ز ـ سك ، سکز] لفظلرینه ضمیر نسبی دینور . بونلر خبری مبتدایه ربط ایدرلر.

اخطا ـــ مبتدا ، ضمیر غائب ویا باشقه بر کلمه اولورسه خبرینه (در) لفظی الحاق اولنور وبوکا ادات خبر دینور :

او عاقلدر ـ آنلر عاقلدرلر.

اخطار ـــ ضمائر نسبیه‌دن متکلم ضمیرلرینك لاحق اوله‌جغی کلمه‌نك آخری متحرك اولورسه بر (ی) علاوه اولنور :

بن افندی یم ـ بز افندی یز .

§

﴿ ضمیر فعلی ﴾

ضمیر فعلی ـــ فعللره لاحق اولوب فاعللرینی کوسترن ضمیرلردر :

ضمائر فعلیه‌نك متکلمی ، مخاطبی واردر . فقط غائب صورتلری یوقدر .
بونلره دائر تفصیلات ان شاء الله فعل مبحثنده بیان اولنه‌جقدر.

§

﴿ ضمیر وصفی ﴾

ضمیر وصفی — (کی) لفظیدر. بولفظ اکثریا ظرفلره الحاق ایدیلیر . لاحق اولدیغی کلمه‌یی صفت حالنه افراغ ایدر .
[حوضده‌کی صو ـ باغده‌کی اوزوم ـ بنده‌کی غیرت ـ سزده‌کی شجاعت ـ آنده‌کی پاره] .
(کی) ضمیری مضاف الیه‌ده الحاق اولنور. بوصورتده موصوفی محذوف صفتلر کبی کندیسنده احوال اسم جریان ایدر.

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه
احمدککی	احمدککنی	احمدککنه	احمدککنك
بزمکی	بزمکنی	بزمکنه	بزمکنك
سنککی	سنککنی	سنککنه	سنککنك
آنلرککی	آنلرککنی	آنلرککنه	آنلرککنك

بونلر (لر) ایله‌ده جمعلنیرلر : [احمدککیلر ـ بزمکیلر ـ آنلرککیلر].

تمرین

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان ضمیرلر کوستریلوب هر برینك هانکی قسم ضمیردن اولدیغی سببیله برابر بیان ایدیله‌جکدر :
[اومشولرمن معلوماتلی برذاتدر ـ بزبیوکلره اطاعته مأمورز ـ کنجلکده

چالیشیرسه‌ك اختیارلقده راحت ایدرسك - سن ذکیسك، لکن درسکه چوق چالشمیورسك - آرقداشمك جانی صیقیلیور - بن آنك کبی دکلم- هرشیئه کولیورسکز - شکری و صبری افندیلر باقکز نصل چالیشیورلر، سزده آنلر کبی چالشملیسکز] .

§

اون عباره یاپیله‌جق وهر برنده صیره‌سیله آشاغیده‌کی ضمیرلرك بری بولنه‌جقدر :

١	ضمیر شخصی	مفرد متکلمك	مضاف الیه حالی
٢	ضمیر شخصی	جمع مخاطبك	مفعول به حالی
٣	ضمیر شخصی	جمع غائبك	مجرد حالی
٤	ضمیر شخصی	مفرد غائبك	مفعول الیه حالی
٥	ضمیر اضافی	مفرد مخاطبك	مضاف الیه حالی
٦	ضمیر اضافی	جمع متکلمك	مجرد حالی
٧	ضمیر اضافی	جمع غائبك	مفعول به حالی
٨	ضمیر نسبی	مفرد متکلم	
٩	ضمیر فعلی	جمع متکلم	
١٠	ضمیر فعلی	جمع متکلم	

﴿ فعل ﴾

فعل — بر ایشك ویا برحالك ماضی، حال، استقبالده وقوعنی کوسترن کلمه‌در .

ماضی‌یه مثال: [پدرم مملکتدن کلدی] عباره‌سنده (کلدی) لفظی (پدرم) ك بر ایشی کورمش اولدیغنی افاده ایدرکه او ایش‌ده مملکتدن کلسیدر. (کلدی) دینلدکده مادام که اوایش

کورلمش بیتمشدر ، دیمك اولورکه ماضی یه یعنی کچمش زمانه عائد اولمشدر. بناءً علیه (کلدی) کلمه‌سی بر ایش افاده ایدوب اوایشك دخی زمان ماضیده وقوعنی کوستردیکندن فعلدر .

حاله مثال : [سز بیوك سوزی دیکلیورسکز] دینلدکده (سز) دیه خطاب ایدیلن شخصك دیکله‌مك ایشنی اجرا ایتدیکی وزمان حالده جریان ایتمکده بولندیغی آکلاشیلیور. دیمك اولورکه عباره‌ده‌کی (دیکلیورسکز) کلمه‌سی برایشك زمان حالده وقوعنی کوستردیکی ایچون فعلدر .

استقباله مثال: [بن یارین امتحانه کیره‌جکم] سوزنده دخی اولکی مثاللرده اولدیغی وجه ایله (کیره‌جکم) کلمه‌سی برایشك زمان استقبالده کوریله‌جکنی افاده ایتدیکندن فعلدر .

اخطار — یوقاریکی مثاللرده [سز بیوك سوزی دیکلیورسکز] یرنده (سز چوق کولیورسکز) و [بن یارین امتحانه کیره‌جکم] یرنده (بن اویویه‌جغم) دیه‌جك اولورسه‌ق : [دیکلیورسکز، کیره‌جکم] کلمه‌لری فعل اولدیغی کبی آنلرك یرینه کلن: [کولیورسکز، اویویه‌جغم] لفظلری دخی فعلدر .

(یازدی) زمان ماضی یه ، (کولیورسکز) زمان حاله ، (اویویه‌جغم) زمان استقباله عائددر. لکن (یازمق، کولمك ، اویومق) کلمه‌لری (دیکله‌مك، کیرمك) کبی فاعلك اجرا ایتدیکی برایش دکلدر، دوچار اولدیغی برحالدر. اشته بوسببه مبنیدرکه

[فعل، اوچ زماندن برنده برایشك ویا برحالك وقوعنی کوسترن کلمه‌در] دیه تعریف ایدلمشدر .

فعللرك عمومی مصدرلردن آلندیغی جهتله اولا مصدرلردن بحث ایده‌لم :

مصدر — صیغه

مصدر — یالکز ایش افاده ایدن وزمان کوسترمین کلمه‌در: (یازمق ، کورمك) کبی .

فعل — برایش افاده ایتمکله برابر او ایشك زمان وقوعنی کوسترر که ایشته اصل فعل بودر .

مثلا: [چوجق یازدی . حسن بزی کوریور . بابام کله جك] سوزلرنده (یازدی ـ کوریور ـ کله جك) کلمه‌لری اصل فعلدر . یعنی مصدر دکلدر . برر صیغه‌در .

اخطار — برفعلك کچمش ، شمدیکی ، کله جك زمانلرده برچوق صورتلرله وقوع بوله بیلدیکی ایچون صیغه‌لری‌ده چوقدر . مثلا یوقاریکی مثالده یالکز اوچ دانه‌سی کورلمشدر . ایشته بوصیغه‌لرك هپسی مصدردن حاصل اولور. (مصدر) کلمه‌سی دخی صادر اوله‌جق محل یعنی چیقه‌جق یر معناسنه عربجه اسم مکاندر . ـ صیغه‌لرك نوع وقاعده‌لری ایلریده بحث مخصوصنده بیان ایدیله‌جکدر .

مصدر خفیف — مصدر ثقیل

ترکجه‌ده مصدر اولان کلمه‌نك آخرنده مطلق یا (مك) ویا (مق) بولنور. آخرنده (مك) بولنانلره مصدر خفیف،(مق) بولنانلره‌ده مصدر ثقیل دینور .

مصادر خفیفه‌یه مثال : [کلمك ، کورمك ، اوکرنمك ، کولمك ، دوشمك].

مصادر ثقیله‌یه مثال : [قالمق، باقمق ، اوقومق، آغلامق، قوشمق] .

مادهٔ اصلیه — ادات مصدر

مصدر اولان بر کلمه ایکی پارچه‌دن مرکبدر، بری آخرنده‌کی «مك، مق» حرفلریدر. بونلره «ادات مصدر» ودیکری «مك، مق » دن اولکی قسمدرکه آکاده (مادهٔ اصلیه) تعبیر اولنور :

	مادهٔ اصلیه	ادات مصدر
کورمك :	کور	مك
قیرمق :	قیر	مق

اخطار — بونلره مصدر اصلی تعبیر اولنور . مصدر اصلیلردن درت درلو مصدر اخذ اولنور. اسملری شونلردر: [مصدر تأکیدی. مصدر تخفیفی، حاصل مصدر، اسم مصدر].

١ — مصدر تأکیدی ـ مصدر اصلیلرك صوکنه ، خفیفلرده (لك) ، ثقیللرده (لق) اداتلری علاوه اولنه‌رق حاصل اولور .

مثال :

ویرمك — ویرمکلك
اوقومق — اوقومقلق کبی.

§

٢ — مصدر تخفیفی ـ مصدر اصلیلرك آخرنده‌کی (مك،مق) یرینه (مه) کتیرمکله حاصل اولور .

مثال :

کولمك — کولمه
باقمق — باقمه کبی.

[آرقداشمك کولمه‌سی پك تحفدر، یازیکی بیتیر، خواجه‌نك باقمه‌سنی بکلمه] .

§

٣ — حاصل مصدر ـ مصدر اصلیلرده (مك ، مق) اداتی یرینه (ش) حرفی کتیرمکله یاپیلیر :

ویرمك — ویرش
آچمق — آچش کبی .

[کاظمك امتحان ویریشی خوشمه کیتدی ـ ضیانك کتابنی آچشنه باق] .

اخطار — مادۀ اصلیه‌نك آخری متحرك اولان مصدرلردن حاصل مصدر یاپارقده (ش) یرینه (یش) کتیریلیر :

سویله‌مك — سویله‌یش
اوقومق — اوقویش کبی.

٤ـ اسم مصدر — مصدر اصليلردن بعضيلرينك نهايتلرنده‌كی (ك ، ق) حرفلرينك بوسبتون قالديرلمسيله حاصل اولور .

مثال :

صاتمق صاتم
ايچمك ايچم كبی .
[بو مالك صاتمی آزدر ، بر ايچم صو].

ديكر مثاللر :

مصدراصلی	مصدرتأكيدی	مصدرتخفيفی	حاصل‌مصدر	اسم‌مصدر
ايچمك	ايچمكلك	ايچمه	ايچش	ايچم
آلمق	آلمقلق	آلمه	آلش	آلم
ويرمك	ويرمكلك	ويرمه	ويرش	
صاتمق	صاتمقلق	صاتمه	صاتش	صاتم
بوكمك	بوكمكلك	بوكمه	بوكش	بوكم
سومك	سومكلك	سومه	سوش	
طوتمق	طوتمقلق	طوتمه	طوتش	طوتم

اخطار — مصدر اصلی، مصدر تخفيفی ، مصدرتأكيدی، حاصل مصدر، اسم مصدر زمانه تعلق ايتمدكلری جهتله عباره آره‌سنده عادتا اسم كبی عد اولنمقده‌درلر. بناءً عليه بونلرده دخی احوال اسم جاريدر. مصدر اصليلردن غيريلره ضمائر شخصيه‌ده علاوه ايديليلير .

مصدرلردن احوال اسمه مثال :

	مجرد	مفعول به	مفعول اليه	مضاف اليه	مضاف
مصدر اصلی	ايچمك	ايچمكی	ايچمكه	•	•
« تأكيدی	ايچمكلك	ايچمكلكی	ايچمكلكه	ايچمكلكك	ايچمكلكی
« تخفيفی	ايچمه	ايچمه‌يی	ايچمه‌يه	ايچمه‌نك	ايچمه‌سی
حاصل مصدر	ايچش	ايچشی	ايچشه	ايچشك	ايچشی
اسم مصدر	ايچم	ايچمی	ايچمه	ايچمك	ايچمی

مصدرلردن ضمائر شخصيه‌يه مثال :

مفرد

	متكلم	مخاطب	غائب
مصدر تأكيدی	يازمقلغم	يازمقلغك	يازمقلغی
« تخفيفی	يازمه‌م	يازمه‌ك	يازمه‌سی
حاصل مصدر	يازيشم	يازيشك	يازيشی
اسم «	آليم	آليمك	آليمی

جمع

	متكلم	مخاطب	غائب
مصدر تأكيدی	يازمقلغمز	يازمقلغكز	يازمقلقلری
« تخفيفی	يازمه‌مز	يازمه كز	يازمه‌لری
حاصل مصدر	يازيشمز	يازيشكز	يازيشلری
اسم «	آليمز	آليمكز	آليملری

§

مثبت — منفى

بر مصدرك معناسنده كى ايش اولمش ويا اولەجق ايسه اومصدر «مثبت»، اولمامش ويا اولميەجق ايسه «منفى» در.

قاعده — بر مصدر مثبتى منفى ياپمق ايچون خفيفلرده (مك) دن اول بر (مه)، ثقيللرده‌ده (مق) دن اول بر (ما) علاوه ايديليرز:

بيلمك	بيلمەمك
آلمق	آلمامق كبى.

اخطار — مصدر تأكيدى وتخفيفى ايله حاصل مصدرلرده دخى ادات مصدرك اولنه بر (مه) ويا (ما) علاوه اولنەرق منفى ياپيليرز. اسم مصدرلرك منفيسى يوقدر.

بيلمك	بيلمەمك	آلمق	آلمامق
بيلمكلك	بيلمەمكلك	آلمقلق	آلمامقلق
بيلمه	بيلمەمه	آلمه	آلمامه
بيلش	بيلميش	آلش	آلمايش كبى.

§

سؤال — فعل نەدر؟ مصدر نەدر؟ فعللر ايله مصدرك بربرينه مناسبتى و بربرندن فرقى نەدر؟

تمرين

آشاغيده كى عبارەلرده بولنان فعللر كوستريلەجك وهر برينك مصدر اصليسى، تخفيفيسى، تأكيديسى، حاصل مصدرى، اسم مصدرى تشكيل ايديله‌جكدر.

[انسان الهك وبردیکی کنجلکی بر کره بولور — بیوکلره نه‌قدر اطاعت ایدر ایسه‌ك الله عندنده اوقدر مقبول اولورز] .

﴿ فاعل — مفعول ﴾

سوز آره‌سنده برفعلك (فاعلی، مفعولی) اولور .

فاعل — بر فعلك معناسنده‌کی ایشی یاپاندر . مثلا : [چوجق یرتدی] سوزنده (یرتدی) فعلدر. ایشی یاپان یعنی یرتان (چوجق) در. دیمك اولورکه (چوجق) کلمه‌سی (یرتدی) فعلنك فاعلیدر .

مفعول — برفعلك معناسنده‌کی ایشك تعلق وتأثیر ایتدیکی کلمه‌در . مثلا : [چوجق یرتدی] دیدیکمزده یرتمق ایشی نه‌یه تأثیر وتعلق ایتدیکنی یعنی یرتیلان شی نه اولدیغنی بیلمیز . لکن [چوجق کاغدی یرتدی] دیر ایسه‌ك چوجغك او ایشنك تأثیرینی کورن یعنی یرتیلان شی (کاغد) اولدیغنی آکلاشیلیر، بناءً علیه (کاغد) کلمه‌سی (یرتدی) فعلنك مفعولیدر .

فعلك ایکی درلو مفعولی واردر: برینه «مفعول به صریح»، دیکرینه «مفعول به غیرصریح» تعبیر اولنور .

مفعول به صریح — مجرد ویا مفعول به حالنده اولان مفعولدر: [چوجق کاغدی یرتدی] سوزنده‌کی (کاغدی) مفعولدر. مفعول به حالنده اولدیغی ایچون مفعول به صریحدر. [بابام پاره ویره‌جك]

ســوزنده دخی (پاره) مفعولدر، مجرد حالنــده اولدیغندن «مفعول به صریح» در.

مفعول به غیرصریح — مفعول الیه حالنده اولان مفعولدر.

مثلا: [بابام اتمکجی یه پاره ویره جك] سوزنده (پاره) مفعول به صریح اولدیغی کبی (اتمکجی یه) کلمه سی دخی ینه ویرمك فعلنه تعلق ایتدیکندن و مفعول الیه حالنده بولندیغندن (مفعول به غیرصریح) در.

اخطار — برفعلك افاده ایتدیکی ایشك نه زمان ویا نره ده وقوع بولدیغنی ویا بوله جغنی کوسترن یعنی زمان ومکان بیـان ایدن کلمه یه او فعلك (مفعول فیه) ی دینور. مثلا:

[آرقداشم یارین مکتبده بکا برکتاب ویره جك] دینلدکده:

آرقداشم	— فاعل	(ویرمك فعلنی او یاپه جقدر)
یارین	— مفعول فیه	(ویره جکی وقتی بیلدیرییور)
مکتبده	— »	(ویره جکی یری بیلدیرییور)
بکا	— مفعول به غیرصریح	(مفعول الیه حالنده در)
برکتاب	— مفعول به صریح	(مجرد حالنده در)
ویره جك	— فعل	(فاعلنك یاپه جغی ایشی کوستریبور)

قاعده — ترکجه ده فاعل باشده، فعل صوکده ومفعوللر فاعل ایله فعلك آره سنده بولنور.

مثال:

خواجه	درسی	بکلندی
فاعل	مفعول به صریح	فعل

بن	لقردی یی	فرید افندی یه	سویلدم
فاعل	مفعول به صریح	مفعول به غیر صریح	فعل

سز	بو آدمی	بکا	صباحلین	واپورده	کوستردیکز
فاعل	مفعول به صریح	مفعول به غیر صریح	مفعول فیه	مفعول فیه	فعل

مستثنی — بعض کره فاعل ومفعوللر ایجابنه کوره قاریشق دخی سویلنیر، مثلا :

بو آدمی صباحلین بکا سز واپورده کوستردیکز
صباحلین بکا سز بو آدمی واپورده کوستردیکز
بکا بو آدمی واپورده صباحلین سز کوستردیکز کبی.

§

تنبیه — برفعلك فاعلنی بردن بره بولمق ایچون اوفعلدن اول (کیم) ویا (نه) ، مفعول به صریحنی بولمق ایچون‌ده (کیمی) ، (نه‌یی) ، مفعول به غیرصریحنی بولمق ایچون (کیمه، نه‌یه) ومفعول فیهنی بولمق ایچون (نه‌وقت ، نره‌ده) لفظلرینی کتیرملیدر.

نجیب بك كلدی = کیم کلدی ؟ : نجیب بك } فاعل
قلم دوشدی = نه‌دوشدی؟ : قلم }

اوشاق چانطه‌یی کتیرییور = نه‌یی کتیرییور؟: چانطه‌یی } مفعول به
پدرم بنی یوللایه‌جق = کیمی یوللایه‌جق؟ : بنی } صریح

لقردی یی کندیسنه سویله = کیمه سویله؟: کندیسنه } مفعول به
احمد افندی درسنه چالیشیور = نه‌یه چالیشیور؟: درسنه } غیرصریح

هر كون مكتبه كيتملى = نه وقت كيتملى؟ : هر كون } مفعول فيه
درسى اوده ازبرلملى = نرده ازبرلملى ؟ : اوده

تعدد فاعل

قاعده — برفعلك فاعلى جمع اولديغى حالده اكر ذى‌روح ايسه ، فعل بعضاً جمع بعضاً مفرد اولور : [چوجقلر سوز ديكله‌مليدرلر ، قوشلر اوچيورلر] ياخود : [چوجقلر سوز ديكله‌مليدر ، قوشلر اوچيور] كبى.

اكر فاعل ذى‌روح دكلسه اكثريتله فعل مفرد اوله‌رق ايراد اولنور: [كچن كونكى حريقده اوچ او ياندى - ديواردن طاشلر دوشه‌جك - چانطه ايله شمسيه‌م غائب اولدى] كبى.

قاعده — برفعلك متعدد فاعللرى آره‌سنده غائب، مخاطب، متكلم بولنورسه فعل جمع متكلم وفاعللر ايچنده متكلم بولنمازده غائب ، مخاطب اولورسه فعل ، جمع مخاطب اولور. يعنى فعله تأثير خصوصنده متكلم مخاطبه ومخاطب غائبه حكم ايدر .

مثال:

يارين طعامده سز، بن و پدرم بولنه‌جغز.

مخاطب متكلم جمع متكلم
فاعل فعل

سنکله بن آرقداشلرمزك هپسندن زیاده چالشیورز .

مخاطب ، متکلم جمع متکلم

فاعل فعل

اشرف افندی ایله سز کلمشسکز.

غائب مخاطب ، جمع مخاطب

فاعل فعل

فلان شیئی عموجه‌م ایله بز کوردك.

غائب متکلم جمع متکلم

فاعل فعل

تمرین

آتیده‌کی فعللره برر فاعل وبرر مفعول بولنوب یازیله‌جقدر :
[یاقیشدی ـ آکلامیور ـ اوقومیلیسکز ـ دیکلیه‌جکز ـ اوکرنسونلر] .

§

آتیده‌کی عباره‌لرده بولنان فعللرك فاعللری ، مفعوللری کوستریله‌جك ومفعوللرك نوعی بیان اولنه‌جقدر .
[خواجه‌لرك وبردکلری زحمت رحمتدر ـ پدرم بکا اذن وبردی ـ تعطیلده بروسه‌یه کیده‌جکم ـ شاکر بکی کوریبورمیسکز ـ بوکونلرده کوره‌مدك] .

§

(فعل معلوم — فعل مجهول)

مصدرلر وحاصل ایلدکلری فعللر معنالرینه کوره یا «معلوم» ویا «مجهول» اولور .

فعل معلوم — فاعلی اولان فعلدر. مثلا [بو آدم بنی طانیور] سوزنده (آدم) فاعل اولدیغندن آنك فعلی اولان (طانیور) کلمه‌سی (فعل معلوم) در. آتیده‌کی مثاللرده دخی هر فعلك فاعلی بللی اولدیغندن فعللر هپ فعل معلومدر.

[هوا] اقشامه بوزه‌جق
[عموجه‌م] بکا چوق نصیحتلر ویردی
[بز] کنجلکمزك قیمتنی بیلملی یز
بزه دون [مسافر] کلمش.

(فعل معلوم)

§

فعل مجهول -- فاعلی معلوم اولمیان فعلدر: [اوطه‌مك جامی قیرلدی] سوزنده قیرلدی فعلنك فاعلی معلوم اولمدیغندن یعنی جامی قیران بیان ایدلمدیکندن مذکور فعل مجهولدر. آتیده‌کی مثاللرده‌کی فعلك فاعلی بللی اولمدیغندن هپ فعل مجهولدر:

قاپو چالنیور
بارداقده‌کی صو دوکلدی
یارین امتحان نومرولری اوقونه‌جق

(فعل مجهول)

قاعده — معلوم بر فعلی مجهول یاپمق ایچون مادهٔ اصلیه‌نك صوك حرفی ساکن اولوبده (ل) دکل ایسه بر (ل) و اکر متحرك یاخود (ل) ایسه بر (ن) علاوه ایدیلیر.

مثال :

معلوم	مجهول					
قیرمق	قیرلمق	(ر) ساکن اولدیغندن		(ل)	علاوه اولنمش.	
ییرتمق	ییرتلمق	(ت)	»	»	(ل)	»
آرامق	آرانمق	(ر) متحرك	»	»	(ن)	»
ایستمك	ایستنمك	(ت)	»	»	(ن)	»
بیلمك	بیلنمك	ساکن ایسه‌ده (ل) اولدیغندن			(ن)	»
یوللامق	یوللانمق	(ل) متحرك اولدیغندن			(ن)	»

§

﴿ فعل متعدی — فعل لازم ﴾

مصدرلر وحاصل ایلدکلری فعللر معلوم ومجهول اولدقلری کبی ینه معنالری اعتباریله یا « متعدی » ویا « لازم » اولور.

فعل متعدی

فعل متعدی — فاعلك ایشلدیکی بر ایش اولوب طوغریدن طوغری‌یه برشیئه تأثیر ایده بیلن فعللردر. طوغریدن طوغری‌یه برفعلك تأثیرینی کورن مفعول (مفعول به صریح) اولدیغندن (فعل متعدی) ، فاعلی ومفعول به صریحی اولان فعللر دخی دینیله بیلیر.

مثلا : (یازمق) مصدرندن [یازدی - یازه‌جق - یازییور] دینلدکده مطلق یازیلان شی اولمق لازمدر. زیرا خاطره [نه یازدی، نه‌یازه‌جق، نه‌یازییور] سؤالی کلیر ، شو حالده [مکتوب

یازدی ـ یازی یازه‌جق ـ درسنی یازییور] دینورسه [مکتوب ،
یازی، درسنی] لفظلری مفعول به صریح اوله‌جغندن [یازدی،
یازه‌جق، یازییور] فعللری، فعل متعدی و بونك مصدری اولان
(یازمق) دخی « مصدر متعدی » در .

متعدی فعللره دیکر مثال

یمك ـ (بن شکر ییه‌جکم) = نه ییه‌جکم ؟ شکر
یاقمق ـ (اوشاق فناری یاقه‌جق) = نه یاقه‌جق ؟ فناری
ویرمك ـ (سز سلام ویردیکز) = نه ویردیکز ؟ سلام
اوقومق ـ (جمیل افندی چوق حکایه اوقور) = نه اوقور ؟ حکایه
} مفعول به صریح لر

ایشته شو مثاللرده کوردیکی وجه ایله مطلق [برشی یمك ـ
برشی یاقمق ـ برشی ویرمك ـ برشی اوقومق] دینه‌جکندن ،
بو مصدرلر و فعللری متعدیدر .

§

فعل لازم

فعل لازم — فاعلك ایشی دکل، برحالی اولوب باشقه شیئه
تأثیر ایتمین فعلدر. باشقه شیئه تأثیر ایتمدیکی ایچون فعل لازملرك
(مفعول به صریحی) اوله‌ماز ؛ مثلا : [اویومق] مصدرندن
[اویودی، اویویه‌جق، اویویور] دینلدکده فاعل خاطره کلیر .
(کیم اویودی، کیم اویویه‌جق) یاخود (کیم اویویور) دینور .

باشقه شی یعنی مفعول آرانماز . زیرا (برشی اویومق) دینلمز .

لازم فعللره دیگر مثال :

کولمك — سن چوق کولیورسك = فاعلك بر حالی (برشی کولمك ، برشی اولمك ، برشی قیملدامق ، برشی باپلمق) دینمز ؛ بونلر فاعلك برحالیدر . غیری یه تعلق ایتمز . شوحالده هپ (فعل لازم) در .

اخطار — (فعل مجهول) فاعلی اولمیوب معناسی مفعول به صریحه عائد بولنان فعل اولدیغندن وحال بوکه (لازم) فعللر مفعول به صریح آلهمدقلرندن (مجهول) اولهمازلر. شوحالده (متعدئ معلوم، متعدئ مجهول، متعدئ لازم) اولور. لکن (لازم مجهول) اولهماز .

مثال:

متعدئ معلوم : اسماعیل قاپویی [آچدی] (آچمق)

متعدئ مجهول: قاپو [آچلدی] (آچلمق)

لازم معلوم : [اسماعیل دوشدی] (دوشمك)

مستثنی — یالکز مفعول به غیرصریح آلان بعض فعل لازملرك مجهولی اولور .

بروسه‌یه وارلدی (وارمق ـ وارلمق) کبی .

(وارمق) لازم اولوب هر نه قدر مفعول به صریح

آله ماز ایسه‌ده مفعول به غیرصریح آله بیلیر .

﴿ متعدیٔ سماعی — متعدیٔ قیاسی ﴾

(لازم سماعی — لازم قیاسی)

متعدی ولازم فعللر یا (سماعی) در ، یا (قیاسی) .

متعدیٔ سماعی : اصلنده متعدی اولان فعللردر .

متعدیٔ قیاسی : لازمدن متعدی اولان فعللردر .

لازم سماعی : اصلنده لازم اولان فعللردر .

لازم قیاسی : متعدیدن لازم اولان فعللردر .

شوله‌ریفلردن آکلاشلدیغی وجه ایله مصدری وفعللری کندیلکندن متعدی ویا لازم اولدیغی کبی بعضاً‌ده برفعل لازم، (متعدی) وبرفعل متعدی، (لازم) اولیور . بونلرك قاعده‌لری بروجه آتیدر :

لازمی متعدی یاپمه‌نك قاعده‌سی

قاعده — بر مصدر لازمی متعدی یاپمق ایچـون مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه ساکن ایسـه (در) متحرك ایسـه (ت) علاوه قیلنیر . اشبو (در) و (ت) اداتلرینه (ادات تعدیه) تعبیر اولنور .

لازم	متعدیٔ قیاسی	ادات تعدیه
کولمك	کولدرمك	(در)

طورمق	طوردرمق	(در)
اویومق	اویوتمق	(ت)
اوینامق	اویناتمق	(ت)

مادهٔ اصلیه ایکی ویا اوچ هجالی اولوب ده آخرنده دخی (ر) ویا (ل) حرفی بولنورسه مذکور حرفلر ساکن اولدقلری حالده ینه متعدیلرنده (ت) کلیر : [اوطورمق ، اوطورتمق ، طارلمق ، طارلتمق] کبی .

اخطار — بعضا کندیلکندن متعدی اولان مصدرلره دخی ادات تعدیه کتیریله رك ایکی قات متعدی یاپیلیر . بونلر فعلك افاده ایتدیکی ایشك بر باشقه واسطه ایله اجرا ایتدیرلدیکنی بیان ایدر .

مثلا : (یازمق) متعدیدر (یازدرمق) دخی ایکی قات متعدیدرکه او ایشی باشقه سنه کوردرمك یعنی دیکر بر آدمه یازدرمق دیمکدر . (اوقومق) ، (اوقوتمق) دخی بویله در .

بعضاً ایکی کره متعدی حالنه کتیرلمش اولان بر مصدر تکرار ادات تعدیه کتیریلوب اوچ کره متعدی قیلنیر :

یازمق	یازدرمق	یازدرتمق
اوقومق	اوقوتمق	اوقوتدرمق
ویرمك	ویردرمك	ویردرتمك
سویلمك	سویلتمك	سویلتدرمك کبی .

مستثنی — بر طاقم مصدرلر واردر که متعدیلری قاعده خلافنه اوله‌رق مادهٔ اصلیه‌یه یالکنز بر (ر) علاوه اولنه‌رق حاصل اولور . بونلرده‌ده (ر) دن اول صورت تلفظه کوره بر حرف املا کتیرمك جائزدر :

ایچمك	ایچیرمك	قوپمق	قوپارمق
اوچمق	اوچورمق	کچمك	کچیرمك
آشمق	آشیرمق	طوغمق	طوغورمق
پیشمك	پیشیرمك	طویمق	طویورمق

(کلمك) مصدرینك متعدیسی شاذ اوله‌رق (کتیرمك)در. [قوقمق - آقمق - صارمق] مصدرلرنده مادهٔ اصلیه‌نك ماقبلی ساکن اولدیغی حالده شاذ اوله‌رق (در) یرینه (ت) کلیر و [قوقوتمق - آقتمق] دینور .

(یمك، دیمك) مصدرلرینك دخی بالعکس مادهٔ اصلیه‌لرینك صوکی متحرك ایسه‌ده (ت) یرینه (در) کلیر و [ییدرمك ، دیدرمك] اولور . (کورمك) مصدرینك متعدیسی هم (کوردرمك) ، هم‌ده (کوسترمك) کلیر : [بریسنه ایش کوردرمك] ، [بریسنه مرحمت کوسترمك] کبی

§

متعدی‌یی لازم یاپمه‌نك قاعده‌سی

قاعده — برمصدر متعدی‌یی لازم یاپمق ایچون مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه بعضا (ن) وبعضاً (ش) کتیریلیر :

متعدى	لازم قياسى	
سومك	سونمك	(ن)
آرامق	آرانمق	(ن)
صاومق	صاوشمق	(ش)

تنبيه — لازم قياسيلره (مطاوعت) دخى تعبير اولنور .

§

اخطار — بعض مصدرلرك مادۀ اصليه‌سنه مشاركت ايچون (ش) كتيريلير . شين حرفى اوايشى برقاچ كشينك برابراجرا ايتديكنى افاده ايدر. مثلا : [قوشمق ، قوششمق ـ آغلامق، آغلاشمق] كبى كه بونلره (مشاركت) فعلى دينور .

(ش) حرفى بعض اسملرله صفتلره دخى (مك ، مق) اداتيله لاحق اوله‌رق تشبيه معناسنى مفيد اولور :

[شاعرلشمك ، نازكلشمك] كبى.

تمرين

آشاغيده‌كى مصدرلر معلومى ، مجهولى ؟ متعديمى ، لازمى ؟ بيان اولنه‌جق. سماعى وقياسى اولدقلرى‌ده سببلريله برابر بيلديريله‌جكدر : [اينانمق — بويامق — چوبرمك — آرندرمق — كورنمك — كورلمك — بيلنمك — آكلامق — آكلانمق] :

§

﴿ تصريف افعال ﴾

برفعلك افاده ايتديكى ايشك كچمش وياشمديكى وياكله‌جك زمانده وقوعنى افاده ايدن صيغه‌لر طقوزدر :

١ ـ ماضئ شهودى } زمان ماضى ايچون
٢ ـ ماضئ نقلى

٣ ـ حال زمان حال ايچون

٤ ـ مضارع
٥ ـ مستقبل
٦ ـ فعل وجوبى
٧ ـ فعل التزامى } زمان استقبال ايچون
٨ ـ امر حاضر
٩ ـ امر غائب

برفعلى تصريف ايتمك ، مذكور فعلك اشبو طقوز صيغه سنك متكلم ومخاطب وغائبلرينى مفرد وجمع صورتنده بيان ايلمكدر.

قاعده — برفعلك فاعلى ضمير متكلم ايسه اوفعل متكلم، ضمير مخاطب ايسه فعل ، مخاطب ، ضمير غائب ويا اسم واسم حكمنده بركلمه ايسه فعل، غائب اولور .

فعللرك متكلم، مخاطب وغائبى آخرلرينه ضمير فعلينك متكلم ومخاطب وغائبنى كتيرمكله حاصل اولوركه بونلر بروجه آتى تصريفده كوريله جكدر .

چيزمك ـ بوزمق مصدرلرينك تصريفى:

ماضئ شهودى — برايشك كچمش زمانده وقوعنى متكلمك

کوزیله کوردیکنی ویا کورمش کبی ایجه بیلدیکنی افاده ایدر .

مادهٔ اصلیه یه آتیده کی اداتلر علاوه اولنه رق یاپیلیر :

ماضی شهودی

مفرد متکلم	=	چیزدم	بوزدم
» مخاطب	=	» دك	» دك
» غائب	=	» دی	» دی
جمع متکلم	=	» دك	» دق
» مخاطب	=	» دیکز	» دیکز
» غائب	=	» دیلر	» دیلر

§

ماضیٔ نقلی — بر ایشك کچمش زمانده وقوعنی متکلمك ایشتمکله بیلدیکنی افاده ایدر. آشاغیده کی اداتلر مادهٔ اصلیه یه علاوه اولنه رق یاپیلیر :

ماضیٔ نقلی

مفرد متکلم	=	چیزمشم	بوزمشم
» مخاطب	=	» مشسك	» مشسك
» غائب	=	» مش	» مش
جمع متکلم	=	» مشز	» مشز
» مخاطب	=	» مشسکز	» مشسکز
» غائب	=	» مشلر	» مشلر

§

حال — بر ایشك زمان حالده وقوع بولمقده اولدیغنی بیلدیرن صیغه در . آتیده کی اداتلرله حاصل اولور:

مفرد	متکلم	=	چیزییورم	بوزییورم
»	مخاطب	=	» ییورسك	» ییورسك
»	غائب	=	» ییور	» ییور
جمع	متکلم	=	» ییورز	» ییورز
»	مخاطب	=	» ییورسکز	» ییورسکز .
»	غائب	=	» ییورلر	» ییورلر

اخطار — مادهٔ اصلیه‌دن صکره حال صیغه‌لرنده (ی) حرفی یرینه بعضاً ده (ه) کتیریلیر . مثلا :

بوزییور بوزه‌یورم
چیزییور چیزه‌یورم

مادهٔ اصلیه‌نك صوڭ حرفی متحرك اولورسه اووقت فضله بر (ی) و (ه) لازم دکلدر .

دیکله‌یورم اویویورم
ایستیورم بسلیورم کبی .

§

مضارع — بر ایشك یا زمان حالده ویا زمان استقبالده وقوعنی بیان ایدن صیغه‌در . آتیده‌کی اداتلرله حاصل اولور :

مضارع

مفرد متكلم	= چيزرم	بوزارم
« مخاطب	= « رسك	بوزارسك
« غائب	= « ر	بوزار
جمع متكلم	= « رز	بوزارز
« مخاطب	= « رسكز	بوزارسكز
« غائب	= « رلر	بوزارلر

اخطار — بعض مصدرلرك مضارعنده مادهٔ اصليه‌دن صكره بر (ى)، (ا) علاوه اولنور:

[يازارم قاليرم كليرم] كبى .

§

استقبال، (ياخود) مستقبل — بر ايشك كله‌جك زمانده اوله‌جغنى آكلاتان صيغه‌در. مادهٔ اصليه‌يه آتيده كى اداتلر علاوه اولنه‌رق حاصل اولنور:

مستقبل

مفرد متكلم	= چيزه‌جكم	بوزه‌جغم
« مخاطب	= « ه‌جكسك	« ه‌جقسك
« غائب	= « ه‌جك	« ه‌جق
جمع متكلم	= « ه‌جكز	« ه‌جغز
« مخاطب	= « ه‌جكسكز	« جقسكز
« غائب	= « ه‌جكلر	« ه‌جقلر

اخطار — مادهٔ اصليه‌نك صوك حرفى متحرك اولان مصدرلرده مستقبل اداتندن اول بر (ى) زياده قيلنير :

یورویه‌جکم	اوقویه‌جغم
« یه‌جکسك	« یه‌جقسك
« یه‌جك	« یه‌جق
« یه‌جکز	« یه‌جغز
« یه‌جکسکز	« یه‌جقسکز
« یه‌جکلر	« یه‌جقلر

§

فعل وجوبی — بر ایشك یاپلمسی فاعل ایچون ایجاب ایتدیکنی یعنی لازم اولدیغنی کوسترن صیغه‌در. او ایش بالطبع دها یاپلمامش اولدیغندن بو صیغه کله‌جك زمانه مخصوصدر. آتیده‌کی اداتلر ایله حاصل اولور:

فعل وجوبی

مفرد	متکلم	=	چیزملی یم	بوزملی یم
«	مخاطب	=	« ملیسك	« ملیسك
«	غائب	=	« ملی	« ملی
جمع	متکلم	=	« ملی یز	« ملی یز
«	مخاطب	=	« ملیسکز	« ملیسکز
«	غائب	=	« ملیلر	« ملیلر

§

فعل التزامی — برایشك وقوعنی متکلمك آرزو ایلدیکنی افاده ایدر. طبیعی هنوز وقوع بولمامش بر ایش اوله‌جغندن فعل التزامی صیغه‌سی دخی کله‌جك زمانه مخصوصدر:

فعل التزامی

مفرد متکلم	= چیزه‌یم	بوزه‌یم
» مخاطب	= » »سك	» »سك
» غائب	= » »	» »
جمع متکلم	= » »لم	» »لم
» مخاطب	= » »سکز	» »سکز
» غائب	= » »لر	» »لر

اخطار — مادهٔ اصلیه‌نك صوك حرفی متحرك اولورسه مستقبل صیغه‌سنده اولدیغی کبی فعل التزامیده دخی صیغه اداتندن اول بر (ی) کلیر :

یوری‌یه‌یم	اوقویه‌یم
» یه‌سك	» یه‌سك
» یه	» یه
» یه‌لم	» یه‌لم
» یه‌سکز	» یه‌سکز
» یه‌لر	» یه‌لر

§

امر حاضر — متکلمك برای مخاطبه امر ایتمسنی بیلدیرر . او ایش هنوز یاپلمامش دیمك اولدیغندن بو صیغه دخی زمان استقباله مخصوصدر . یالکز مخاطبی واردر . ادات مصدرك قالدیرلمسیله حاصل اولور. جمعنده [ك — کز] علاوه قیلنیر .

مخاطب	مفرد :	چیز	بوز
	جمع :	چیزك ، چیزیکز	بوزك ، بوزیکز

اخطار — مادهٔ اصلیه‌نك یعنی امر حاضر مفردك آخری متحرك اولورایسه جمعنده [یك] کلیر :

یورویك	یورویکز
اوقویك	اوقویکز کبی .

§

امر غائب — متکلمك بر ایشی غائبه یعنی یانده بولنمیانه امر ایتدیکنی افاده ایدر . بو دخی یاپلمامش بر ایش ایچون اولدیغندن کله‌جك زمانه مخصوصدر . یالکز غائبی واردر . مادهٔ اصلیه‌یه مفردنده (سون) ، جمعنده (سونلر) کتیرلمکله حاصل اولور :

غائب	مفرد :	چیزسون	بوزسون
	جمع :	چیزسونلر	بوزسونلر

§

تمرین

آتیده کی مصدرلردن هرشاکرد بردانه‌سنی تصریف ایده‌جکدر: [آچمق ، یورمك ، صورمق . اوکرنمك ، بویامق ، چیزمك ، کیتمك ، قیرمق ، آتلامق ، اوده‌مك ، اوشومك ، یورلمق ، کولمك ، دیکلمك ، قیلمق ، قاپامق ، آرامق ، بولمق ، طورمق ، سومك] .

آتیده کی فعللرك صیغه‌سی ، مفرد ، جمع ، متکلم ، مخاطب ، غائب اولدقلری بیلدیریله‌جکدر :

[چالشملی یز ، کلسونلر ، باقیورسکز ، ویردم ، باقدم ، کوردك ، آکلارسکز] .

منفی صیغه‌لری

مصدرلرده منفی اداتی (مه)، (ما) اولدیغی کورلمشدی. اوچ زمانه دلالت ایدن طقوز صیغه‌نك ایسه منفیلرنده مادهٔ اصلیه‌دن صکره وصیغه اداتندن اول هر صیغه‌یه مخصوص اوله‌رق آیری آیری منفی اداتلری کلدیکندن صورتلری بروجه تی بیان اولنور:

ماضیٔ شهودینك منفیسی:

چیزمدم　بوزمدم
» مدك　» مدك
» مدی　» مدی
» مدك　» مدق　ادات نفی (م)
» مدیکز　» مدیکز
» مدیلر　» مدیلر

§

ماضیٔ نقلینك منفیسی

چیزمه‌مشم　بوزمامشم
» مه‌مشسك　» مامشسك
» مه‌مش　» مامش　ادات نفی(مه) یاخود (ما)
» مه‌مشز　» مامشز
» مه‌مشسکز　» مامشسکز
» مه‌مشلر　» مامشلر

§

حالك منفیسی

چیزمیورم	بوزمیورم
» میورسك	» میورسك
» میور	» میور
» میورز	» میورز
» میورسکز	» میورسکز
» میورلر	» میورلر

ادات نفی (م)

§

مضارعك منفیسی

چیزمم	بوزمام
» مزسك	» مازسك
» مز	» ماز
» میز	» مایز
» مزسکز	» مازسکز
» مزلر	» مازلر

ادات نفی (ر) نك حذفیله (مز، ما)

§

مستقبلك منفیسی

چیزمیه‌جکم	بوزمیه‌جغم
» میه‌جکسك	» میه‌جقسك
» میه‌جك	» میه‌جق
» میه‌جکز	» میه‌جغز
» میه‌جکسکز	» میه‌جقسکز
» میه‌جکلر	» میه‌جقلر

ادات نفی (م)

فعل وجوبینك منفیسی

چیزمه‌ملی یم	بوزماملی یم	
» مه‌ملیسك	» ماملیسك	
» مه‌ملی	» ماملی	
» مه‌ملی یز	» ماملی یز	ادات نفی (مه) یاخود (ما)
» مه‌ملیسکز	» ماملیسکز	
» مه‌ملیلر	» ماملیلر	

§

فعل التزامینك منفیسی

چیزمیه یم	بوزمیه یم	
» میه‌سك	» میه‌سك	
» میه	» میه	
» میه‌لم	» میه‌لم	ادات نفی (م)
» میه‌سکز	» میه‌سکز	
» میه‌لر	» میه‌لر	

§

نهی حاضر :

چیزمه	بوزمه	
» میك	» میك	ادات نفی مفردده، جمعده (م)
» میکز	» میکز	

§

نهی غائب :

چیزمسون	بوزمسون	ادات نفی (م)
» مسونلر	» مسونلر	

تمرین

آشاغیده کی مصدرلر منفی صورتنده تصریف ایدیله‌جکدر :

[سومك — کلمك — قیرمق — بیله‌مك — آرامق] .

§

﴿ صیغ استفهامیه ﴾

استفهام — بر ایشـك وقوعی متکلمجه معلوم اولمیوب سـؤال ایدلمك دیمکدر. افاده ایتدیکی ایشـك وقوعی سـؤال اولندیغنی آکلاشیلان فعلده (فعل استفهامی) دینور. برفعلك اوچ زمانه دلالت ایدن صیغه‌لرینی اسـتفهام صورتنه کتیرمك ایچون بعضلرنده آخرنده‌کی ضمیرلردن اول وبعضلرنده ایسـه اك صوکنه (می) علاوه قیلنیر .

صورت تصریفی :

ماضیٔ شهودیٔ استفهامی

چیزدمی	بوزدمی
« دکمی	« دکمی
« دیمی	« دیمی (ضمیردن صکره)
« دکمی	« دقمی
« دیکزمی	« دیکزمی
« دیلرمی	« دیلرمی

§

ماضئ نقلئ استفهامی:

چیزمشمی یم	بوزمشمی یم	
« مشمیسك	« مشمیسك	
« مشمی	« مشمی	(ضمیردن اول)
« مشمی یز	« مشمی یز	
« مشمیسکز	« مشمیسکز	
« مشلرمی	« مشلرمی	

§

حال استفهامی:

چیزیيورمی یم	بوزیيورمی یم	
« یيورمیسك	« یيورمیسك	
« یيورمی	« یيورمی	(ضمیردن اول)
« یيورمی یز	« یيورمی یز	
« یيورمیسکز	« یيورمیسکز	
« یيولرمی	« یيورلرمی	

§

مضارع استفهامی:

چیزرمی یم	بوزارمی یم	
« میسك	« میسك	
« می	« می	(ضمیردن اول)
« می یز	« می یز	
« میسکز	« میسکز	
« لرمی	« لرمی	

§

مستقبل استفهامی :

چیزه جکمی یم	بوزه جقمی یم	
» جکمیسك	» جقمیسك	
» جکمی	» جقمی	(ضمیردن اول)
» جکمی یز	» جقمی یز	
» جکمیسکز	» جقمیسکز	
» جکلرمی	» جقلرمی	

§

فعل وجوبی استفهامی:

چیزملیمی یم	بوزملیمی یم	
» ملیمیسك	» ملیمیسك	
» ملیمی	» ملیمی	(ضمیردن اول)
» ملیمی یز	» ملیمی یز	
» ملیمیسکز	» ملیمیسکز	
» ملیلرمی	» ملیلرمی	

§

فعل التزامی استفهامی:

چیزه یممی	بوزه یممی	
» سکمی	» سکمی	
» می	» می	(ضمیردن صکره)
» لممی	» لممی	
» سکزمی	» سکزمی	
» لرمی	» لرمی	

اخطار — فعل التزامینك مخاطبنك استفهامی هیچ قوللانلماز. غائبی یرینه دخی امر غائب صیغه‌سنك استفهامی استعمال اولنور: [چیزه‌ می ، بوزه‌ می ، چیزه‌ لرمی ، بوزه‌ لرمی] دیمیوب [چیزسونمی، بوزسونمی، چیزسونلرمی، بوزسونلرمی] دینور. امر حاضرك استفهامی یوقدر.

امر غائبك استفهامی :

چیزسونمی	بوزسونمی	(ضمیردن صکره)
« سونلرمی	« سونلرمی	

§

منفی استفهام صیغه‌لری:

منفی صیغه‌لری دخی مثبتلر کبی استفهامی صورتنه گیررلر تصریفلری بروجه آتیدر :

ماضیٔ شهودیٔ منفینك استفهامی :

چیزمدمی	بوزمدمی
« مدکمی	« مدکمی
« مدیمی	« مدیمی
« مدکمی	« مدقمی
« مدیکزمی	« مدیکزمی
« مدیلرمی	« مدیلرمی

§

ماضیٔ نقلیٔ منفینك استفهامی:

چیزمه‌مشمی یم	بوزمامشمی یم
« مه‌مشمیسك	« مامشمیسك

چیزمه‌مشمی   بوزمامشمی
« مه‌مشمی‌یز   « مامشمی‌یز
« مه‌مشمیسکز   « مامشمیسکز
« مه‌مشلرمی   « مامشلرمی

§

حال منفینك استفهامی :

چیزمیورمی‌یم   بوزمیورمی‌یم
« میورمیسك   « میورمیسك
« میورمی   « میورمی
« میورمی‌یز   « میورمی‌یز
« میورمیسکز   « میورمیسکز
« میورلرمی   « میورلرمی

§

مضارع منفینك استفهامی :

چیزمزمی‌یم   بوزمازمی‌یم
« مزمیسك   « مازمیسك
« مزمی   « مازمی
« مزمی‌یز   « مازمی‌یز
« مزمیسکز   « مازمیسکز
« مزلرمی   « مازلرمی

§

مستقبلك منفیسنك استفهامی :

چیزمیه‌جکمی‌یم	بوزمایه‌جقمی‌یم
« میه‌جکمیسك	« مایه‌جقمیسك
« میه‌جکمی	« مایه‌جقمی
« میه‌جکمی‌یز	« مایه‌جقمی‌یز
« میه‌جکمیسکز	« مایه‌جقمیسکز
« میه‌جکلرمی	« مایه‌جقلرمی

§

فعل وجوبینك منفیسنك استفهامی :

چیزمه‌ملیمی‌یم	بوزماملیمی‌یم
« مه‌ملیمیسك	« ماملیمیسك
« مه‌ملیمی	« ماملیمی
« مه‌ملیمی‌یز	« ماملیمی‌یز
« مه‌ملیمیسکز	« ماملیمیسکز
« مه‌ملیلرمی	« ماملیلرمی

§

فعل التزامینك منفیسنك استفهامی :

چیزمیه‌یمی	بوزمیه‌یمی
« میه‌سکمی	« میه‌سکمی
« میه‌می	« میه‌می
« میه‌لمی	« میه‌لمی
« میه‌سکزمی	« میه‌سکزمی
« میه‌لرمی	« میه‌لرمی

اخطار – (فعل التزامی) نك مخاطبنك صيغهٔ استفهامیه‌سنك مثبتی قوللانلمدیغی کبی منفیسی دخی قوللانلماز. ینه بومقامده امر غائب صیغه‌سی استعمال اولنور . مثلا : [چیزمیه‌می – بوزمیه‌می – چیزمیه‌لرمی – بوزمیه‌لرمی] یرنده [چیزمسونمی – بوزمسونمی – چیزمسونلرمی – بوزمسونلرمی] دینور .

امر حاضرك ، نهی حاضرك استفهامی یوقدر .

§

نهی غائبك استفهامی .

چیزمسونمی بوزمسونمی
چیزمسونلرمی بوزمسونلرمی

تمرین

آشاغیده‌کی مصدرلرك ایکی اولکیسی (استفهامی) ودیکر ایکیسی (نفی استفهامی) صورتنده تصریف ایدیله‌جکدر .

[کیتمك — صورمق — ایشتمك — طویمق] .

§

﴿ افعال مرکبه ﴾

افعال مرکبه — مصدر وصیغه‌لری ایکی فعلدن مرکب اولان فعللردر .

ایکی قسم افعال مرکبه واردرکه برنجیسی: برفعله [بیلمك- ویرمك – طورمق] مصدرلری علاوه اولنه‌رق حاصل اولور. ایکنجیسی : (فعل اعانه) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر .

١ — فعل اقتداری : یازمق یازه‌بیلمك

٢ — فعل تعجیلی : یازمق یازی‌ویرمك

٣ — فعل استمراری : یازمق یازه‌طورمق

— ١ —

فعل اقتداری — فاعلك بر ایشی یاپمغه اقتداری اولدیغنی کوسترر. فعل التزامی صیغه‌سنك مفرد غائبنه (بیلمك) مصدری علاوه اولنه‌رق وبومصدرك تصریفی ایله اولور .

اخطار — منفیسنده (بیل) حرفی حذف اولنوب یرینه خفیفلرده (مه)، ثقیللرده (ما) کلیر: [چیزه بیلمك، چیزه‌مه‌مك — یازه‌بیلمك ، یازه‌مامق] کبی .

فعل اقتدارینك تصریفی

دیزمك — دیزه‌بیلمك — دیزه‌مه‌مك

	مثبت	منفی
ماضی شهودی	دیزه بیلدم	دیزه‌مدم
	» بیلدك	» مدك
	» بیلدی	» مدی
	» بیلدك	» مدك
	» بیلدیکز	» مدیکز
	» بیلدیلر	» مدیلر

	مثبت	منفی
ماضی نقلی	دیزه بیلمشم	دیزه‌مه‌مشم
	» بیلمشسك	» مه‌مشسك
	» بیلمش	» مه‌مش
	» بیلمشز	» مه‌مشز
	» بیلمشسکز	» مه‌مشسکز
	» بیلمشلر	» مه‌مشلر

§

	مثبت	منفی
حال	دیزه بیلیورم	دیزه‌میورم
	» بیلیورسك	» میورسك
	» بیلیور	» میور
	» بیلیورز	» میورز
	» بیلیورسکز	» میورسکز
	» بیلیورلر	» میورلر

§

	مثبت	منفی
مضارع	دیزه بیلیرم	دیزه‌مم
	» بیلیرسك	» مزسك
	» بیلیر	» مز
	» بیلیرز	» میز
	» بیلیرسکز	» مزسکز
	» بیلیرلر	» مزلر

§

	مثبت	منفی
مستقبل	دیزه بیله‌جکم	دیزه‌میه‌جکم
	» بیله‌جکسك	» میه‌جکسك
	» بیله‌جك	» میه‌جك
	» بیله‌جکز	» میه‌جکز
	» بیله‌جکسکز	» میه‌جکسکز
	» بیله‌جکلر	» میه‌جکلر

§

	مثبت	منفی
فعل وجوبی	دیزه بیلملی‌یم	دیزه‌مه‌ملی‌یم
	» بیلملیسك	» مه‌ملیسك
	» بیلملی	» مه‌ملی
	» بیلملی‌یز	» مه‌ملی‌یز
	» بیلملیسکز	» مه‌ملیسکز
	» بیلملیلر	» مه‌ملیلر

§

	مثبت	منفی
فعل التزامی	دیزه بیله‌یم	دیزه‌میه‌یم
	» بیله‌سك	» میه‌سك
	» بیله	» میه
	» بیله‌لم	» میه‌لم
	» بیله‌سکز	» میه‌سکز
	» بیله‌لر	» میه‌لر

§

— ۲ —

فعل تعجیلی — فاعلك بر ایشی عجلةً یاپمه‌سنی کوستر . مادۀ اصلیه‌یه صوك حرفی ساکن ایسه بر (ی) ، متحرك ایسه (یی) کتیردکدن صکره ویرمك مصدری علاوه اولنه‌رق تصریفی حاصل اولور: [صورمق، صوری ویرمك — اوقومق، اوقویی ویرمك] کبی .

فعل تعجیلینك تصریفی

دیزمك — دیزی ویرمك

ماضیٔ شهودی

مثبت	منفی
دیزی ویردم (دیزیویردم)	دیزی ویرمدم (دیزیویرمدم)
« ویردك	« ویرمدك
« ویردی	« ویرمدی
« ویردك	« ویرمدك
« ویردیکز	« ویرمدیکز
« ویردیلر	« ویرمدیلر

§

ماضیٔ نقلی

مثبت	منفی
دیزی ویرمشم (دیزیویرمشم)	دیزی ویرمه‌مشم (دیزیویرمه‌مشم)
« ویرمشسك الخ	« ویرمه‌مشسك الخ
« ویرمش الخ	« ویرمه‌مش الخ

حال :

مثبت	منفی
دیزیویرییورم (دیزیویرییورم)	دیزیویرمیورم (دیزیویرمیورم)
« ویرییورسك	« ویرمیورسك
« ویرییور الخ	« ویرمیور الخ

§

مضارع

مثبت	منفی
دیزیویررم (دیزیویررم)	دیزی ویرمم (دیزیویرمم)
« ویررسك	« ویرمزسك
« ویرر الخ	« ویرمز الخ

§

مستقبل

مثبت	منفی
دیزیویره‌جکم (دیزیویره‌جکم)	دیزیویرمیه‌جکم (دیزیویرمیه‌جکم)
« ویره‌جکسك	« ویرمیه‌جکسك
« ویره‌جك الخ	« ویرمیه‌جك الخ

§

فعل وجوبی

مثبت	منفی
دیزیویرملی‌یم (دیزیویرملی‌یم)	دیزیویرمه‌ملی‌یم (دیزیویرمه‌ملی‌یم)
« ویرملیسك	« ویرمه‌ملیسك
« ویرملی الخ	« ویرمه‌ملی الخ

§

فعل التزامی :

منفی	مثبت
دیزی ویرمیه یم (دیزیویرمیه یم)	دیزی ویره یم (دیزیویره یم)
« ویرمیه‌سك	« ویره‌سك
« ویرمیه الخ	« ویره الخ

§

امر حاضر:

نهی حاضر	امر حاضر
دیزی ویرمه (دیزیویرمه)	دیزی ویر (دیزیویر)
« ویرمیك ، ویرمیکز	« ویرك ، ویریکز

امر غائب :

نهی غائب	امر غائب
دیزی‌ویرمسون (دیزیویرمسون)	دیزی‌ویرسون (دیزیویرسون)

§

— ۳ —

فعل استمراری — فاعلك بر ایشی بانتظام دوام ایتمسنی افاده ایدر . فعل التزامینك مفرد غائبنه (طورمق) مصدرینك الحاقی و بومصدرك تصریفی ایله حاصل اولور : [دیزمك ، دیزه طورمق ـ صورمق ، صوره طورمق] کبی .

فعل استمرارینك تصریفی

[دیزمك ـ دیزه طورمق ـ دیزه طورمامق]

منفی	مثبت
دیزه طورمدم	دیزه طوردم

	مثبت	منفی
ماضیٔ شهودی	« طوردك	« طورمدك
	« طوردی الخ	« طورمدی الخ
	مثبت	**منفی**
	دیزه طورمشم	دیزه طورمامشم
ماضیٔ نقلی	« طورمشسك	« طورمامشسك
	« طورمش	« طورمامش الخ
	مثبت	**منفی**
	دیزه طوریيورم	دیزه طورمیورم
حال	« طوریيورسك	« طورمیورسك
	« طوریيور الخ	« طورمیور الخ
	مثبت	**منفی**
	دیزه طورورم	دیزه طورمام
مضارع	« طوررسك	« طورمازسك
	« طورور الخ	« طورماز الخ
	مثبت	**منفی**
	دیزه طوره‌جغم	دیزه طورمیه‌جغم
مستقبل	« طوره‌جقسك	« طورمیه‌جقسك
	« طوره‌جق الخ	« طورمیه‌جق الخ
	مثبت	**منفی**
	دیزه طورملی یم	دیزه طورماملی یم

فعل وجوبی	« طورملیسك	« طورمامليسك
	« طورملی الخ	« طورماملی الخ
	مثبت	منفی
	دیزه طوره یم	دیزه طورمیه یم
فعل التزامی	« طوره سك	« طورمیه سك
	« طوره الخ	« طورمیه الخ
	امر حاضر	نهی حاضر
	دیزه طور	دیزه طورمه
	« طورك، طوریکز	« طورمیك، طورمیکز
	امر غائب	نهی غائب
	دیزه طورسون	دیزه طورمسون
	« طورسونلر	« طورمسونلر

تمرین

آشاغیده کی مصدرلرك یانلرنده یازیلان صیغه‌لر بیان اولنه‌جقدر: [یاقمق (استمراریدن امر غائب) — بولمق (افعال اقتداریدن مستقبلك هم مثبتی، هم منفیسی) - کلمك (تعجیلیدن ماضیٔ شهودی) — یازمق (اقتداریدن مضارع ، تعجیلیدن فعل وجوبی، استمراریدن حال) — چیزمك (تعجیلیدن ماضیٔ شهودی) .

§

﴿ ایکنجی قسم افعال مرکبه ﴾

فعل اعانه

ایکنجی قسم افعال مرکبه — فعل اعانه ایله حاصل اولانلردر.

فعل اعانه [ایدی - ایمش - ایسه] لفظلریدر . بواوچ صیغه‌دن بشقه صیغه‌سی یوقدر.

فعل اعانه‌نك تصریفی

ماضیء شهودی	ماضیء نقلی	صیغهٔ شرطیه
ایدم	ایمشم	ایسه‌م
ایدك	ایمشسك	ایسه‌ك
ایدی	ایمش	ایسه
ایدك	ایمشز	ایسه‌ك
ایدیکز	ایمشسکز	ایسه‌کز
ایدیلر	ایمشلر	ایسه‌لر

فعل اعانه صیغه‌لرینك هر بری ایکنجی قسم افعال مرکبه‌نك برنوعنی تشکیل ایدر. بعضاً دخی اسم وصفتلرله برابر قوللانیلیر: [بن خسته ایدم - سن او وقت چوجق ایدك - بز عقللی ایمشز - سز خواجه ایمشکز - عاصم بوراده ایسه کلسون - آنلر شاکرد ایسه‌لر ارکن کلسونلر] .

فعل اعانه ایله حاصل اولان افعال مرکبه دخی اوچ نوعدر:

۱ — فعل حکایه (ایدی)
۲ — فعل روایت (ایمش)
۳ — فعل شرطی (ایسه)

١ — فعل حکایه ـ کچمش زمانده اولمش بیتمش ولکن متکلمجه کورلمش اولان ویا محقق بیلنن بر ایش افاده ایدر . بر فعلك هر صیغه‌سنك مفرد غائبنه فعل اعانه‌نك ماضیٔ شهودیسی علاوه اولنه‌رق حاصل اولور . فعل حکایه‌نك امر حاضر، امر غائب صیغه‌لری یوقدر.

فعل حکایه‌نك تصریفی

	مثبت	منفی
	کزدی ایدم	کزمدی ایدم
	« ایدك	« ایدك
	« ایدی	« ایدی
ماضیٔ شهودی	« ایدك	« ایدك
	« ایدیکز	« ایدیکز
	« ایدیلر	« ایدیلر

	مثبت	منفی
	کزمش ایدم	کزمه‌مش ایدم
ماضیٔ نقلی	« ایدك	« ایدك
	« ایدی الخ	« ایدی الخ

	مثبت	منفی
	کزییور ایدم	کزمیور ایدم
حال	« ایدك	« ایدك
	« ایدی الخ	« ایدی الخ

	مثبت	منفی
	گزر ایدم	گزمز ایدم
مضارع	« ایدك	« ایدك
	« ایدی الخ	« ایدی الخ

	مثبت	منفی
	گزه جك ایدم	گزمیه جك ایدم
مستقبل	« ایدك	« ایدك
	« ایدی الخ	« ایدی الخ

	مثبت	منفی
	گزملی ایدم	گزمه‌ملی ایدم
فعل وجوبی	« ایدك	« ایدك
	« ایدی الخ	« ایدی الخ

	مثبت	منفی
	گزه ایدم	گزمیه ایدم
فعل التزامی	« ایدك	« ایدك
	« ایدی الخ	« ایدی الخ

§

۲ — فعلی روایت ـ گچمش زمانده اولمش بیتمش ولکن متکلمجه یالکز ایشیدلمش اولان بر ایش افاده ایدر. بر فعلك هر صیغه‌سنك مفرد غائبنه فعل اعانه‌نك ماضیٔ نقلی صیغه‌سی علاوه اولنه‌رق حاصل اولور.

فعل روایتك [ماضئ شهودی ـ امرحاضر ـ امرغائب] صیغه‌لری یوقدر .

فعل روایتك تصریفی

	مثبت	منفی
	دیزمش ایمشم	دیزمه‌مش ایمشم
ماضئ نقلی	« ایمشسك	« ایمشسك
	« ایمش	« ایمش

	مثبت	منفی
	دیزییور ایمشم	دیزمیور ایمشم
حال	« ایمشسك	« ایمشسك
	« ایمش	« ایمش

	مثبت	منفی
	دیزر ایمشم	دیزمز ایمشم
مضارع	« ایمشسك	« ایمشك
	« ایمش	« ایمش

	مثبت	منفی
	دیزه‌جك ایمشم	دیزمیه‌جك ایمشم
مستقبل	« ایمشسك	« ایمشسك
	« ایمش	« ایمش

	مثبت	منفی
	دیزملی ایمشم	دیزمه‌ملی ایمشم
فعل وجوبی	« ایمشسك	« ایمشسك
	« ایمش	« ایمش

	مثبت	منفی
	دیزه ایمشم	دیزمیه ایمشم
فعل التزامی	« ایمشسك	« ایمشسك
	« ایمش	« ایمش

اخطار — روایت صیغه‌لرنده اکثریتله فعل اعانه‌نك باشندن (ای) حرفلری قالدیریله‌رق [دیزمشمشم-دیزییورمشم-دیزرمشم-دیزه‌جکمشم- دیزملیمشم- دیزه‌یمشم] صورتنده ایراد اولنور.

§

٣ — فعل شرطی - بر ایشك وقوعنی دیگر برشیئه شرط قیلمق ایچون قوللانیلیر . برفعلك صیغه‌سنك مفرد غائبنه فعل اعانه‌نك صیغهٔ شرطیه‌سنی علاوه ایتمکله یاپیلیر .

فعل شرطینك دخی امر حاضر، امر غائب صیغه‌لری یوقدر.

فعل شرطینك تصریفی

مثبت	منفی
گزدی ایسه‌م	گزمدی ایسه‌م
« ایسه‌ك	« ایسه‌ك

	مثبت	منفی
ماضیٔ شهودی	گزدی ایسه	گزمدی ایسه
	» ایسه‌ك	» ایسه‌ك
	» ایسه‌گز	» ایسه‌گز
	» ایسه‌لر	» ایسه‌لر

§

	مثبت	منفی
	گزمش ایسه‌م .	گزمه‌مش ایسه‌م
ماضیٔ نقلی	» ایسه‌ك	» ایسه‌ك
	» ایسه	» ایسه الخ

§

	مثبت	منفی
	گزییور ایسه‌م	گزمیور ایسه‌م
حال	» ایسه‌ك	» ایسه‌ك
	» ایسه	» ایسه الخ

§

	مثبت	منفی
	گزر ایسه‌م	گزمز ایسه‌م
مضارع	» ایسه‌ك	» ایسه‌ك
	» ایسه	» ایسه الخ

§

	مثبت	منفی
	گزه‌جك ایسه‌م	گزمیه‌جك ایسه‌م
مستقبل	» ایسه‌ك	» ایسه‌ك
	» ایسه	» ایسه الخ

	مثبت	منفی
	کزملی ایسەم	کزمەملی ایسەم
فعل وجوبی	« ایسەك	« ایسەك
	« ایسە	« ایسە الخ

§

	مثبت	منفی
	کزسەم	کزمسەم
	« سەك	« مسەك
فعل التزامی	« سە	« مسە
	« سەك	« مسەك
	« سەکز	« مسەکز
	« سەلر	« مسەلر

§

اخطار — فعل شرطینك التزامی صیغەلرندە اولدیغی کبی سائر صیغەلرندەدە اکثریتلە اصل فعلك (ه) سی واعانەفعلنك (ای) سی قالقار. [کزدیسەم ـ کزمشسەم ـ کزییورسەم ـ کزرسەم ـ کزەجکسەم ـ کزملیسەم] دینور .

فعل شرطینك ماضیٔ شهودی صیغەسندە (ایسە) لفظنك ضمیرلردن صکرە کتیرلمسی جائزدر: [کزدم ایسەـ کزدك ایسەـ کزدیکز ایسە] کبی .

تمرین

آشاغیدەکی مصدرلرك یانلرندە یازیلان صیغەلر بیان اولنەجقدر : [کورشمك (حکایهٔ حال) ـ طانیمق (روایت مضارع) ـ ایستەمك

(ماضئ نقلینك صیغهٔ شرطیه‌سی) ـ قوپاره‌ق (حکایهٔ ماضئ شهودی ، روایت مستقبل) سویله‌مك (حکایهٔ ماضئ شهودی، حال) بولمق (فعل وجوبی، فعل التزامی) ـ قیزمق (روایت ماضئ نقلی) ـ اوقومق (حکایهٔ مستقبل ، حال ، مضارع) سوزمك (ماضئ نقلینك صیغهٔ شرطیه‌سی) قیرمق (حکایهٔ مضارع ، مستقبل)] .

§

آشاغیده‌کی سوزلر آره‌سنده کوریلن مرکب فعللر تفریق وتعیین ایدیله‌جك وبوفعللرك نه صورتله مرکب حاله کلدکلری ومعنی اعتباریله نه صیغه تشکیل ایلدکلری بیلدیریله‌جکدر :

[چالشیرده بوسته امتحانده تام‌نومرو قازانیرسه‌م پدرم بکا برساعت آله‌جغنی کچن کون وعد ایتمش ایدی . صالح افندی تعطیل زماننده طربزونه پدرینك نزدینه کیده‌جکمش — دون بزه عمجه‌م کلمش ، بر ساعت اولی کیدیدم کندیسنی کوره‌جکدیم — کله‌جك جمعه بر معذرتکز ظهور ایتمز ایسه بزم اوده برلشه‌رك درسلرمزی مذاکره ایله مشغول اوله‌لم — هانی اولکی کون بندن بر قلم آلمشدیکز ؟ اوت ، بن اوقلمی ینه سزه ویرمش ایدم — بر قاچ آیه قدر ازمیره کیده‌جکمشسکز اویله‌می ؟ کیتملك ایستیوردم ، فقط صکره بر سبب مانع اولدی] .

§

آتیده‌کی عبارات آره‌سنده بولنان مرکب فعللر کوستریله‌جك وبو فعللرك افاده ایتدیکی معنالره کوره اسملری خبر ویریله‌جکدر :

[بوکونکی مشقمی یازه‌بیلدم -- درسی لایقیله ازبرلیه بیلملك ایچون دقت ایتملك ، لایقیله آکلامق ایجاب ایدر—دون نافذ وصبری افندیلر درسخانه‌ده کورولتی ایدرکن مدیر افندی کلیورمش ـ هرکون اوده قاپانمق ، مکتبده چالشمق ، صحته مضرت ویره بیلیر ؛ بعضاً ده برایکی ساعت کزیویرملی ، تنفس ایتملیدر — پدرلرك ، والده‌لرك امرلرینی

رد ایتمك ادب وتربیه‌یه مغایردر — آنلر نه دیرسه یاپویرملیدر — یارین مکتبه کله‌بیله‌جکمی پك امید ایده‌میورم].

§

حال ترکیبی

حال ترکیبی — دیکر بر فعلدن اول کلیر وفاعلك مذکور فعلی اجرا ایتدیکی اثناده‌کی حال وحرکتی بیان ایدر. فعلی التزامینك مفرد غائبنه خفیفلرده (رك)، ثقیللرده (رق) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر:

مصدر	فعل التزامینك مفرد غائبی	حال ترکیبی
بیلمك	بیله	بیله‌رك
یازمق	یازه	یازه‌رق

مثال: [فیضی افندی یانمه کله‌رك سلام ویردی — بن درسمی دائما خواجه‌نك یوزینه باقه‌رق دیکلرم — یورویه‌رکمی کلدیکز؟ — دکزه دوشمش اما یوزه‌رك قورتلمش].

اخطار ایکی حال ترکیبی صیغه‌سی برابر قوللانیلیرسه (رك ـ رق) اداتلری حذف اولنور.

مثال: [چوجق دوشه قالقه بویور] (دوشه‌رك قالقه‌رق) دیمز. [قایق باطه، چیقه کیدییور] (باطه‌رق چیقه‌رق دیمز).

§

﴿ صیغهٔ صیله ﴾

صیله صیغه‌سی — فاعله مضاف اولان صیغه‌در. بناءً علیه فاعلی مضاف‌الیه حالنده‌در: [خواجه‌نك کله‌جکی ساعت — حکیمك باقدیغی خسته] کبی.

صله صیغه‌سی ایکی درلو حاصل اولور .

اولا ، ایشك وقوعی زمان ماضی ویاحاله تعلق ایدرسه ماضیٔ شهودینك مفرد غائبنه خفیفلرده (کی) ، ثقیللرده (غی) علاوه اولنور .

مصدر	ماضیٔ شهودینك مفرد غائبی	صیغهٔ صیله
بیلمك	بیلدی	بیلدیکی
یازمق	یازدی	یازدیغی

ثانیاً ، ایشك وقوعی زمان استقباله تعلق ایدرسه مستقبل صیغه‌سنك مفرد غائبنه (ی) علاوه اولنور .

مصدر	مستقبل	صیغهٔ صله
بیلمك	بیله‌جك	بیله‌جکی
یازمق	یازه‌جق	یازه‌جغی [*]

منفی فعللردن دخی صیغهٔ صله عینیله بوقاعده اوزرینه تشکیل اولنور :

مصدر	ماضیٔ شهودیدن	صیغهٔ صله	مستقبلدن	صیغهٔ صله
بیلمه‌مك	بیلمدی	بیلمدیکی	بیلمیه‌جك	بیلمیه‌جکی
یازمق	یازمدی	یازمدیغی	یازمیه‌جق	یاز میه‌جغی

[*] (معلم افندیلر، کلمه‌نك صوکنده بولنان (ق، ت) حرفلرینك حرکه‌لندکده اکثریا (غ ، د) اولدقلرینی شاکردانه بوراده تکرار اخطار ایده‌جکلردر) .

صیغهٔ صله نك (جمعی) بر وجه آتی (لر) اداتیله حاصل اولور:

ماضیٔ شهودیدن	بیلدیکی	یازدیغی
	بیلدکلری	یازدقلری
مستقبلدن	بیله جکلری	یازه جغی
	بیله جکی	یازه جقلری

صله صیغه‌لرینك مضاف الیهی فاعل اولدیغندن متکلم ومخاطب حالنده صیغه‌لرینك دخی آخرلرینه اصولی وجه ایله متکلم ومخاطبه مخصوص ضمیر اضافی کتیریلیر :

مفرد متکلم : (بنم) بیلدیکم ، بیله جکم ، یازدیغم ، یازه جغم
« مخاطب: (سنك) بیلدیکك ، بیله جکك ، یازدیغك ، یازه جغك
« غائب : (آنك) بیلدیکی ، بیله جکی ، یازدیغی ، یازه جغی
جمع متکلم : (بزم) بیلدیکمز ، بیله جکمز ، یازدیغمز ، یازه جغمز
« مخاطب : (سزك) بیلدیککز ، بیله جککز ، یازدیغکز ، یازه جغکز
« غائب :(آنلرك) بیلدکلری ، بیله جکلری ، یازدقلری ، یازه جقلری

§

صله صیغه‌لرنده احوال اسم دخی جاریدر . یالکز کندی مضاف اولدیغندن تکرار مضاف اولماز :

مفرد متکلم	بیلدیکم	بیلدیکمی	بیلدیکمه	بیلدیکمك
	بیله جکم	بیله جکمی	بیله جکمه	بیله جکمك
مفرد مخاطب	بیلدیکك	بیلدیککی	بیلدیککه	بیلدیککك
	بیله جکك	بیله جککی	بیله جککه	بیله جککك
مفرد غائب	بیلدیکی	بیلدیکنی	بیلدیکنه	بیلدیکنك
	بیله جکی	بیله جکنی	بیله جکنه	بیله جکنك

جمع متکلم	بیلدیکمز بیلدیکمزی بیلدیکمزه بیلدیکمزك بیله جکمز بیله جکمزی بیله جکمزه بیله جکمزك
جمع مخاطب	بیلدیککز بیلدیککزی بیلدیککزه بیلدیککزك بیله جککز بیله جککزی بیله جککزه بیله جککزك
جمع غائب	بیلدکلری بیلدکلرینی بیلدکلرینه بیلدکلرینك بیله جکلری بیله جکلرینی بیله جکلرینه بیله جکلرینك

اخطار — صله صیغه سنك مفعول فیهی (زمان) افاده ایدر : [بر دها کلدیکنده کندیسنه تنبیه ایدرم] کبی که (کلدیکی وقت) و [باقدیغکزده کوررسکز] کبی که (باقدیغکز وقت) دیمکدر .

تنبیه — صله صیغه سنك مفعول عنهی (سبب) افاده ایدر : [وقت کلدیکندن آرتق طورمدم] کبی که (کلدیکی ایچون و (یوزیمه باقدیغکزدن درسمی شاشیردم) کبی که(باقدیغکز ایچون) معناسنه‌دور .

اخطار — فعل اعانه‌نك یالکز ماضیٔ شهودیسی اولان (ایدی) لفظنك صیغهٔ صله‌سی (ایدوکی) کلیر. لکن پك آز قوللانیلیر :

[بچن سنه سیفیه‌یه کیتمش ایدوکنی سویلدی] کبی .

تمرین

آشاغیده‌کی مصدرلردن یانلرنده کوستریلن صیغه‌لر تشکیل ایدیله جکدر: آ بیلمك (حال ترکیبی) — دیکلمك (حال ترکیبی) — اوقومق (حال ترکیبی) — پیشیرمك (صیغهٔ صله‌نك مفرد غائبنك مفعول به حالی)

-- اوکرنمك (صیغهٔ صله‌نك جمع متکلمنك مضاف‌الیه حالی) — طانیمق (صیغهٔ صله‌نك جمع مخاطبنك مفعول الیه حالی) — کلمك (صیغهٔ صله‌نك مفرد مخاطبنك مجرد حالی) — ویرمك (صیغهٔ صله‌نك جمع غائبنك مفعول‌به حالی) — دیکله‌مك صیغهٔ صله‌نك مفرد متکلمنك مجرد حالی].

تمرين

آشاغیده‌کی عباره‌لرده بولنان صله صیغه‌لری کوستریلوب مفرد ویا جمع متکلم، مخاطب ویاغائب اوله‌قلری واحوال اسمدن هانکی حالده بولندقلری بیان اولنه‌جقدر :

[انسان بیلمدیکنی بیلندن اوکرنمکه چالشملیدر — بیوکلرینك ویردیکی نصیحتی دیکله‌ملیدر — سزك مکتبه کلدیککزی کوردك — سنك یالان سویله‌میه‌جکنی بیلیرم — آنك کاوب کلیه‌جکنه قارشمام — سنك ادعا ایتدیکنه عقلم ایرمیور — پدریکزك کلدیکنك مژده‌سنی آلدم — بو سنه شهادتنامه آله‌جغمی عرض ایدرم — کلدیککزه ممنون اولدیکزمی — چالشقانلرك شرف قازاندقلرینی کوردکجه چوجقلر سعیلرینی آرتدرملیدر — معاملرمك التفاتنه نائل اولدیغم ایچون بختیارم] .

§

ربط صیغه‌لری

ربط صیغه‌سی — معناسی بربرینه مربوط ایکی جمله‌یی برلشدرمك ایچون قوللانیلان صیغه‌لره دینورکه بونلر بش نوعدر : عطفیه ـ توقیتیه ـ تعقیبیه ـ ابتدائیه ـ انتهائیه .

١ — صیغهٔ عطفیه ، ایکی جمله‌نك قولاغه خوش کله‌جك صورتده ربط ایدلمسی ایچون قوللانیلیر . مادهٔ اصلیه‌یه آخری ساکن ایسه (وب) ، متحرك ایسه (یوب) علاوه اولنه‌رق

حاصل اولور. (چیزدی ، بوزدی) یرینه (چیزوب بوزدی) (آکلادی، بیلدی) یرینه (آکلایوب بیلدی) کبی که (چیزمك) مصدرندن (چیزوب) ، (آکلامق) مصدرندن‌ده (آکلایوب) صیغهٔ عطفیه‌در.

اخطار — صیغهٔ عطفیه‌نك منفیسی مادهٔ اصلیه‌یه (میوب) الحاقیله وجوده کلیر:

سوزمك	سوزوب	سوزمیوب
قالمق	قالوب	قالمیوب
باغلامق	باغلایوب	باغلامیوب کبی .

§

۲ — صیغهٔ توقیتیه، کندیسندن صکره کلن فعلك وقوعنی بروقته شرط قیلمق ایچون قوللانیلیر. ماضئ شهودینك جمع متکلمنه (جه) علاوه اولنه‌رق حاصل اولور:

مصدر	ماضئ شهودینك جمع متکلمی	صیغهٔ توقیتیه
سوزمك	سوزدك	سوزدکجه
یازمق	یازدق	یازدقجه

[انسان، الندن کلدکجه ایلك ایتملیدر - قبهٔ سمایه باقدقجه علویت الهیه‌یه خیران اولمامق ممکن دکلدر] کبی .

§

۳ — صیغهٔ تعقیبیه، کندیسندن صکره کلن فعلك درعقب وقوعنی افاده ایدر. مادهٔ اصلیه‌یه آخری ساکن ایسه حرکه لنه‌رك (نجه) ، متحرك ایسه (ینجه) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر .

مصدر	صیغهٔ تعقیبیه
بیلمك	بیلنجه
چاغلامق	چاغلانجه

[بکلن قالقنجه الله، شکر ایتدم] کبی که یکی بر بیز دیمکدر.

§

٤ — صیغهٔ ابتدائیه، کندیسندن صکره کلن فعلك باشلادیغی زمان ایله برابر دوام ایتمکده اولدیغنی کوستریر. فعل التزامینك مفرد غائبنه (لی) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر.

مصدر	فعل التزامینك مفرد غائبی	صیغهٔ ابتدائیه
چیزمك	چیزه	چیزه‌لی
صاقلامق	صاقلایه	صاقلایه‌لی

[یاز کله‌لی صحتم دوزلدی - کتاب اوقویه‌لی چوق معلومات قازاندی] کبی.

اخطار — ابتدائیه صیغه‌سنه بعضاً (دن بری) لفظی علاوه قیلنه‌رق [کله‌لیدن بری - اوقویه‌لیدن بری] دینور.

§

٥ — صیغهٔ انتهائیه، کندیسندن صکره کلن فعلك نهایت بولدیغنی بیان ایدر، مادهٔ اصلیه‌یه آخری ساکن ایسه حرکه لنه‌رك (نجه‌یه قدر)، متحرك ایسه (ینجه‌یه قدر) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر.

مصدر	مادهٔ اصلیه	صیغهٔ انتهائیه
بولمق	بول	بولنجه‌یه قدر
آکلامق	آکلا	آکلایبجه‌یه قدر

[بن کلنجه‌یه قدر اوطور - اسمی اوقونجه‌یه قدر بکله] کبی .

تمرین

آشاغیده‌کی مصدرلردن یانلرنده بولنان ربط صیغه‌لرندن برر مثال بولنه‌جقدر:

[بیلمك (عطفیه)، دیکله‌مك (عطفیه)- کورمك (تعقیبیه)- اولمق (توقیتیه)- دیزمك (تعقیبیه)- اوکرنمك (عطفیه)- باشلامق (ابتدائیه) - چیقمق، اولمق (انتهائیه) - چکمك (تعقیبیه) - بسلمك، کسمك (انتهائیه)- چیقارمق، قیرمق ، آکلامق (عطفیه) - سویله‌مك ، چاغلامق (توقیتیه) - ازبرلمك ، چیزمك (ابتدائیه)] .

— تتمه —

بوکونکی کونده مستعمل اولان لسان عثمانی ترکی، عربی، فارسی لسانلرندن مرکب اولدیغی جهتله عربی وفارسینك بعض قواعد صرفیه‌سی دخی لسان عثمانی‌یه کیرمش وبونلر اشبو کتابك اسم، صفت، ضمیر بحثلرنده بیان ایدلمشدر. عربجه‌نك برچوق مصدرلری دخی عادتا الفاظ ترکیه کبی لسان عثمانی‌یه داخل اولدقلرندن بعض قاعده‌لری قواعد لسان عثمانیدن عد ایدلمك لازم کلیر .

عربجه‌نك مصدرلری اوچ قسمدر : [ثلاثی مجرد ، رباعی مجرد ، ثلاثی مزید فیه ، رباعی مزید فیه] .

ثلاثی مجرد — اوچ حرفلی اولان مصدرلردر : [طلب ، کسر ، امر] کبی .

رباعی مجرد — درت حرفلی اولان مصدرلردر: [زلزله] کبی.

ثلاثی مزید فیه — اصلی اوچ حرفلی اولدیغی حالده بولنان مصدرلردر .

بونلردن لسان عثمانیده چوقجه مستعمل اولانلری :

[اِفعالْ، تَفعِیلْ، تَفَعُّلْ، مُفاعَلَه ، اِنفِعالْ ، اِفتِعالْ، تَفاعُلْ، اِستِفعالْ] مصدرلریدر . عربجه‌ده بونلره [باب] تعبیر اولنور.

افعال، تفعیل — بابلری لازمی متعدی یاپمق ایچون مستعملدر: [اسماع ـ احسان ـ اکرام ـ تاسیس ـ ترفیع] کبی .

تفعل — تفعیل، مصدر متعدیسنك لازمیدر. [تأسس ـ ترفع ـ تکلم] کبی .

مفاعله — ایکی طرف آره‌سنده برایشك قارشیلقلی اجراسنی افاده ایچوندر : (حرب) دن [محاربه] ، (کلام) دن [مکالمه] ، (قول) دن [مقاوله] کبی .

انفعال — مطاوعت ایچون قوللانیلیر : [انکسار ، انحراف ، انبساط] کبی .

افتعال — بو دخی مطاوعت ایچوندر : [ازدواج ، احترام] کبی .

تفاعل — موجود اولمیان بر حالی کوسترمك ایچون قوللانیلیر : [تمارض ، تجاهل] کبی . بعضاً ده دیکر شیئه مقایسه ایچون کلیر : [توازن ، تخالف ، تناسب] کبی .

استفعال — بر ایشك وقوعنی طلب ایچون قوللانیلیر : [استمداد ، استخدام] کبی .

برده [افعلال] بابی وارایسه‌ده ترکجه‌ده پك چوق مستعمل دکلدر. مستعمل اولانلری: [اغبرار، اصفرار، احمرار] کلمه‌لریدر.

§

رباعی مزید فیه — اصلی دورت حرفلی اولدیغی حالده کندیسنه بر ویا ایکی حرف زیاده قیلنان مصدرلردر: [تلألؤ، تبصبص] کبی.
اخطار — ایکی حرف زیاده قیلنانی لسانمزده مستعمل دکلدر.

تنبیه — ترکجه‌ده چوقجه استعمال ایدلدیکی بیان اولنان بالاده‌کی مصادر عربیه یالکز اولورسه لسان عثمانیده اسم کبی قوللانیلیر . مصدر وفعل صورتنده اولملری ایچون کندیلرندن صکره مطلقا [ایتمك ، ایلمك ، قیلمق] کبی افعال عمومیه بولندرمق ایجاب ایدر . صیغه‌لرده یالکز مذکور [ایتمك ، ایلمك ، قیلمق] فعللری تصریف ایدیلیر :

[اخطار ایلمك ـ تکدیر ایتمك ـ تشکیل ایتمك ـ مصالحه

ایلمك ـ اعتبار ایتمك ـ تفاخر ایلمك ـ استكمال ایلمك] كبی .

بالاده‌كی مصادر عربیه‌نك اسم فاعل و اسم مفعوللری دخی اكثریتله تركجه‌ده استعمال اولندیغندن بروجه آتی كوستریلیر :

	مصدر	اسم فاعل	اسم مفعول	دیكر مثاللر		
ثلاثی مجرد	فعل	فاعل	مفعول	كتب	كاتب	مكتوب
رباعی مجرد	فَعْلَلَه	مُفَعْلِل	مُفَعْلَلْ	تَرجَمه	مُتَرجِم	مُتَرجَمْ
ثلاثی مزید فیه	إفْعالْ	مُفْعِل	مُفْعَل	إكرامْ	مُكْرِمْ	مُكْرَمْ
	تَفْعیلْ	مُفَعِّلْ	مُفَعَّل	تَبشیر	مُبَشِّرْ	مُبَشَّرْ
	تَفَعُّل	مُتَفَعِّلْ	مُتَفَعَّل	تَیَقُّنْ	مُتَیَقِّنْ	مُتَیَقَّنْ
	مُفاعَلَه	مُفاعِلْ	مُفاعَل	مُخاطَبه	(مُخاطِبْ)	مُخاطَبْ
	إنْفِعالْ	مُنْفَعِل	مُنْفَعَل	إنْشِراحْ	مُنْشَرِحْ	
	إفْتِعالْ	مُفْتَعِل	مُفْتَعَلْ	إكْتِسابْ	مُكْتَسِبْ	مُكْتَسَبْ
	تَفاعُلْ	مُتَفاعِلْ	مُتَفاعَلْ	تَداوُلْ	مُتَداوِلْ	مُتَداوَلْ
	إسْتِفْعالْ	مُسْتَفْعِلْ	مُسْتَفْعَلْ	إسْتِرْحامْ	مُسْتَرْحِمْ	مُسْتَرْحَمْ

ابشار، تبشیر، مباشرت، استبشار

عمل، اعمال، معامله، استعمال

تزیین، تكبر، تشكر، تمكن، تیقظ، استعمال

ایجاد، تسلیم، انشراح، ربط ، مداومت، محافظه، مناوبه، مباحثه ، مناظره ، محاسبه، مطالعه، مقابله، مسامحه ، مصافحه، مقاومت، مخاصمه، مجادله، مناقشه، مضاربه .

تبلیغ، تکلیف ، تصویر ، تکذیب ، تسلیم، تعظیم، تعمیم، توکیل، تکمیل، تقدیم، تنبیه .

اخراج ، انکار ، اشهاد ، انعام ، احسان .

ارتباط ، التجا ، احترام ، احتمال ، افتراق ، اغتنام ، اغترار ، استناد .

تزین ، تیقظ ، تیقن، تکلم، تلبس، تلون، ترفع، تحجر، تملك ، ترکب ، تشکل، تشکر، تمکن .

استغفار، استشهاد، استخبار، استرحام، استمداد، استعمال، استلزام، استحصال ، استقبال، استحضار .

§

﴿ فرع فعل ﴾

فرع فعل — دیه کندیلری فعل اولمدقلری حالده فعلدن یاپیلان کلمه‌لره دینور . بونلر (اسم فاعل) ، (اسم مفعول) ، (مبالغهٔ اسم فاعل) ، (صفت مشبهه) در .

اسم فاعل — معناسندن برفعلی اجرا ایتدیکی آکلاشیلان کلمه‌در . مصدر معلوملرده (مك) یرینه (ن) و (مق) یرینه (ان) یاخود علی العموم مادهٔ اصلیه یه (یجی) کتیرلمکله اولور:

مصدر	اسم فاعل	
بیلمك	بیلن	بیلیجی
کورمك	کورن	کوریجی
یازمق	یازان	یازیجی
صاتمق	صاتان	صاتیجی

قاعده — مادهٔ اصلیه‌نك آخری حرکه‌لی اولورسه اسم فاعل اداتی اولان (ن ، یجی) دن اول بر (ی) زیاده ایدیلیر :

مصدر	اسم فاعل	
سویله‌مك	سویله‌ین	سویله‌یجی
اوقومق	اوقویان	اوقوییجی

اخطار — بونلر عادی اسم کبی (لر) اداتیله جمعلنیرلر ودیکر فعللرده فاعل ومفعول اولورلر : [بیلن سویله‌سون - کورن آکلار - بوکتابی یازانی طانیورم - صاتیجیلر کلدی] کبی.

بعضاً ده دیکر بر اسمله برابر صفت ، موصوف حالنده بولنورلر : [بونی بیلن آدم یوق - اوه کیدن اوشاق دها کلدی] کبی .

اسم فاعللرده ده احوال اسم تمامیله واقعدر:

بیلن، بیلنی، بیلنه، بیلنك، بیلن

یازان، یازانی، یازانه، یازانك، یازانی

صاتیجی، صاتیجی‌یی، صاتیجی‌یه، صاتیجینك، صاتیجیسی

اخطار — معلوم فعللرك ماضیٔ شهودی صیغه‌سنك منفیسنك جمع متکلمی بعضاً اسم فاعل مقامنده قوللانیلیر.

[بو الفی بیلمدك کیمسه یوقدر.] کبی که (بیلمین کیمسه یوقدر) دیمکدر.

اسم مفعول — معناسندن بر فعلك تأثیرینی کوردیکی آکلاشیلان کلمه‌در. مجهول مصدرلرده (مك) یرینه (ن) و(مق) یرینه (ان) یاخود علی العموم ادات مصدرلرینه (مش) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر:

مصدر مجهول		اسم مفعول
بیلنمك	بیلنن	بیلنمش
کورلمك	کوریلن	کورلمش
یازلمق	یازیلان	یازلمش
صاتلمق	صاتیلان	صاتلمش

اخطار — بالاده‌کی مثاللرده کورلدیکی وجه ایله ثقیل مصدرلردن (ان) ایله تشکیل ایدیلان اسم مصدرلرده‌ده مادهٔ اصلیه‌دن صکره ومجهول اداتی اولان (ن)، (ل) حرفلرندن اول بر (ی) زیاده ایدیلیر.

مثلا: صاتلان یازلمیوب (صاتیلان) یازیلیر.

تنبیه — اسم مفعوللر دخی عادی اسم کبی (لر) اداتیله جمعلنیرلر وعباره آره‌سنده دیکر فعلك فاعل ویا مفعولی اولور. دیکر اسم ایله برابر صفت، موصوف صورتنده

قوللانیلیرلر. مثلا : [اقدمجه کوریلن درس قولای آکلاشیلیر۔ بو کون یازیلان تحریراتی کوردم .] کبی .

اخطار — اسم مفعوللرده دخی احوال اسم جاریدر .

بیلینن بیلنی بیلینه بیلینک بیلینی
صاتیلان صاتیلانی صاتیلانه صاتیلانك صاتیلانی
یازیلان یازیلانی یازیلانه یازیلانك یازیلانی

تنبیه — مجهول فعللرك منفی ماضیٔ شهودی صیغه‌سنك متکلمی بعضاً اسم مفعول مقامنده قوللانیلیر: [فلانك صاتلمدق اشیاسی قالمدی] کبی که (صاتلمامش اشیاسی) دیمکدر .

مبالغهٔ اسم فاعل — معناسندن بر ایشك دائما اجراسنی عادت ایتمش اولدیغنی آکلاشیلان کلمه‌در . مادهٔ اصلیه‌یه خفیفلرده (کن) ثقیللرده (غان) ویا (قان) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر .

مصدر	مبالغهٔ اسم فاعل
اوتانمق	اوتانغان
چالشمق	چالشقان کبی .

صفت مشبهه — معناجه عادی صفت حالنده کتیریلن مصدرلردرکه ، ادات مصدرلرك حذفی ویاخود مادهٔ اصلیه‌یه خفیفلرده (کین)، ثقیللرده (غین) علاوه اولنه‌رق یاپیلیر .

مصدر	صفت مشبهه
قیرمق	قیریق ـ قیرغین
کسمك	کسك ـ کسکین

تمرین

آتیده‌کی مصدرلردن: اسم فاعل، اسم مفعول، مبالغهٔ اسم فاعل، صفت مشبهه تشکیل قیلنه‌جقدر :
[دیزمك — سیلمك — دیکمك — اوینامق — ییرتمق آلشمق] .

§

﴿ ادوات ﴾

ادوات — یالکز بولندقجه بر معنی افاده ایتمز · دیگر کلمه‌لرله برلشدکجه معنالری آکلاشیلیر . بو سببه مبنی ادواته (حروف معانی) دخی دینور. شونلردر :

آیا — ادات استفهام . فارسیدن آلنمشدر. عجبا یرنده قوللانیلیر · مثال : بو شعرده آیا هانکی صفت وار ؟

اجل — ادات تعلیلدر . عربیدن مأخوذدر، عربی کلمات ایله ترکیباتده قوللانیلیر . ترکجه‌نك (ایچون) اداتی مقامنده مستعملدر . مثال : لاجل المصلحه ایکی آیدن بری ادرنه‌ده ایدم . بو سنه لاجل الامتحان درسعادته کیده‌جکم .

عربیده اسملرك اوله‌کلن لام مکسوره ده بو مقامده مستعملدر. مثال : لوجه‌الله خدمت ایتدی ـ لسبب بویله اولمسی لازم کلدی .

اما — عربجه‌دن آلنمشدر. ادات استدراکدر، بعضاً مقام

تفصیلده قوللانیلیر . استدراکه مثال : ارباب غیرت وفضیلت ابقای نام ایتمشلر اما چالشمشلرده بو سعادته نائل اولمشلر .

تفصیله مثـال : اما صبینک ، بالغلک قلبنده حاصل اولان بو محبت نه‌در ویا نیچوندر دینیلیرسـه بوکا جواب ویرمکدن عجزمزی اعتراف ایدرز.

اگرچه، گرچه — ایذان استدراك اداتیدر. بعضاً (هر نه‌قدر) دیه‌جك یرده قوللانیلیر. (اگرچه) نثرده، (گرچه)ده نظمده مستعملدر .

برر مثال: اگرچه طوپلك ایجادی یدی یوز سکسان سنه‌سنه طوغری ایسه‌ده سکز یوز تاریخنه قدر طوپلر یالکز محاصره‌لرده قوللانیلوب عسکره‌لری عادتا جنکلرده دخی استعمال اولنمغه باشلادی .

« گرچه کیم بر راوی معجز بیانیدر سوزم »

الا — عربیدن مأخوذدر . ترکجه‌ده هم استثنـا ، هم‌ده شرط منفی اداتی اوله‌رق مستعملدر. شرط منفی اداتی مقامنده قوللانیلنجه اولنه بر (و) زیاده قیلنیر .

استثنـایه مثال : زمان طفولیتمزدن بری قلبمده بر ایدن محبتکز هیچ بر صورتله زواله اوغرامازه الااجل آنی فنـایه اوغراده‌بیلیر .

شرط منفی‌یه مثال: درسه چالشملی والا، فیضیاب اوله‌ماز.

تنبیه — بو اداتی [الاکه — والاکه] صورتلرنده یازمق جائز دکلدر .

اندر، در — ادات ظرف. فارسیدن آلنمشدر .

تنبیه — ایکنجیسی اولان (در) اداتی (اندر) دن مخففدر. عبارات ترکیه‌ده استعمالی اندردر. قپو معناسنه کلکه برابر (دریدن) مصدرینك‌ده امر حاضری اولور .

آه — تحسر اداتیدر، مثال : آه طفولیت ایامی نه مسعود بر زمان ایمش .

آی — تعجب وتأثر اداتیدر .

تعجبه مثال : آی سزمیسکز ؟

تأثره مثال : آی بو سوزیکز بنی نه قدر بی‌حضور ایدییور.

اصلا — نفیه مخصوص ادات تأکیددر . مثال : درسه چالشمدیغکی اصلا کورمیورم .

الك — تفضیل اداتیدر . صفتلره داخل اولور . مثال : الك چالشقان طلبه کیمسه، معلم آنی سور— صنفمزده الك کوزل رسم یاپان . . . افندیدر .

البت — البته — تأکید اداتیدر . مثال : فقرایه البته معاونت ایتملیدر .

امان — استمداد اداتیدر ، مثال: آمان افندم کتابلری یارین کتیریکز .

اوت — تصدیق اداتیدر. مثال: یارین مکتبه کله‌جکمیسکز؟ اوت .

اوخ — تلذذ اداتیدر . مثال : اوخ، بو کونکی وظیفه‌می اکمال ایتدم .

اوف — تأثر وملال اداتیدر. مثال : اوف بو کون هواده نه قدر ثقلت وار .

اوزره — استعلا اداتیدر مصدرلره لاحق اولنجه شرط معناسنی مفید اولور مثال : عافیت واستراحت اوزره وقت کچیرمکده‌یم ، بش کونه قدر عودت ایتمك اوزره مأذونیت استحصال ایده‌بیلدم .

ای — ادات ندادر . مثال : ای قیمتی بیلنمین کنجلك زمانی !

ایچون — تعلیل اداتیدر . مثال : بیوکلر، سکز کونلك عمر ایچون طقوز کون چالشمغی توصیه ایلمشلردر . بو سوز نه مهم بر حکمتی، نه بیوك بر حقیقتی شاملدر .

ایشته — تنبیه اداتیدر . مثال : ایشته قلم، ایشته کاغد، درسلریکزی یازه‌بیلیرسکز .

ایمدی — ادات تفضیلدر. بر جمله‌یی توضیح ایچون یازیلان ایکنجی جمله‌نك اولنه کلیر. مثال: بونجه مکاتب ومدارس محضا بزی مرض جهالتدن تخلیص کبی بر مقصد عالی ایله تأسیس

واحیا بیورلمشدر : ایمدی بو الطافی ، بو سعادتی تقدیر ایدوب کسب کماله سعی ایتمز ایسه‌ك کفران نعمت ایتمش اولورز.

تنبیه — بو ادات شمدیلرده پك نادر اوله‌رق استعمال ایدلمکده‌در .

از، عن، من — ترکجه‌نك (دن) اداتی مقامنده مستعملدر. (از) فارسیدن ، (عن — من) لفظلری‌ده عربیدن مأخوذدر :

ازجمله — ازهرجهت — و من‌الغرائب .

ایسه — ادات شرطدر. مثال: گنجلکمی بیهوده گچیرمیوب سعی ایدرسه‌م ایلریده نائل فیض وسعادت اولورم .

آ — کلمه‌نك اولنده بولنورسه ادات ندا ، آخرنده واقع اولورسه ادات تأکید اولور .

ندایه مثال : آ ایکی کوزم نیچون بزه کلیورسك !

تأکیده مثال : بویله‌ده یاپیله‌بیلیر آ .

تنبیه : — بو ادات بعضاً تعجب ، تکدیر مقامنده‌ده قوللانیلیر .

تعجبه مثال : آ ، بو سوز نه ؟

تکدیره مثال : آ اوغلم نه سوز آکلاماز چوجقسك.

آرتق — ادات اکتفادر . مثال : تعطیل زمانی بیهوده کچیردیکمه پك متأسفم، آرتق چالیشه‌جغم .

آنجق — ادات حصردر. بر حکمی یالکز بر شخصه ویا بر شیئه حصر ایدر. مثال : اك زیاده سعی وغیرت آنجق سزده کوریله‌بیلیر .

ایکن — ادات حالدر. بعضاً تخفیف اولنه‌رق (کن) صورتنده یازیلیر . مثال : یولده کیدرکن تصادف ایدیلن بیوك ذاتلره اظهار حرمت ایتمك انسانیت وحسن تربیه آداب ولوازمندندر.

ایله — استعمالنده اوچ صورت واردر :

١ — ایکی شیئی بربرینه مقارن کوستررسه مقارنت اداتی اولور .

٢ — بر شیئه دیکر شیئی واسطه کوستررسه وساطت اداتی اولور .

٣ — بر شیئی دیکر شیئه سبب کوستررسه تعلیل اداتی اولور .

بعضاً تخفیف ایله (له) شکلنده یازیلیر .

مقارنته مثال : کله‌جك جمعه بدرم ایله (یاخود بدرمله) برابر اسکداره کیده‌جکم .

وساطته مثال : انسان اوقویوب یازمقله انسان اولهماز. انسانلغك شرفنی آرتیران حسن اخلاق وتربیهدر.

تعلیله مثال : کوکل بی تابئ فراق ایله آه ایتمز اولدی.

اویله — ادات تصدیق وتمثیلدر.

تصدیقه مثال : اویلهدر.

تمثیله مثال: باقهلم اویلهمی؟

ایواه — تحسر اداتیدر: ایواه آرقداشلرمدن کری قالدم.

بر — ادات استعلا. فارسیدن مأخوذدر. (اوزره-اوزرینه) مقامنده استعمال اولنور. آنجق فارسی، عربی کلمهلرله برلشیر.

مثال : بر قاعده او ایشك بویله اولمسی ایجاب ایدر، صحتم برکمالدر. بر معتاد مکاتبك کشادینه بش اون کون قالدی.

برای — ادات تعلیل، فارسیدر. ترکجه ترکیبلره داخل اولمز. ترکجهنك (ایچون) لفظی مقابلنده قوللانیلیر.

مثال: برای مصلحت یقینده ازمیره کیتمکلکم ایجاب ایدییور. ادهم بوسنه برای تداوی بروسهیه کیدهجکدر.

با — ترکجهنك (ایله-له) مقابلیدر . فارسیده مقارنت، اداتی اولهرق مستعملدر. مثال: فلانده باسند شو قدر غروش آلهجغم وار. باشهادتنامه فلان مکتبدن نشئت ایتدم.

بعده ، مؤخراً — عربجهدن مأخوذدر. ترکجهنك(صکره)سی مقامنده وظرف زمان اداتی اولهرق قوللانیلیر. مثال: اول امرده اوقومغه، تزیید معلوماته چالیشهرق سرمایه تدارك

ایتملی‌ده بعده یازی یازمغه باشلاملیدر. صنایع وتجارت عالمنـده وقوع بولان تجددات وترقیات، تدقیق ایدیله‌جك اولورسه‌سعی بشرك نه بیوك اولدیغی اکلاشیلیر.

باشقه — ادات استثنا، مثال: سـندن باشـقه کیمم وار؟ علم وانسانیت باشقه باشقه برر مزیتدر.

بعض — ادات تقلیلدر. مثال: بعض انسانوارکه حیاتك، مماتك قیمتنی اصلا تقدیر ایتمز.

بناءً علیه —استعلا. بیان اداتیدر. (بونك اوزرینه) دیه‌جك یرده استعمال اولنور. عربیدن مأخوذدر. مثلا: سز چالشمقده قصور ایتمیورسکز، بناءً علیه نائل علم اولورسکز.

یکی — ادات تصدیقدر. مثال: براز قلمکزی ویرمیسکز یکی افندم.

بنابرین — عربی وفارسی ایکی لفظدن مرکب ادات بیان وتفریعدر. (بونك اوزرینه ـ بناءً علیه) معنالرینی افاده ایدر. مثال: مکتبه دوام ایتمدیککز کبی درسلریکزه‌ده چالشمدیکز، بنابرین ترفیع صنف ایده‌مدیککزدن طولایی شکایته حقکز یوقدر.

بی، نا ـ نفی اداتیـدر. ایکیسی‌ده فارسیدن مأخـوذدر. داخل اولدقلری اسملری صفت حالنه کتیررلر.

باری — ادات اکتفادر. هیچ اولمازسه معناسنی افاده ایدر.

مثال: هر کون ممکن اوله‌میور، باری اوچ درت کونده بر درس مذاکره‌سی ایله مشغول اوله‌لم.

بتون — ادات تعمیم. مثال: بتون کیجه اویقوسز قالدم. بعضاً بوادات مکرر قوللانیلیر ویا (بوس-بتون) طرزنده یازیلیر. بو حالده تأکید معناسنی بیلدیرر مثال: کوزدن بوسبتون غائب اولدی، بنی بتون بتون اونوتدیکز.

برابر - تشریک اداتیدر. مثال: دون پدرم ایله برابر ایدی.

بری ـ استمرار اداتیدر. مثال: چوق زماندن بری بویله قار یاغدیغی کورلمه‌مشدر.

بلکه ـ ادات احتمالدر. مثال: بلکه بوهفته بر مکتوب آلیرم.

بیله ـ عطف تنبیهی اداتیدر. عطف اولنان شی نه ایسه آنی آیریجه کوستر. مثال: بر کونده بوقدر یازی‌یی بن دکل، سز بیله یازه‌مازسکز.

پك ـ مبالغه اداتیدر. صفتلره لاحق اولور. مثال: رمزی افندی پك چالشقان بر طلبه‌در. پك یورغون.

بوقدر، شوقدر اوقدر، ـ ابهام اداتیدر. اسم اشارتلرله برابر قوللانیلان بوالفاظلر، غیر معین بر عددی ویا شیئی بیان ایدر.

بو معناده فارسیدن آلنوب برخیلی زمانده لسانمزده استعمال اولنان (چندان) لفظی ارتق قوللانلمامقده‌در. مثال:

اوقدر معلوماتم يوق. شو قدر برشـيئی يا پەميورسـكز؟ بوقدر معلومات استحصالی پك چوق سعی وغيرته محتـاجدر.

تنبيه ــ [او ايشه دائر بوقدر معلومات استحصال ايدەمەمش ايدم] ديەجك يردە[اوايشه دائر چندان معلومات استحصال ايدەمەمشدم]ديمكه هيچ احتياج يوقدر.

تر ــ ادات تفضيلدر. فارسيدن آلنمشـدر. عربی، فارسی صفتلره لاحق اولور. (ترين) صورتندەده قوللانيلير.

مثال: [به ــ بهتر ــ بهترين ، بالا ــ بالاتر ــ بالاترين ، واسع ــ واسعتر ــ واسعترين.]

تك ــ تمنیٔ التزامی اداتيدر. مثال: تك صاغ اولسـونده وارسون نی آرايوب صورمسون.

جك، جكز ــ جق، جغز ــ تصغير اداتلريدر.

« جك ـ جكز» صوك حركەسی خفيف اولان اسـملره، «جق ـ جغز» ده كذلك حركهٔ اخيرەسی ثقيل اولان اسملره لاحق اولور . مثال: پنجرەجك ــ پنجرەجكز ــ اوطەجق ــ اوطەجغز ــ حركەجك ــ حركەجكز ــ نقطەجق ــ نقطه جغز ــ پردەجك ــ پردەجكز ــ كلابدانجق ــ كلابدانجغز.

جه ــ اسملره لاحق اولورسه نسبت، صفتلرك صوكنده بولنورسه تصغير اداتی اولور. بعضاً برمادەيی ديكر مادەدن تمييز مقامنده قوللانيلير. نسبته مثال: [اوقومشجه حركت ايتمليدر].

بعضاً بواداته «سنه» لفظی علاوه اولنور. تشبيه معنـاسنی

بیلدیرر. مثال: کورمشجه‌سنه بیلیور. اوقومشجه‌سنه حرکت ایدییور.

تصغیره مثال: اوزونجه بویلو بر آدم.

تمییزه مثال: سنجه بن آندن بیوکم، فقط فضیلتجه او بکا تقدم ایدر.

چه — ادات تصغیردر. فارسیدن مأخوذدر. یالکز عربی، فارسی اسملرك صوکنه کلیر. مثال: دیوان — دیوانچه، تاریخ — تاریخچه، دکان — دکانچه.

چونکه — تعلیل اداتیدر.

چه — ترکجه‌نك نه اداتنه مقابل قوللانیلیر. فارسیدن مأخوذ استفهام اداتیدر. معنای استغراقی‌ده مفیددر. فارسی، عربی کلمه‌لره داخل اولور. مثال: چه‌سود — چه‌فائده.

تنبیه — بواداتك ترکجه‌ده استعمالی اندر وبر قاچ ترکیبه مخصوصدر. برده ترکجه‌ده (نه اولورسه اولسون) معناسنی افاده ایدن (هرچه‌باد آباد) ترکیب فارسیسی قوللانیلیر. مثال: هرچه باد آباد! مسابقه امتحاننه بن‌ده داخل اوله‌جغم، بلکه قازانیرم.

چند — فارسیدن مأخوذ ابهام اداتیدر. ترکجه‌نك قاچ لفظنه مقابل استعمال ایدلدیکی اثار قدماده کوریلیر. زمانمزده مثلا: [استانبولده انجق برقاچ کون اقامت ایده‌بیلدم] دیه‌جك

یرده. [استانبولده چند روز اقامت ایده‌بیلدم] دیمك شیوهٔ لسان ترکی‌یه واقف اولانلر نزدنده تجویز ایدلمه‌مکده‌در.

تنبیه — قدما هر نه‌قدر دیه‌جك یرده (هر)علاوه ایده‌رك بواداتی (هرچند) صورتنده‌ده استعمال ایتمشلرسه‌ده شمدی بوصورت همان بوسبتون مهجوردر.

حیف، افسوس — هرایکیسی‌ده ادات تأسفدر. فارسیدر. (حیفا) طرزنده یازیلیر. هر اوچنه‌ده اکثریا (که) اداتی علاوه اولنه‌رق استعمال ایدیلیر . مثال: حیف : صد حیف که کنجلکمی نه‌قدر بیهوده کچیرمش اولدیغمی‌شمدی‌ا کلایورم. افسوس که هنوز برشی اکلامقسزین زمان حیاتك نهایتنه یاقلاشدیغنی کوریورم.

حاشا — ادات تنزیهدر. مثال : حاشا سزدن کوردیکم لطفی اونوده‌مم.

خیر — ادات انکار. مثال: خواجه افندی کلدیمی — خیر.

خیلی — ادات تکثیردر. بعضاً (خیلیدن خیلی)صورتنده استعمال اولنه‌رق تأکید معناسنی افاده‌ایدر . مثال: بوکون خیلی چالشدم . درسلر خیلیدن خیلی ایلریلدی .

ده — ترکجه ادات ظرف ، مقارن اولدیغی کلمه‌نك بر شیئه ظرف اولدیغنی کوسترر.مثال: بارداقده‌صو — ساقسیده چیچك.

دن — ابتدا، سببیت ، بیان اداتیدر.

ابتدایه مثال : اودن چیقار چیقماز یاغموره طوتلدم. هرکون اسکداردن کلیورم.

تنبیه — زمانه دلالت ایدر بر اسمه لاحق اولنجه (بری) لفظی علاوه اولنور. مثال: برآیدن بری خسته ایدم.

سببیته مثال: وظیفه‌سنی یولیله ایفا ایتمدیکندن تقیض ایده‌مدی.

بیانه مثال : کاغددن البسه اعمالی شو صوك زمانلرك ترقیات صناعیه‌سندر .

بعضاً مصدر اصلیلرایله مصدر تخفیفلره لاحق اوله‌رق بر فعلك وقوعنی بیلدیرر. مثال : بر سوزی اکلامدن جواب ویرمکه قالقشمه، انسانه چالیشمقدن بیوك سرمایهٔ سعادت یوقدر.

دیه — تضمن قول اداتیدر. لاحق اولدیغی عباره برقولی متضمن اولور. مثال : سزی اوده بوله بیلیرم دیه کلمش ایدم منشی دیه یالکز یازی یازان آدمه دکل، لسانك هر درلو قواعدینه اطرافیله واقف اولانلره دینور.

دائما — ادات استمرار . مثال : دائما عاجزلره شفقت وکوچکلره رفق ایله معامله ایتمك انسانیت شعاریدر.

در — ادات خبر. مثال: احمد افندی چالشقاندر .

دریغ — ادات تحسردر. فارسیدن مأخوذدر (دریغا)

صورتنده‌ده قوللانیلیر. اکثریا هر ایکیسنه (که) اداتی علاوه اولنور . مثال : دریغ که عمر عزیز سرعتله کچوب کیدییور.

دخی ـ عطف اداتیدر. اکثریا تخفیف اولنه‌رق (ده) صورتنده قوللانیلیر. مثال : سعی وغیرت نه قدر ممدوح ایسه عطالت دخی اونسبتده مقدوح ومذموم برحالدر . تحصیل علم ومعرفته سعی واقدام ایتمك یالکز کوچکلر ایچون دکل، بیوکلر ایچون‌ده الزمدر.

دك ـ ادات انتها ، شعرده مستعملدر . مثال : « فرش استغناده یاتسون صبحه‌دك».

دکل ـ نفی اداتیدر، مثال : بوسوزیکز عقله موافق دکل. انسانلق ییوب ایچمکدن عبارت دکلدر .

دکین ـ ادات انتها ، محررات رسمیه‌ده قوللانیلیر . مثال : طلب اولنان جدوللر شهرحال غایتنه‌دکین واصل اولمدیغی تقدیرده محاسبه مأمورینك عزل وتبدیلی مقرر بولنمغله ...

دها ـ ادات تفصیل ، لاحق اولدیغی اسمك دیکر اسمله مقایسه‌سنده رجحانی کوسترر . مثال: بو قلم اوقلمدن دها صاغلامدر. او او بو اودن دها یوکسکدر.

زنهار ـ ادات تحذیردر . برشیدن صاقنمق ، چکنمك لزومنی بیلدیرر. فارسیدن مأخوذدر. مثال : زنهار ابوینکی ایغجتمه، آنلرك انکسار قلبی انسانی پریشان ایدر.

زهی ـ ادات استغرابدر . فارسیدن مأخوذدر . مثال : الحق زهی کمال وادب .

زیرا — تعلیل اداتیدر. مثال: وقتی عطالتوتن پرورلکله کچیرمه‌ملی. زیرا تحصیل علم، سعی ایله حاصل اولور.

سی، مسی — هرایکیسیده معنای تشبیهی متضمن اداتدر. مثال: طاتلمسی، اکشمسی.

سز — ادات نفی. لاحق اولدیغی اسملری صفت حالنه کتیرر. مثال: طوزسز یمك بر ایشه یاراماز. هنرسز آدم میوه‌سز آغاج کبیدر.

سزین — ادات حالدر، مصدرلره لاحق اولور. مثال: بنی کورمکسزین کیتمه. انسان چالشمقسزین بر شیئه نائل اوله‌ماز.

شاید — ادات احتمال. فارسیدن مأخوذدر. مثال: برآز بکلیکز، شاید کلیر. شاید کلیرسه نه سویلیه‌یم؟

شمدی — ادات حال. مثال: شمدی نه کتابی اولدیغنی کوررسکز.

شی، نسنه — هرایکیسیده برمعنایی مفید ابهام واستفهام اداتیدر. (نسنه) اداتی بعضاً اسکی آثارده کوریله بیلیرسه‌ده شمدیلرده اومقامده دائما (شی) لفظی مستعملدر. مثال: هنوز بر شی بیلمیورم. صباحدن بری بر شی یمدیکزمی؟

صکره — ظرف زمان اداتیدر. مثال: بوکون پك مشغولم، صکره قونوشرز.

صانکه — ادات تمثیل. مثال: نه قدر ذکی، نه قدر فطین

چوجق . كنديسنه نه صورلسه پك كوزل، پك معقول جوابلر ويرييور. كورنلر صانكه بيومشده كوچلمش ظن ايدرلر .

طولانى — ادات تعليلدر. مثال: كچن سنه‌نك نصفنى خسته‌لكله كچيرمش اولديغندن طولانى ترفيع صنف ايده‌مامشدر .

على — ادات استعلا. عربجه‌در. كلمات وتركيبات عربيه‌يه لاحق اولور. (بر ـ اوزره) مقامنده استعمال اولنور. مثال: على العاده بوسنه‌ده ياز موسمنى بوغاز ايچنده كچيره‌جكز . على كل حال نعمت الٓهيه‌يه عرض شكران ايتمك وظيفهٔ عبوديتدر .

عجبا — مراقى متضمن تردد اداتيدر . مثال: عجبا بوكون خواجه افندى كليرمى ؟

عجائب — ادات تحير . اظهار حيرت ايده‌جك يرده مستعملدر . مثال: عجائب او نه قدر سرعت .

غايت — ادات مبالغه . مثال : غايت نافع بر كتاب اله كچيردم .

فى — ادات ظرف. عربجه‌دن مأخوذدر. مثال: فى الحقيقه قواعد فارسى كتابندن مستفيد اولدم .

فقط — حصر، استدراك اداتيدر . مثال : آكلايورم ؛ فقط آكلاديغمى آكلاده‌ميورم .

قدر — ادات انتها . مثال : هركيجه ساعت بشه قدر درسه چاليشيرم .

قاچ — ابهام اداتيدر . مقدار، درجه تعيين ايتمك ايچون

قوللانیلیر. استفهام استغراق معنالرینیده مفید اولور.

ابهامه مثال: قومشوم بندن قاچ یاش بیوك اولدیغنی بیلمیورم.

استفهامه مثال: مکتبه مدت دوامکز قاچ سنه‌در؟

استغراقه مثال: قاچ غروش اولورسه اولسون آلکز.

هانی — تحسر ، تأسف مقامنده مستعمل استفهام اداتیدر. مثال: هانی اوکونلرمزکه، دائما تحصیل واستفاده ایله مشغول اولوردق.

هانکی — ادات تفریق، برشیئی دیکر برشیدن آییرمق تمییز ایتمك ایچون قوللانیلیر. مثال: اوده هانکی کونلر بولنه بیلیرسکز؟ هانکیسنی ایسترسه‌کز آلکز.

کاشکی — فارسیدن مأخوذ تمنی اداتیدر. (کلسه‌ـ کیتسه اولیدی ـ بولیدی) دیه‌جك یرده قوللانیلیر. مثال: کاشکی دها اول تحصیل علم وکماله باشلایه ایدم. کاشکی هر بدر سزك کبی قیمت معرفتی بیلسه‌ایدی.

کویا، آسا، وار، واری، وش — هپسی‌ده‌ادات تشبیهدر. فارسیدن مأخوذدر. بونلره (ادات تمثیل)ده دینور. ترکچه‌نك (صانکه ـ کبی)سی مقامنده مستعملدر. برر مثال: پدرمك کویا قباحتمی بیلمیورمش کبی کورنمسی عفو ایده‌جکنه دلالت ایدییور.

« جهانده صحت آسا برسعادت یوقدر انسانه »

شو طور طفل واری حقیقةً شایان حیرتدر.

« بلبل وش ایدر سخن سرایی »

تنبیه— بو بش تمثیل وتشبیه اداتندن (اسا— وار— وش) اکثریا شعرده استعمال اولنور.

کائن ، کما — ادات تشبیهدر. عربی کلمات وترکیباتده مستعملدر. عربجه‌دن النمشدر. ایکنجیسی کاف مفتوحه ایله (ما)دن مرکبدر. مثال: کائن بزی کورمیور. کما کان خدمت تدریسیه ایله مشغول بولنیوردم.

کاه — ادات مکاندر. فارسی اولوب عربی وفارسی کلمه‌لره لاحق اولور. بعضاً زمان اداتی‌ده اولور. مکانه مثال: سجده کاه اولان محال مقدسه‌یه حرمت عبودیت وظائفندندر. زمانه مثال: سحر کاه — شبانکاه.

تنبیه — بو ادات بعضاً (سحرکه — کذرکه) کبی تخفیف ایله قوللانیلیر. بعضاً ده (وقت) معناسنده استعمال ایدیلیر. مثال: انسانك کاه حالی مساعد اولور، کاه اولماز.

کرك — توقیت ، احتمال اداتیدر.

توقیته مثال: ارباب حیاته کوره چالشمق کرك.

احتماله مثال : فکرمجه اك طوغریسی بو اولسه کرکدر.

کده ، دان ، سار ، ستان — ادات مکاندر. فارسیدن مأخوذدر. فارسی ، عربی اسملرك صوکنه کلیر:

اسم	اسم مکان
محنت	محنتکده
شکوفه	شکوفه‌دان
لاله	لاله‌زار
کوه	کوهسار
کل	کلستان
سنك	سنکستان

کار — فاعلیت اداتیدر. فارسیدر. لاحق اولدیغی اسملری برایشله مشغول و بر صفت ایله متصف کوستره‌رك صفت حالنه کتیرر : [کرم ـ کرمکار ، قناعت ـ قناعتکار] .

کین — فارسیدن مأخوذدر . ادات اتصاف اولور . فارسی، عربی اسملرك صوکنه کلیر. مثال: [غم ـ غمکین].

کبی — ادات تشبیه . مثال : عاقل اولان ، علم وکمال کبی مزیات ایله نفسنی تزیینه چالیشیر.

کوره — نسبت ومطابقت اداتیدر . مثال : بکا کوره بوکتاب نفیسدر .

که — ادات بیان. فارسیدن مأخوذدر . مثال : کنجلکده چالش که اختیارلقده راحت ایده‌سك .

کندی ـ تجرید اداتیدر. ترکیبلرده اسم مقامنه‌قائم اولور.

(بن ، سن ، او) دیه‌جك یرده قوللانیلیر . (کندی کندینه) صورتنده تأکید ایدیلیر . مثال : کندی کندینه اوقویه‌میوردی .

کیم — ابهام اداتیدر . شخصه مخصوصدر . استفهام ، استغراق مقامنده‌ده قوللانیلیر . ابهامه مثال : کیم اولدیغنی بیلمیورم . استفهامه‌مثال: دون کیجه‌کی مسافرلرکز کیملر ایدی؟ استغراقه مثال : کیم اولورسه اولسون معلولینی وقایه انسانیت وظائفندندر .

لی، لو — اسملره لاحق اولنجه ترکجه قاعده‌سنه کوره نسبت وصاحبیت معناسنی بیلدیرر . استعماللری تلفظه تابعدر. ضمه‌دن عبارت برحرکه‌سی بولنان ویا صوك حرکه‌سی ضمه اولان اسملره (لو) ، ماعداسنه (لی) لاحق اولور. مثال : استانبوللو ـ سوسلو ـ بروسه‌لی ـ شعشعه‌لی ـ ادرنه‌لی ـ دبدبه‌لی ـ تدبیرلی ـ ارکلیلی .

القاب رسمیه‌ده منحصراً (لو) استعمال اولنور : دولتلوـ عطوفتلو ـ سعادتلو.

لك، لق — اسم مکان اداتیدر . خفیف حرکه‌لی اسملرك صوکنه (لك) ، حرکه‌سی آغر اولان اسملرك نهایتنه (لق) کلیر .

اسم جنس	اسم مکان
اودون	اودونلق

كمور	كمورلك
طاغ	طاغلق
قوم	قوملق

بو ايكى ادات يئــه حركه‌نك خفت وثقلتنه كوره صفتلره لاحق اولور. لاحق اولدقلرى صفتلرى مصدريت حالنه كتيرر.

صفت	مصدر
كوزل	كوزللك
چركين	چركينلك
طوپال	طوپاللق
چولاق	چولاقلق

لكن — ادات استدرا كدر. عربيدن مأخوذدر. مثال: بو يازى دهــا كوزل اولوردى، لكن مركب براز صــولو اولديغندن بوقدر اوله‌بيلدى .

مكر — فارسيدن النمشدر. تركجه‌ده استعمالنه كوره بعضاً استثنا، بعضاً استغراب ومفاجاه، بعضاً ده ظن وتخمين اداتى اولور . ا كثريا (مكركه) طرزنده يازيلير .

اســتثنايه مثال : خواجه افندى ، « مكركه بويله جواب ويريله » ديوب عودت ايلمش اولديغى مرويدر.

استغرابه مثال :

ظن وتخمينه مثال : مكر بزه انتظار ايديورلرمش.

ماعدا ، غير — هرايكيسى ده ادات استثنادر . مثال :

دنیاده فضیلتدن ماعـدا رغبت والتفاته شـایان واودرجـه فائده‌لی برشی یوقدر. سزدن غیری مراجعت ایده‌جك کیمسه یوقدر .

مند، ور، ناك، یار — فارسـیدن مأخوذدر . دردیده نسبت ولیاقت اداتیدر. لاحق اولدقلری اسملری صفت حالنه کتیررلر. دانشمند — هنرور ـ کبریه‌ناك ـ بختیار .

مادامکه ـ ادات توقیتدر . مثال : مادامکه انسـانیتك علمله قائم اولدیغی هر عاقل نزدنده مسلمدر ، تحصیل علمه چالشمامق اثر حماقتدر .

مثلا — ادات تمثیلدر . مثال : هرشی اربابنه معلومدر . مثلا برعمایه الواندن بحث اولنسه طبیعی‌بیان معلومات ایده‌مز.

می — ادات استفهام . مثال : بوقلم سزککیمی ؟ یوقسه بنمکیمی ؟

نه ـ نفی، استفهام ، استغراق اداتیدر .

نفیه مثـال : فیض بقا آنجق معرفت وکمالده‌در . بوندن باشقه دنیانك نه‌ذوقی باقیدر ، نه‌صفاسی .

استفهامه مثال : نه‌وار نه‌یوق .

استغراقه مثال : نه اولورسه اولسون بوبابی اوقویه‌جغم .

بوادات مکرراً استعمال‌اولندیغی‌صورتده بعضاً ایکنجیسنه (ده) علاوه اولنور. مثال : نه علمی وار نه ده هوسی .

تنبیه — بولفظ (نه قدر، نه وجـه ایله ، نه صورتله)

مثاللرنده کورلدیکی وجهایله داخل اولدیغی کلماتده برلشدیرلیه‌رك دائما آیری یازلملیدر . یالکز (نصل) متصل یازیلیر.

ناشی- ادات بیان اوله‌رق قوللانیلیر. عربیدن مأخوذدر. مثال: بوکونلرده پك مشغول بولندیغمدن ناشی زیارتده قصور ایدییورم .

نته‌کیم - ادات تمثیل . مثال : جاهل اولانلر علمك قدر وشرفنی بیلمزلر، نتکم آنادن طوغمه اعمالر الوانك نه دیمك اولدیغنه واقف دکلدرلر .

نیجه - ادات تکثیر . بعضاً مکرر اوله‌رق ایراد اولنور . مثال : انشاءالله بویله دها نیجه نیجه التفات وعاطفتلره مظهر اولورسکز .

نه‌قدر - ابهام اداتیدر . مثال : بوکون بزی مکملیتنه حیران ایدن شو آثار عتیقه کیم بیلیر نه‌قدر زمان طوپراق آلتنده قالمشدر .

وا.. عربیده ادات ندبه‌در. داخل اولدیغی اسمه مندوب دینور . مثال : وا اسفا !

واه - تأسف اداتیدر . مثال : واه واه نیچون درسه چالشمه‌دك .

وای - تعجب وتأسف اداتیدر. تعجبه مثال : وای ! نه زمان کلدیکز ؟ تأثره مثال : وای بو کونکی درسمز نه قدر مشکل !

همان - فارسیدن مأخوذدر . ترکجه‌ده حصر ، استعجال اداتی اوله‌رق قوللانیلیر . مثال : هنوز کلدك ، همان قالقوب کیتمکده‌معنی نه ؟ « دنیاده همان‌سن شرف‌وشان ایله‌صاغ اول» .

هم - عطف، وصفیت، اشتراك اداتی اوله‌رق قوللانیلیر. فارسیدن مأخوذدر. ایکی شیئی برحکمده‌وایکی حکمی برشیده جمع ایدر .

عطفه مثال : هم او اوقیور هم بو .

وصفیته مثال : . . . افندی حجه کیدر ایکن بکا همراه اولمش ایدی .

اشتراکه مثال : . . . بك همنامه‌در .

افتراقه مثال : انسان هر ایستدیکی زمان آرزوسنه موافق همزبان بوله‌ماز .

هنوز - ادات حالدر . فارسیدر . (شمدی - دها) معنالرینی‌مفیددر. مثال: هنوز چوجقدر- هنوزاویقودن اویاندم.

ها - ادات تنبیه . مثال : ویردیکم نصیحتلری اونوتمیکزها .

هایدی - تشویق اداتیدر . مثال : هایدی چوجقلرم! مکتب وقتکز کلدی ، حاضرلانکز .

های های - ادات تصدیقدر . مثال : بو قدر کوزل یازه‌بیلیرمیسکز ! های های !

هب- تعمیم‌اداتیدر. مثال: نظرحیرتله کورمکده اولدیغمز بوقدر آثار ، هب ابنای بشرك سعی وهمتیله وجوده کلمشدر .

هله — تحذیر اداتیدر . مثال : هله درسه چالشمه ، باق پدرکدن نه قدر تکدیر ایشیدرسك .

هیچ — نفی و نهیه مخصوص تأکید اداتیـدر . مثال : بوندن صـکره هیچ کوزیمه کورنمسون . بویله غریب بر حاله هیچ تصادف ایتمه‌مشم .

هر — تعمیم اداتیدر یالکز مفرده داخل اولور. مثال: هر آغاج میوه ویرمز .

یا — ادات تخییردر . مثال : یا ویر یا آل .

ی ، یت — مصـدریت اداتیدر . ترکجه‌نك (لك - لق) اداتنه مقابل قوللانیلیر. برنجیسی فارسی اسم وصفتلره لاحق اولور . ایکنجیسی عربی اسم وصفتلره التحاق ایدر .

کرم — کرمی

پریشان — پریشانی

عبد — عبدیت

انسان — انسانیت

یعنی — ادات تفسیردر. عربیدن آلنمشدر . مثال: مواسم اربعه‌نك یعنی بهار ، یاز ، کوز قیش موسملرینك کندیلرینه مخصوص باشقه برر لطافتی واردر .

یا — ادات ندا . عربی کلمات وترکیباته داخل اولور .

مثال: یاالله، یاآله‌العالمین! ایکی عالمده‌ده بزی مظهر نجاة ایله.

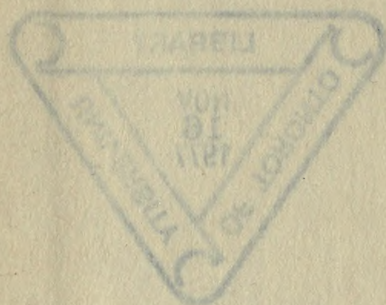
یاخود — ادات تردید تخفیف اولنه‌رق (یا) صورتنده‌ده قوللانیلیر . مثال : یا مکتبه کیت یا بر صنعته تشبث ایت — یا کوروندیکك کبی اول ویا اولدیغك کبی کورون .

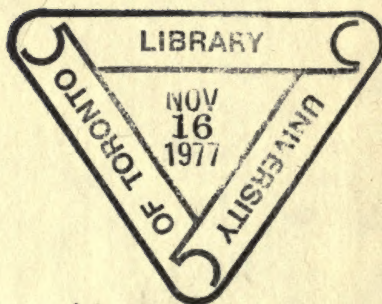
ینه — عطف وتبیخ اداتیدر .

عطفه مثال : صباح ینه کلیرم .

توبیخه مثال : ینه نه اوقویورسك ؟

ختام

LIBRARY
NOV
16
1977
UNIVERSITY
OF TORONTO